

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra řízení a supervize v sociálních a zdravotnických organizacích

Bc. Magdaléna Řepová

Metoda rodinných konferencí pohledem jejích aktérů

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Michal Růžička, Ph.D.

Praha 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 28. května 2020 Bc. Magdaléna Řepová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Michalovi Růžičkovi, Ph.D., za cenné rady a připomínky k této práci. Děkuji také Mgr. et Mgr. Petře Pfaurové za její čas, zkušenosti a trpělivost. V neposlední řadě mé poděkování patří také všem účastníkům rodinné konference, kteří mi věnovali svůj čas a s důvěrou se podíleli na výzkumné části této práce.

Obsah

Úvod	10
Teoretická část	13
1. Metoda rodinných konferencí pohledem jejích aktérů	13
1.1. Historie rodinných konferencí	13
1.2. Principy rodinných konferencí	15
1.3. Teoretické pozadí metody rodinných konferencí	16
1.3.1. Přístup orientovaný na řešení problémů	16
1.3.2. Terapie zaměřená na řešení	17
1.3.3. Úkolově orientovaný přístup	17
1.3.4. Teorie zaměřená na silné stránky	18
1.3.5. Restorativní přístup.....	18
1.3.6. Empowerment.....	19
2. Proces rodinné konference.....	20
2.1. Svolání rodinné konference	21
2.2. Jednotlivé fáze rodinné konference	21
3. Role účastníků rodinné konference	22
3.1. Rodina.....	23
3.2. Podpůrná osoba	23
3.3. Nezávislý koordinátor.....	23
3.4. Odborníci.....	24
3.5. Zadavatel	25
3.6. Administrátor.....	26
4. Rodinné konference ve světě.....	26
4.1. Rodinné konference v evropském kontextu	28
5. Rodinné konference v České republice	30
5.1. Charakteristika a zásady rodinných konferencí v ČR.....	30
5.2. Názvosloví a oblasti pro využití RK v ČR	30
5.2.1. Názvosloví.....	30
5.2.2. Oblasti pro využití RK v ČR	31
5.3. Historický kontext rodinných konferencí v České republice.....	32
5.3.1. Ochrana práva rodiny a dítěte.....	32
5.3.2. Transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009-2011	32
5.3.3. Akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí 2012-2015	33
5.3.4. Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny .	34

5.3.5.	Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí.....	34
5.3.6.	Standardy kvality práce.....	36
5.3.7.	Individuální plán ochrany dítěte.....	36
5.3.8.	Případová konference.....	38
5.4.	Zavádění rodinných konferencí v České republice.....	38
5.4.1.	Organizace Amalthea a první zkušenosti s RK v ČR.....	39
5.4.2.	Pilotní projekt MPSV a rozšíření metody rodinných konferencí v rámci ČR.....	40
	Praktická část	42
6.	Výzkumný design.....	42
6.1.	Pozicionalita.....	44
6.2.	Cíle výzkumu.....	44
6.3.	Výzkumné otázky.....	46
6.4.	Omezení výzkumu a změny od původního plánu.....	46
7.	Metodologie.....	48
7.1.	Přístup k datům a konstrukce dat.....	48
7.2.	Metody sběru dat.....	48
7.2.1.	Pozorování.....	49
7.2.2.	Individuální a párové rozhovory.....	51
7.2.3.	Plány rodinných konferencí.....	55
8.	Analýza dat.....	55
8.1.	Situační analýza.....	56
8.2.	Tematická analýza.....	58
	Analytická část	59
9.	Tvorba situační mapy.....	59
10.	Analýza obsahu plánů.....	63
10.1.	Formální analýza obsahu plánů.....	63
10.1.1.	Indikátory.....	64
10.2.	Tematická analýza obsahu plánů.....	67
10.2.1.	Kategorie způsobů řešení.....	67
11.	Analýza rozhovorů s účastníky.....	69
11.1.	Způsob řešení situací při RK, plán a jeho specifika.....	69
11.1.1.	Moc, převaha rodiny nebo pracovníků?.....	70
11.1.2.	Plán a proces RK.....	72
11.2.	RK ve srovnání s běžnějšími metodami, specifika a odlišnosti.....	76
11.2.1.	Vztah klíčového pracovníka a rodiny.....	76
11.2.2.	Odpovědnost.....	78

11.2.3.	Rozdíly mezi způsoby řešení složitých rodinných situací	84
11.2.4.	Limity a rizika RK podle nerodinných účastníků.....	86
11.3.	Hodnocení RK účastníky.....	93
11.3.1.	Příprava RK.....	95
11.3.2.	Kontinuita RK.....	97
11.3.3.	Očekávání	99
11.3.4.	Charismatická osoba.....	100
Diskuse		101
Závěr.....		108
Seznam použité literatury a zdrojů		110

Abstrakt

Rodinné konference jsou inovativním způsobem rozhodování o dětech a dospívajících založeným na základním právu jedince na nezávislost a s ní spojenou odpovědnost za rozhodování. Rodinné konference také lépe a důsledněji než jiné, u nás běžněji užívané metody, odpovídají na výzvy spojené s potřebou naplňování práv dítěte a rodiny, definovaných Úmluvou OSN o právech dítěte. Diplomová práce tak reaguje na naléhavý požadavek důslednějšího uplatňování práva dětí a rodin na samostatné rozhodování o svých záležitostech, když zkoumá, jakým způsobem řeší složitou rodinnou situaci samotná rodina a její širší okolí v rámci rodinné konference, a zabývá se specifiky výsledných plánů. Práce dále srovnává rodinné konference s běžnějšími způsoby řešení a zjišťuje, jak rodinnou konferenci hodnotí a vnímají její aktéři.

V teoretické části jsou na pozadí počátků a vývoje rodinných konferencí představeny principy a myšlenková východiska tohoto přístupu, podrobně je také popsán proces a důležité role jednotlivých aktérů. Rodinné konference jsou stručně představeny ve světovém kontextu a podrobněji je popsáno zavádění tohoto původně novozélandského nástroje, do českých podmínek. Praktická část je případovou studií jedné rodinné konference. Skrze nezúčastněná pozorování setkání a polostrukturované rozhovory s aktéry rodinné konference bylo zjišťováno, jak se aktéři konference staví k proběhlému setkání, přístup byl při rozhovorech také srovnáván s jinými způsoby řešení. Výsledné plány a jejich specifika jsou zkoumány především na základě obsahové analýzy plánů z rodinných konferencí.

Diplomová práce předkládá reflexi rodinné konference jejími aktéry, tedy pohled nejen zúčastněných odborníků, ale i rodiny. Rozbor plánů z rodinných konferencí dokládá jedinečnost a originalitu výsledných řešení. Výsledky analýzy pak přináší nová témata jako je možná nevyrovnanost hlasů jednotlivých členů rodiny v rámci rodinné debaty, a upozorňují na některé důležité mocenské dynamiky mezi účastníky procesu.

Klíčová slova: rodinné konference, případové konference, zmocnění, participativní přístup, sociální zabezpečení dětí

Abstract

The Family Group Conference is a restorative approach to decision making which is used mainly with families in child protection. It is an empowering process aimed at strengthening the family members and children's right to have a say in matters that concern them, an issue stressed by the UN's Convention on the Rights of the Child. FGCs are therefore used to help families in finding their own solutions in difficult situations. This thesis investigates the strategies used by families and relatives within FGC in order to solve complex family situations, and compares the specifics of this approach with more common problem-solving methods used in this field. In addition, it examines how the family conference is perceived by its actors.

The theoretical part introduces the principles and the main ideas of this approach and describes the process and the roles of its actors. Firstly, FGCs are briefly presented within the international context and then the process of their recent implementation in the Czech Republic is described in more detail.

The data are collected through the participant observation of two family conferences. In addition, semi-structured interviews with the involved actors were used to discover the participants' view of the conference, and to compare this particular approach of decision making with other methods more commonly used in the Czech Republic. The data were analysed using Situation Analysis, while the specifics of the resulting family plans are examined using the Thematic Analysis.

The contribution of this thesis is to present FGCs not only from the point of view of the professionals, but also of the family involved, underlying the ways this tool shapes the different dynamics of power between these actors. In addition, the analysis of the family plans demonstrates the uniqueness and originality of the resulting solutions.

Keywords: family group conferences, child welfare, restorative practice, participatory practice, empowerment

Seznam použitých zkratk

FGC – family group conferences

IPOD – individuální plán ochrany dítěte

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

PK – případové konference

RK – rodinné konference

SPOD – sociálně-právní ochrana dětí

Úvod

Rodinná konference je proces, jehož jádrem je setkání profesionálů a široké rodiny včetně okolí rodinných přátel, blízkých atp. s cílem najít řešení problému v rodině. Důraz je přitom kladen na nejlepší zájem dítěte a posílení kompetencí a předání zodpovědnosti za vlastní záležitosti zpět do rukou rodiny a jejích blízkých (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b: 9). Svůj původ mají rodinné konference na Novém Zélandu, kde byly na základě zjištění nevhodného zacházení s maorskými dětmi v tamních institucích vyvinuty jako participativní model rozhodování pro rodiny (Frost et. al., 2014: 481). Zákon o dětech, mládeži a rodinách z r. 1989 následně reflektuje kulturní rozdíly místních obyvatel a zaměřuje se na posílení pozice rodiny, rozšířené rodiny a komunity, když stanoví rodinné konference výchozím modelem pro hledání řešení náročných rodinných situací, jež předchází všem zásadním soudním rozhodnutím ve věcech péče o dítě (New Zealand, 1989).

Rodinné konference jsou tedy ve své původní podobě právním procesem, který profesionály sdružuje se širokou rodinou, a to včetně blízkých osob, ve společném rodinném sněmu (Connolly, 1994:90). V České republice se oproti novozélandskému modelu nejedná o legislativní proces, což má přirozeně dopad na míru, ve které jsou rodinné konference využívány v praxi, přesto jsou však již od roku 2013 postupně zaváděny jako nástroj práce s rodinami i u nás.

Rozvoj rodinných konferencí v České republice souvisel s potřebou reformy systému péče o ohrožené děti, na jehož základní nedostatky v souvislosti s ochranou práv dětí opakovaně upozornil i Výbor OSN pro práva dítěte (Marksová, 2015: 3). Ochrana rodinného života a ochrana zájmů dětí jsou upraveny mezinárodními smlouvami jako je Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Sdělení 209/1992) a Úmluva o právech dítěte (Sdělení 104/1991), kde je rodina vymezena jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů, zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. V České republice dětem v rámci vnitrostátní právní úpravy zaručuje ochranu zákon o sociálně právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů (Zákon 359/1999). Novela tohoto zákona s účinností od roku 2013 zdůrazňuje právo dětí vyrůstat v rodinném prostředí a navazuje tak na judikaturu Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva (Marksová, 2015: 3). V důsledku novelizace pak došlo k některým důležitým změnám, které souvisí se zaváděním rodinných

konferencí do české praxe, jedná se především o zavedení standardů kvality práce, a tzv. individuálního plánu ochrany dítěte, a v neposlední řadě zakotvení institutu případové konference jako jedné z metod sociální práce (Zákon č. 359/1999). Právě případová konference je pak v našem prostředí svým postupem rodinné konferenci asi nejbližším nástrojem, který se dnes již zcela běžně užívá.

V roce 2012 byl také schválen *Akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí 2012-2015*, kde se vláda České republiky zavazuje vytvořit do roku 2018 funkční systém zajišťující důslednou ochranu všech práv dětí a naplňování jejich potřeb. Jedním z cílů akčního plánu je vytváření příležitostí pro děti a mladé lidi k účasti na rozhodování o záležitostech, které se jich týkají a které je ovlivňují, a zjišťování jejich potřeb (Ministerstvo, 2009), což je také jedním ze základních kamenů rodinných konferencí.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část, v teoretické části se budu podrobněji věnovat již výše nastíněným tématům, tedy historii rodinných konferencí, jejím obecným zásadám a myšlenkovým východiskům, procesu a rolím účastníků. Dále mne budou zajímat rodinné konference ve světovém, a podrobněji v českém kontextu, konkrétně pak zavádění tohoto modelu do specifických podmínek sociálně-právní ochrany v České republice. V druhé, praktické části práce, představím vlastní výzkumnou strategii včetně podrobného popisu metodologie a použitých analytických metod. Výzkumným cílem praktické části této práce je prozkoumání způsobů řešení složitých rodinných situací, které volí rodiny a příbuzní při rodinných konferencích, a specifík plánů, které rodiny při setkáních vytváří. Studie dále zjišťuje, zda a případně jak se rodinné konference a z nich vzešlá řešení mohou lišit od jiných, běžnějších metod k řešení podobných situací, a jak setkání hodnotí a vnímají jeho aktéři. Výzkum se zároveň zaměří na případné výhody či nevýhody rodinných konferencí oproti běžnějším způsobům řešení.

Projekt je navržen jako případová studie, stěžejním zdrojem analyzovaných dat je nezúčastněné pozorování rodinné konference a rozhovory s jejími aktéry v blízké době po ukončení setkání. Druhé nezúčastněné pozorování poslouží pro možnost srovnání setkání s alespoň jednou další situací. Výzkum dále pracuje s rozhovory s rodinnými účastníky s delším časovým odstupem po konferenci, a pro možnost srovnání metodologie a postupů spolupracující organizace čerpá také z návštěvy a rozhovoru s odborníky z jedné další instituce, která se rodinnými konferencemi v České republice dlouhodobě a intenzivně zabývá. Specifika výsledných řešení rodinných konferencí jsou zkoumána s pomocí plánů

z již uskutečněných setkání, poskytnutých spolupracující organizací. Výsledky tak mohou přinést komplexní vhled do jedné konkrétní situace, jež je zkoumána kombinací několika výzkumných metod.

Teoretická část

1. Metoda rodinných konferencí pohledem jejích aktérů

Rodinné konference jsou inovativním způsobem rozhodování o dětech a dospívajících. Vychází z principu ponechání odpovědnosti za složitou situaci na rodině a zapojení rodinných příslušníků a samotných dětí do rozhodování. Staví na zplnomocňování a aktivizování širší než nukleární rodiny tak, aby si uměla v první fázi rozhodování pomoci sama. Cílem je zvrátit běžné mocenské struktury rozhodování o životních podmínkách dítěte za využití vnitřních zdrojů, které existují v okolí každé rodiny. Staví na základním právu jedince na nezávislost a s ní spojenou zodpovědnost za rozhodování (Morris, Connolly, 2012).

1.1. Historie rodinných konferencí

Rodinné konference mají svůj původ na Novém Zélandu, kde byly vyvinuty jako participativní model rozhodování pro rodiny v oblasti ochrany dětí. Ve své původní podobě jde o právní proces, který profesionály sdružuje se širokou rodinou, včetně blízkých osob, ve společném rodinném sněmu (Connolly, 2006:524).

Počátek rodinných konferencí je datován do osmdesátých let 20. století. Prvním impulsem pro rozvoj této unikátní formy sociální práce byl podnět k prozkoumání nevhodného zacházení s maorskými dětmi v tamních institucích, který v roce 1982 dostala Komise pro lidská práva. (Frost et. al., 2014: 481)

Až do roku 1989 byla na Novém Zélandu práva dětí a jejich bezpečnost chráněna zákonem o dětech a mladistvých z roku 1974 (New Zealand, 1974), který dával pravomoc zákonem pověřeným sociálním pracovníkům ve velké míře zasahovat do rodinné situace v případech, kdy bylo prokázáno, že dítě potřebuje zvýšenou péči a ochranu. V důsledku těchto zásahů byly děti umisťovány do náhradní rodinné péče a někdy i do ústavní péče. Na udržení systému náhradní rodinné péče a na zajištění podpory pěstounům vláda vynakládala značné zdroje, zatímco podpoře rodiče a udržení dítěte v původním rodinném prostředí nebyla věnovaná dostatečná pozornost. Systém navíc selhával v zajištění stabilního zázemí pro tyto děti a mladistvé, kteří se tak často ocitali v kolotoči opakovaného stěhování z jednoho domova druhého. Mezi těmito dětmi byly nadměrně zastoupeny právě děti

obyvatel z komunity Maori, což velmi často vedlo k jejich izolaci od původní rodiny (Connolly, 1994: 87-88).

Na základě šetření Komise pro lidské práva pak vznikla takzvaná „maorská poradní jednotka“, která odhalila důkazy strukturálního rasismu hluboce zakořeněného v sociálním systému, kde převládaly politiky, intervence a procesy založené na tzv. Pakeha (tedy bílých, evropských) hodnotách. Hlavním motivem pro podpoření nového přístupu, který by vyhovoval maorské komunitě pak bylo právě nadměrné umístování maorských dětí do náhradní rodinné péče a jejich přílišné zastoupení v ústavní péči. Ve snaze řešit tyto rostoucí problémy se posléze vláda rozhodla ve spolupráci s komunitou Maori vypracovat a doporučit přístup, který by vyhovoval přímo jejich potřebám. V nově vypracované zprávě byla uznána důležitost maorské tradice a zodpovědnost whanau (rozšířené rodiny), hapu (klanu) a iwi (kmenu) za péči o děti (Frost et. al., 2014: 481).

Zpráva komise pak doporučila dát větší rozhodovací pravomoc právě těmto skupinám, které tradičně zodpovídaly za sociální zabezpečení svých dětí, a spolu s tím navrhla řadu opatření pro širokou škálu oblastí služeb, z nichž jako nejvýznamnější se ukázala doporučení z oblasti sociálního zabezpečení dětí, inspirovaná potřebami komunity Maori (Connolly, 1994: 89).

Zákon o dětech, mládeži a rodinách z r. 1989 (New Zealand, 1989) následně reflektuje tyto kulturní rozdíly a zaměřuje se na posílení pozice rodiny, rozšířené rodiny a komunity při hledání řešení. Jak uvádí Marie Connolly ve svém článku, který se zabývá přímo změnami, které do rodinné politiky přinesl výše zmíněný zákon, změna přístupu, a tedy nová vize a posílení pozice rodiny při rozhodování o dítěti, je patrná již v názvu zákona, kde oproti předešlému Zákonu o dětech a mladistvých z roku 1974 přibyla „rodina“ (Connolly, 1994: 89).

Nový přístup k rodinám pak reprezentoval posun k partnerství mezi sociálními pracovníky a rodinou tím, že uznával odlišné kulturní hodnoty a zapojil rodiny i samotné děti do rozhodovacího procesu, a to právě skrze nástroj Rodinných konferencí (Family group conference). Rodinná konference se tak na Novém Zélandu díky novému zákonu stala pevnou součástí péče o ohrožené děti včetně trestněprávní oblasti u mládeže, která dokonce předchází všem zásadním soudním rozhodnutím ve věcech péče o dítě (Pavlíková, 2015c: 1).

Ačkoliv je zákon citlivý k potřebám Maorů a je silně ovlivněn maorskými kulturními hodnotami (zákon byl několikrát přepracován na základě připomínek zástupců maorské komunity, než byl v schválen ve své konečné podobě), nevztahuje se pouze na děti a rodiny této komunity, nýbrž na všechny děti a rodiny spadající pod dohled sociálně právní ochrany. Koncept rodinné odpovědnosti, a to včetně rozšířené rodiny, je tak aplikován na všechny kulturní skupiny (Connolly, 1994: 89).

1.2. Principy rodinných konferencí

Jednotlivé modely rodinných konferencí se od sebe mohou do jisté míry různit např. v procesu a postupech, nárocích kladených na osobu koordinátora a jeho kompetence, v míře zapojení a rolích jednotlivých účastníků apod. Tyto odlišnosti tkví v první řadě v rozdílných důvodech k organizaci konference, tedy pro koho a za jakým účelem je daná konference uspořádána. S postupným šířením rodinných konferencí pak také přirozeně dochází k tomu, že jednotlivé státy si metodu upravují a přizpůsobují vlastním podmínkám a svou roli hraje také to, zda a jak jsou v dané zemi rodinné konference upraveny zákonem, případně jaký model se rozhodne použít konkrétní organizace, která konferenci pořádá. V neposlední řadě pak také závisí na samotných pořadatelích setkání, jak důsledně se budou řídit původní, novozélandskou metodikou a dodržovat principy a zásady, na kterých je tento původní model rodinných konferencí vystaven. Vzhledem k rozmanitosti pojetí a široké škále variací tohoto nástroje k řešení složitých situací v rodině je tedy na místě podrobněji definovat, co dělá rodinnou konferencí rodinnou konferencí.

Obecně platí, že se jedná o metodu rodinných konferencí, pokud v jejím průběhu bylo dodrženo několik hlavních zásad, jak to například popisují Morris a Connolly (Morris, Connolly, 2012: 42-43). Podle Morris a Connolly můžeme konstatovat, že došlo k rodinné konferenci, za předpokladu dodržení následujících principů:

- 1.** Rodina využívá služby koordinátora, který je zcela nezávislý na případovém řízení klienta a pomáhá k uskutečnění a usnadnění setkání.
- 2.** Rodina má během schůzky soukromý čas rodiny, kde může plánovat a rozhodovat o péči a bezpečnosti dítěte sama bez vlivu odborníků.
- 3.** Existuje závazek respektovat rodinný plán, pokud dítě není vystaveno riziku újmy (Morris, Connolly, 2012: 42-43).

Pavlíková et. al. v metodice rodinných konferencí taktéž odkazuje na tyto tři výše zmíněné zásady, které zároveň rozšiřuje o další principy, které jsou v českém kontextu důležité a inovativní především svým zaměřením na právo rodiny a dítěte rozhodovat o svých záležitostech samostatně a aktivním zapojením dítěte do celého procesu (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b: 12).

1.3. Teoretické pozadí metody rodinných konferencí

Základní ideovou oporu pro metodu rodinných konferencí můžeme najít v hodnotách a tradicích maorské kultury, přesto ale rodinné konference navazují na několik, v době vzniku rodinných konferencí více či méně rozvinutých teorií a konceptů (Dijkstra, 2019: 13).

Obecně je v literatuře týkající se rodinných konferencí tento nástroj pro hledání řešení v obtížných situacích za pomoci široké rodinné sítě spojován především s teorií empowermentu. Empowerment (česky zmocnění, zplnomocnění nebo také posílení) je jednou ze základních idejí rodinných konferencí a budu se jím v této kapitole podrobněji zabývat, ráda bych však představila ještě několik dalších, vzájemně se doplňujících teorií, které ovlivnily vývoj této metody, jak je ve své review shrnují Nick Frost et. al. (Frost et. al., 2014).

Tyto metody jsou využívány pracovníky v rámci situačního přístupu práce, který je charakteristický individuálním přístupem sociálního pracovníka ke každému klientovi. Problém klienta je pak součástí komplexní situace klienta a zahrnuje další okolnosti jeho života, které tak tvoří složitý a unikátní celek (Musil, 2004: 120).

Společným východiskem těchto konceptů je pak větší důvěra profesionálů, tedy sociálních pracovníků, ve schopnosti uživatelů služeb najít řešení svého problému vlastní cestou, pokud jsou pracovníky vedeni podpůrně, a pokud je za pomoci pracovníka problém a jeho řešení rozdělen do menších úkolů (Frost et. al., 2014: 482).

1.3.1. Přístup orientovaný na řešení problémů

Přístup orientovaný na řešení problémů byl poprvé formulován Helen H. Perlman koncem padesátých let 20. století (Perlman, 1957). Perlman kladla důraz na potřebu důkladné diagnózy klientova problému, od níž se pak odvíjí plán intervence nebo psychoterapie. V kontextu rodinných konferencí je její práce významná, protože již

v padesátých letech minulého století zdůrazňovala potřebu širokého zacílení na rodinu a její problémy v případové sociální práci (Navrátil, 2007).

1.3.2. Terapie zaměřená na řešení

Další z metod, které podle Frosta vytvořily prostředí pro vznik rodinných konferencí, je tzv. *krátkodobá terapie zaměřená na řešení* Stevea De Shazera, která vznikla v období osmdesátých let 20. století. Tento způsob práce klade důraz na hledání řešení spíše než na hledání problémů a soustředí se při tom na tzv. *výjimky*, tedy momenty, kdy se tyto problémy v životě uživatele ještě nevyskytovaly. Rolí sociálního pracovníka je podle De Shazera pomoc prostřednictvím podpory klienta, kdy se společně soustředí na hledání klientových silných stránek. Sociální pracovník by se tedy měl zaměřit na to, co se daří, a tyto momenty poté klientovi připomínat a zvyšovat tím jeho jistotu ve vlastní schopnosti a upevňovat jeho sebevědomí (Frost et. al., 2014: 482).

1.3.3. Úkolově orientovaný přístup

Výzkum vědců Williama J. Reid a Ann W. Shyne (Reid, Shyne, 1969) prokázal, že uživatelé často mají nápad, jak řešit svou složitou situaci, ale chybí jim kuráž se o svůj nápad podělit s pracovníkem (Frost et. al., 2014: 482). Na základě výše zmíněného výzkumu pak na počátku sedmdesátých let minulého století William J. Reid a Laura Epstein poprvé v kontextu sociální práce rozvinuli tzv. *úkolově orientovaný přístup*. Reid a Shyne ve výše zmíněném výzkumu prokázali, že krátkodobá práce s klientem (okolo 8-mi setkání), vykazovala lepší výsledky než práce dlouhodobá, protože u příliš dlouhodobé spolupráce klienti ztráceli důvěru ve své schopnosti zvládnout problém a stávali se závislími na pracovníkovi nebo organizaci, která jim poskytovala sociální služby (Gojová, Sobková, 2007).

Sociální práce založená na úkolech a jejich plnění může být nástrojem empowermentu (zmocnění, posilování moci a zvyšování zodpovědnosti uživatele), protože sociální pracovník je svědkem toho, že klient si dokáže v obtížné situaci sám poradit. Tento přístup ale předpokládá pracovníkovu podporu a víru v klienta a jeho schopnosti, a samozřejmě již zmiňované rozdělení problému na menší úkoly, což provádějí klient a pracovník společně (Frost, 2014a: 482).

1.3.4. Teorie zaměřená na silné stránky

Dalším teoretickým rámcem, který se vyvíjel spolu s rodinnými konferencemi od roku 1997, je *teorie zaměřená na silné stránky jedince* Denise Saleebeye. Základním předpokladem tohoto přístupu je přesvědčení, že pomocí pozitivní podpory a zaměření se na to, co je v člověku silné, je možné zvládat i velmi obtížné životní situace. Saleebey vychází z přesvědčení, že ke klientům je potřeba přistupovat z hlediska jejich kapacit, talentů, schopností, možností vizí, hodnot a nadějí. Jedním z klíčových pojmů tohoto přístupu je také již zmiňovaný empowerment (zmocnění), ke kterému by měli sociální pracovníci vést své klienty (Punová, 2015: 78).

Podle této teorie tzv. posilující perspektivy by sociální pracovníci měli rozpoznávat a rozvíjet silné stránky klientů a jejich odolnost – resilienci. Saleebey vychází z předpokladu, že klient zná lépe než sociální pracovník své vztahy, se kterými se vypořádává a problémy, se kterými se potýká, a má také zkušenost s tím, jak těžké situace zvládat. Úkolem sociálního pracovníka je pak skutečně se zajímat o zkušenosti svých klientů a povzbuzovat je, aby čerpali ze svých silných stránek a dokázali na sebe nahlížet ve světle úspěšně zvládnutých situací a své odolnosti spíše, než aby byli definováni vlastními problémy (Frost et. al., 2014: 483).

Podle Saleebeye by se měli sociální pracovníci učit od lidí, se kterými pracují, a kteří si prošli těžkými situacemi v životě a v některých případech z nich dokonce vyšli posílení. Dobří sociální pracovníci by tak měli studovat kroky, které tito lidé podnikli a zdroje které k tomu využili (Saleebey, 2000: 127). To, co Saleebey vidí jako obtížnou výzvu, je aplikace principů posilující perspektivy do teorie a praxe sociální práce (Punová, 2015: 78), a jedním z takových praktických nástrojů pro řešení problematických situací v rodině, který staví na silných stránkách rodiny a v praxi tak uplatňuje posilující principy, je právě rodinná konference.

1.3.5. Restorativní přístup

Rodinné konference jsou také stále častěji vnímány jako součást *restorativního přístupu k sociální práci*, spolu s restorativními justičními přístupy, které se zaměřují na nápravu újmy způsobené lidem a zaměřují se na řešení situace spíše než na obviňování (Frost et. al., 2014: 483). Ideje restorativní justice pak spočívají především v kladení důrazu na obnovu narušených mezilidských vztahů, uspokojení oběti a přijetí odpovědnosti

pachatelem, a to vše za předpokladu aktivní participace pachatele i oběti na řešení situace. Při rodinné skupinové konferenci se pak pachatel, oběť a jejich rodinní příslušníci, příp. další podporující osoby společně setkají pod dohledem nezávislého facilitátora, a v rámci diskuse se snaží dospět k uspokojivému řešení situace zapříčiněné trestným činem (Urbanová, Rusinková, Holas, 2017: 31).

1.3.6. Empowerment

Poslední z mnou představených teorií, které stály u zrodu rodinných konferencí, a jeden z klíčových pojmů pro rodinné konference, je již zmíněný empowerment, ke kterému by měli sociální pracovníci vést své klienty.

Empowerment může být vnímán jako hodnotová orientace při práci s komunitou či jednotlivci a jako teoretický model pro porozumění tohoto procesu a jeho dopadu na výsledné rozhodování (např. ovlivňování nebo kontrolu), jež mají v konečném důsledku vliv na lidský život, fungování organizace či kvalitu komunitního života (Djickstra, 2019: 14). Empowerment spočívá v pomoci jedincům (či např. skupinám, nebo komunitám) reflektovat a využít své kapacity, zamyslet se nad vlastními možnostmi, porozumět bariérám a omezením, jež jsou s nimi spojeny, podpořit jejich naději a aspirace, a také jim pomoci, aby zvážili své vnitřní a vnější zdroje pro zlepšení kvality svého života (Punová, 2015: 78).

Podle Olgy Borodkiny jasná definice empowermentu neexistuje zejména proto, že jde o koncept, který je velmi vázán na kontext, ve kterém se nachází, a proto je třeba jej přesněji definovat při různých způsobech použití. Jde ovšem narazit na jasný, opakující se motiv v literatuře, která o empowermentu pojednává, a tím je zastoupení a participace těch lidí, o kterých se jedná, ať už jde o mikro, meso nebo makro úroveň. Empowerment tak nemusí nutně znamenat jen zplnomocnění jednotlivců, ale také např. politické jednání na podporu rovnosti a solidarity ve společnosti. V první řadě tak mají lidé příležitost jednat ve společnosti a získat tak kontrolu nad rozhodnutími, která ovlivňují jejich životy. Dále pak zplnomocnění souvisí těsněji s prevencí problémů v každodenním životě. Nakonec lze participaci a empowerment jako teoretický, metodologický a empirický koncept použít k posílení postavení lidí na okraji společnosti (Borodkina, 2015: 23-24).

V praxi sociální práce existuje několik klíčových oblastí empowermentu: zplnomocnění jednotlivců, skupin, komunit a organizací. Literatura o sociální práci poskytuje podrobné analýzy všech těchto typů empowermentu (Borodkina, 2015: 21), jehož

předchůdci jsou podle Adamse kombinace tradice vzájemné pomoci, svépomoci, ale také sociální aktivismus posílený antirasismem, feminismem, kritikami nerovností a útlaků vyplývajících z třídních rozdílů, věku, postižení, sexuality, náboženství a dalších odlišností (Adams, 2003).

Hlavní myšlenkou zmocnění v rámci sociální práce je pak překonat rozpory mezi závislostí a nezávislostí, dát hlas těm skupinám a jedincům, kteří trpí diskriminací, a zároveň v těchto lidech rozvíjet dovednosti v oblasti řízení vlastního života a schopnosti samostatnosti (Adams, 2003).

Olga Borodkina et. al. se v rámci empowermentu zaměřují také na role sociálních pracovníků a uživatelů sociálních služeb. Podle Borodkiny může být empowerment přidaným rozměrem pro obě tyto skupiny a praxe v sociální práci přímo vyžaduje sociální pracovníky, kteří jsou schopni svého vlastního zplnomocňování. Vlastní empowerment pracovníků sociálních služeb je tak předpokladem pro to, aby tuto zkušenost byli schopni předat svým klientům. Empowerment sociálních pracovníků a jejich klientů je tedy úzce provázán (Borodkina, 2015: 23-24).

Teorie založené na empowermentu, zaměřené se na silné stránky a posílení postavení klienta získaly v posledních několika desetiletích značný význam v teorii a praxi sociální práce, což představuje zásadní posun paradigmatu od přístupu založeného na problémech (Borodkina, 2015: 23-24). Parsons tvrdí, že empowerment uživatelů sociálních služeb je dokonce vlastním smyslem sociální práce, a že tento samotný účel intervence sociálního pracovníka do života klienta je často sociálními pracovníky přehlížen nebo zapomenut na úkor veškeré pozornosti, jež je zaměřena na poskytování vysoce odborné pomoci (Parsons, 1991: 8).

Jak již bylo řečeno, pro rodinné konference, které staví na podpoře silných stránek člověka a na zplnomocnění rodin do té míry, aby převzaly odpovědnost za svá rozhodnutí do vlastních rukou, je empowerment jedním z nejdůležitějších myšlenkových konceptů stojících v samotném jádru tohoto nástroje pro řešení komplikovaných situací v rodině.

2. Proces rodinné konference

V této kapitole bych ráda blíže představila průběh rodinné konference a jednotlivé role účastníků v ní.

2.1. Svolení rodinné konference

Proces rodinné konference začíná podnětem ke svolání rodinné konference (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015a: 8). V českém prostředí tento podnět nejčastěji přichází od klíčového pracovníka dítěte, sociálního pracovníka OSPOD, ale také od sociálních pracovníků NNO, které pracují s rodinou. Podnět může přijít i od jiných zainteresovaných stran či profesionálů např. od lékaře, psychologa, kurátora, školy a někdy i od rodiny samotné. Metoda ale prozatím není mezi odbornou i laickou veřejností rozšířena natolik, aby se tak běžně dělo, a i z tohoto důvodu je v současné době právě rozšíření povědomí o tomto nástroji práce s rodinou jedním z důležitých cílů organizací, které se rodinnými konferencemi zabývají (Rozhovor 9, Rozhovor 11).

Zadavatelem konference je tedy v naprosté většině klíčový pracovník, který poté určí základní téma, které bude rodina řešit, a ve spolupráci s administrátorem konference formuluje problém jako otázku tak, aby nenaznačovala řešení. Otázky bývají podobné, nejčastěji řeší bezpečí, rozvoj dětí nebo pravidla setkávání s druhým rodičem (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015a: 8). Poté je určen nezávislý koordinátor, který je facilitátorem rodinné konference a zároveň dohlíží na její průběh. Koordinátor by měl odrážet kulturu rodiny a sdílet stejný první jazyk. Konference a další diskuse se členy rodiny se konají v prvním jazyce rodiny (Sundell et. al., 2001).

2.2. Jednotlivé fáze rodinné konference

Samotnou rodinnou konferenci je možné rozdělit do několika stádií, nejčastěji se uvádí čtyři základní fáze (Frost et. al., 2014; Mitchell, 2019; Djickstra, 2019; Sundell et. al., 2001). První fáze je fází přípravnou, ve které koordinátor komunikuje s dítětem a jeho nejbližší rodinnou a následně spolu s nimi pomáhá rozkrýt a zkontaktovat širokou rodinnou síť. Během této přípravné fáze koordinátor napomáhá organizaci setkání, jeho úkolem je oslovit a pozvat na setkání všechny rodinné členy a blízké dítěte, a dohodnout datum, čas a místo konání schůzky, tak, aby to rodině vyhovovalo. Příprava rodinných příslušníků k účasti na konferenci je v této fázi pro koordinátora klíčovou odpovědností (Sundell et. al., 2001). Tato fáze rodinné konference je také velmi významná pro její budoucí průběh.

Další fáze je začátkem samotného setkání, kdy odborníci a rodina společně zasedají v jednom kruhu a sdílí potřebné informace a obavy, které mohou mít ze setkání. Rodina má příležitost klást dotazy a odborníky jsou rodině objasněny zákonné povinnosti, ale také

příslušné zdroje a možnosti, případné služby atp. (Frost et. al., 2014). Jak upozorňuje Sundell, nejdůležitější v této fázi je, aby rodinná skupina uznala, že existují problémy, a že je zapotřebí plán na zajištění účinnější péče a ochrany dítěte (Sundell et. al., 2001).

Třetí, následující fází konference, je tzv. soukromý čas rodiny. Odborníci včetně koordinátora setkání nechávají rodinu o samotě a dávají tak rodině příležitost k samostatnému vytvoření plánu. Plán by měl řešit situaci tak, aby byly zahrnuty také předem vyslovené obavy a z nich vycházející podmínky odborníků (Mitchell, 2019: 2), tedy aby odpovídal na otázku předem formulovanou klíčovým pracovníkem. Během této doby je rodině k dispozici koordinátor pro případ, že by rodina potřebovala pomoc nebo další informace. Není ale žádoucí, aby koordinátor zasahoval do průběhu této fáze více, než je naprosto nezbytné a měl by se snažit svou přítomnost ve fázi rodinné rady co nejvíce omezit, v ideálním případě nezasahovat vůbec. Pavlíková a kol. v příručce vydané organizací Amalthea, která má s rodinnými konferencemi v českém prostředí zatím zdaleka nejvíce zkušeností uvádí, že při prvních konferencích čelili obavám, aby rodina zvládla tuto fázi moderovat a samostatně zformulovat plán. Vždy se však našel někdo, kdo se role ujal (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015a: 9).

V poslední fázi pak rodina představí plán klíčovému pracovníkovi a přítomen je také koordinátor konference. Po vysvětlení a předložení plánu přítomní účastníci schválí výsledný plán v tom znění, v jakém ho vypracovala rodina, jediným důvodem pro nesouhlas s plánem je významné riziko ohrožení dítěte plynoucí z plánu (Frost et. al., 2014a).

Sundell uvádí, že podle statistik novozélandského Ministerstva sociální péče od uzákonění rodinných konferencí v roce 1989 až do současnosti nikdy nekleslo procento schválených plánů odborníkem, a to v plném znění tak, jak jej rodina sama vytvořila, pod 93% (Sundell et. al., 2001: 328).

3. Role účastníků rodinné konference

V této kapitole bych ráda stručně představila důležité účastníky rodinných konferencí a jejich role v celém procesu. Cílem rodinné konference je vždy co nejvíce rozšířit rodinný kruh o všechny osoby, které by mohly přispět k řešení složité situace rodiny. Kvalita a budoucí úspěšnost plánu stoupá s počtem účastníků, protože čím větší je skupina, tím se snižuje riziko dominance jedné osoby nebo skupinky (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b: 17).

3.1. Rodina

Hlavní roli na konferenci má samozřejmě rodina, která je chápána v tom nejširším možném smyslu. Pojmem rodina je tak myšlena široká rodinná síť, která zahrnuje dítě a jeho rodiče a sourozence, ale také širší rodinu a rodině blízké osoby, např. blízké přátele a známé, sousedy atp. Rodina má za úkol vytvořit plán, který bude řešit ohrožující situaci dítěte a vodítkem jí je otázka rodinné konference, na kterou by měl plán odpovědět. Rodina také často vypracuje ještě jeden alternativní plán pro případ, že by původní plán nemohl být realizován (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015a; Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b).

3.2. Podpůrná osoba

Podpůrná osoba nebo tzv. obhájce je osoba, která je blízká dítěti, a která ho v průběhu setkání chrání, brání jeho zájmy, a to zejména v průběhu soukromé části konference, kdy nevyslovuje vlastní názory nebo návrhy řešení, ale tlumočí názor dítěte. Svou podpůrnou osobu si dítě vybírá samo a může jít o dospělého člověka nebo např. staršího kamaráda dítěte. V případě, že si dítě jako podpůrnou osobu zvolí nezletilého kamaráda, koordinátor se postará o zajištění souhlasu rodiče a nabídne dítěti využití možnosti vybrat si ještě další, dospělou osobu, která by ho přišla podpořit. Podpůrnou osobu však není dobré využívat ke komunikaci s dítětem. Pokud si podpůrnou osobu dítě samo nevybere, koordinátor tuto roli nabídne jednomu z účastníků, o kterém dítě hovoří s důvěrou. Podpůrnou osobu lze také zajistit jiným účastníkům konference, například v situaci, kdy se obávají účasti na konferenci kvůli konfliktu s jinými členy rodiny (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015a; Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b).

3.3. Nezávislý koordinátor

Důležitou postavou rodinné konference a průvodcem celého procesu je koordinátor rodinné konference, který je v rodinné konferenci nezávislou osobou a není nijak zainteresován na výsledku setkání. Koordinátor má na starosti pomoc s organizací celého setkání a kontakt s rodinou. Jeho úkolem je pozvání a zajištění co největší účasti rodiny a blízkých na setkání. Jejich příprava a veškerá komunikace s nimi je jedním z nejdůležitějších úkolů koordinátora, který musí zajistit, aby se všichni účastníci shodli se na pravidlech konference, znali otázku konference, a věděli, co musí plán obsahovat. V průběhu konference pak koordinátor facilituje setkání, dohlíží na bezpečí rodiny a dítěte a udržení

atmosféry vzájemného respektu a důvěry. Koordinátor není účasten soukromého času rodiny, ale v jeho průběhu je rodině k dispozici pro případ, že by bylo zapotřebí doplnění informací či jiné podpory (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015a; Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b).

Velký důraz je kladen na neutralitu a nezávislost koordinátora, který není pracovníkem instituce poskytující sociálně-právní ochranu dětí, musí však být pro tuto roli vyškolen organizací, která provádí akreditovaná školení koordinátorů rodinných konferencí. Civilní zaměstnání koordinátora nemusí být v oblasti sociální práce, a dokonce to podle holandského modelu Eigen Kracht ani není žádoucí, neboť se tak předchází, byť možná dobře myšlené, avšak zcela nežádoucí přílišné profesionální angažovanosti koordinátora v průběhu rodinné konference (Van der Horst, Joanknecht, Van Pagée, 2010). Zdaleka ne ve všech modelech rodinných konferencí však dominuje tento důraz na koordinátorovu nezatíženost pracovní zkušeností z prostředí sociální práce, a jak dokládají Marsh a Crow (Marsh, Crow, 1998), většina koordinátorů naopak takovou zkušeností prošla. To sice pracovníkům opravdu může poskytnout mnohé výhody v podobě kompetencí potřebných při komunikaci s rodinou a organizací setkání, zároveň to ale vytváří na tyto pracovníky další nároky v tom, aby byli schopni udržet si nejdůležitější část své role, kterou je nezávislost (Frost et. al., 2014: 485). Connolly, která zkoumala proces rodinné konference z pohledu koordinátorů zjistila, že někteří koordinátoři nejsou takovéto změny své profesní role schopni a nedokáží tak zajistit, aby všechny strany byly respektovány a jejich názory vyslyšeny. Podle Connolly je koordinátor v obtížné situaci, protože musí na jedné straně povzbuzovat klíčového pracovníka v tom, aby se vzdal nutkání řídit situaci, zároveň je však jeho důležitým úkolem také zajistit, aby byla pro klíčového pracovníka rodinná konference, a tedy přenechání zodpovědnosti za rozhodnutí na rodině, příjemným zážitkem (Connolly, 2006).

3.4. Odborníci

Pokud si to rodina přeje, koordinátor může přizvat na setkání odborníky pro poskytnutí informací ke konkrétním tématům nebo např. nabídnutí služby, kterou poskytuje jejich organizace, jejich role na konferenci je ovšem pouze poradní či informativní. Přítomnost odborníků na konferenci není nezbytná a řídí se potřebou rodiny, zpravidla se účastní pouze úvodní fáze setkání (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015a; Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b).

Přizvaní odborníci by se měli vyvarovat používání profesního žargonu, který pouze zdůrazňuje mocenskou nerovnost mezi rodinou a odborníky, a měli by svou pozornost soustředit na to, aby podávali pouze vyžádané informace, a to takovým způsobem, aby bylo jejich sdělení srozumitelné pro všechny přítomné (Frost et. al., 2014: 484).

3.5. Zadavatel

Zadavatel konference je navrhovatelem rodinné konference a v ideálním případě se jedná o sociálního pracovníka OSPOD, klíčového pracovníka dítěte. V některých případech se ale může jednat o jinou osobu, např. sociálního pracovníka NNO, odborníka, který se o situaci dítěte zajímá, či člena rodiny. Nejčastěji je ale zadavatelem skutečně klíčový pracovník OSPOD, který navrhne možnost uspořádání rodinné konference rodině a motivuje ji k tomu, aby se nebála této možnosti využít. Zadavatel posléze, ve spolupráci s administrátorem, formuluje základní otázku rodinné konference na základě identifikace ohrožení dítěte. Zadavatel musí důvěřovat rodině, že zvládne samostatně najít řešení otázky a vypracovat vlastní plán. Pokud plán nepředstavuje riziko pro dítě, zadavatel konference by jej měl bez dalších zásahů schválit neboť právě klíčový pracovník dítěte by měl pomoci rodině uvést plán v život, motivovat k jeho plnění a kontrolovat jeho realizaci (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015a; Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b). Stejně jako ostatní přítomní odborníci by se i klíčový pracovník měl vyjadřovat jasně, srozumitelně a s respektem k rodině.

Vzhledem ke zdatelné mocenské nerovnováze zástupců rodiny a případových sociálních pracovníků, rodinní příslušníci často nedokáží vyjádřit svůj vlastní názor a zpochybnit předem vyjádřené názory nebo rozhodnutí učiněná klíčovým pracovníkem dítěte (Lalayants, 2015: 40). Je proto velmi důležité, aby byl přítomný sociální pracovník schopen vystoupit ze své tradiční role experta na rodinnou situaci, ponechal zodpovědnost za řešení situace na rodině a přijal roli „pouhého“ zprostředkovatele informací (Frost et. al., 2014: 484). Pavlíková dodává, že v praxi se bohužel často stává, že klíčový pracovník dítěte odmítne roli zadavatele konference přijmout z důvodu nedůvěry v rodinu nebo samotný nástroj rodinné konference. Někdy také nejsou pracovníci v účasti na konferenci podpořeni vedením, nebo argumentují tím, že konference nejsou legislativně upraveny, a proto není povinností pracovníka OSPOD se účastnit (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b). Podobnou zkušenost vyjadřuje i administrátorka rodinných konferencí mnou zkoumané organizace (Rozhovor 9, řádek 29-42).

3.6. Administrátor

V holandském modelu Eigen Kracht, na jehož základě byla vypracována česká metodika, je popsána také role administrátora rodinných konferencí, který ač není přímo na setkání přítomen, je důležitou postavou v celém procesu. Administrátor (někdy také regionální manažer) je většinou pracovníkem organizace, která rodinnou konferenci pořádá, je to odborník v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, ale není zaměstnancem OSPOD. Administrátor může být i státním zaměstnancem, který podporuje zavádění RK v daném regionu (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b: 20-21).

Administrátor je manažerem rodinné konference a prostředníkem mezi zadavatelem, který konferenci poptává a koordinátorem, který ji realizuje. Jde o nezávislou osobu, která nemá vliv na obsah plánu nebo nenavrhuje jeho řešení. Administrátor je odborníkem, který rozumí potřebám rodiny a zná kompetence a závazky klíčového pracovníka a služby pro rodiny v dané oblasti. Jeho důležitou rolí je jednak propojování světa rodiny se systémem SPOD, ale také metodické vedení a podpora koordinátora při přípravě a realizaci rodinné konference. Administrátor se také snaží o rozšíření metody a je zodpovědný za kvalitu provedení (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b: 20-21). Stejně jako koordinátor musí i administrátor pro vykonávání této role projít akreditovaným školením administrátora rodinných konferencí.

4. Rodinné konference ve světě

Rodinné konference představují důležitý posun v přístupu k ochraně dětí, jehož základem bylo do nedávné doby přesvědčení, že jsou to odborníci, kteří jakožto experti na složité rodinné problémy, mají nejlepší předpoklady pro vypracování krizových plánů pro děti (Rogers, Parkinson, 2018: 107-108). Od zavedení rodinných konferencí na Novém Zélandu na konci osmdesátých let se především v devadesátých letech přístup rychle šířil do celého světa a byl aplikován v mnoha zemích (Mitchell, 2019: 1-2). Rodinná setkání se tak postupně začala pořádat ve většině států USA, v Kanadě, Austrálii, Jižní Africe a napříč Evropou, především pak ve Spojeném království, Skandinávii a Nizozemí. Metoda byla zavedena do velmi různorodých prostředí a výzkumy po celém světě dokládají, že ve srovnání s tradičními modely je úspěšná, pokud jde o zaktivování rodiny, udržování péče o děti v rodinném prostředí a snižování opakujících se trestných činů. Přístup je také pozitivně

hodnocen jak u rodinných účastníků, tak u profesionálů zapojených do procesu (Holland et.al., 2005: 60).

Rodinné konference ovlivnily způsoby rozhodování v oblasti ochrany práv dětí a rodin po celém světě, jednotlivé modely se ovšem od sebe mohou často velmi lišit, a to nejen svým názvem, ale především v důslednosti, se kterou jsou zavedeny původní postupy nebo kontextem, ve kterém jsou užívány. Existuje více typů rodinných setkání, z nichž některé, ač inspirované původním novozélandským přístupem, jeho standardní proces naplňují jen částečně. Metoda bývá upravena pro konkrétní populaci, typ případu, závisí na právním ukotvení ochrany dítěte v dané zemi nebo podléhá pravidlům konkrétní organizace, která konference provádí (Rogers, Parkinson, 2018: 107-108).

Pravidla procesu se tedy mohou velmi různit, a zatímco v některých státech se klade důraz na kulturní specifika a od pracovníků je požadováno určité vzdělání a nezávislost na případové práci, jinde se těmto požadavkům nepřikládá důraz (Olson, 2009: 56-57). Rodinné konference jsou uplatňovány v kontextu restorativní justice, ochrany dětí a stále častěji se používají k plánování komplikovaných situací týkajících se ohrožených dospělých osob (Rogers, Parkinson, 2018: 107-108).

Taková variabilita může být výhodou při zavádění konferencí do rozličných prostředí, zároveň ale s sebou nese obavy z přílišného odchýlení se od původních principů a smyslu rodinných setkání.

Mnoho států se zasadilo o zavedení nových zákonů či nařízení, jež zdůrazňují význam rodin v životě dítěte, a které se do velké míry shodují s těmi, o něž se opírá novozélandský Zákon o dětech, mládeži a rodinách z r. 1989. Zatímco však novozélandský zákon stanovil jasnou formu rodinných konferencí, jejíž mechanismus zajišťuje vedoucí úlohu široké rodiny v rozhodovacím procesu, zákony jiných států se často otázkou metody a procesu přímo nezabývají. Tato skutečnost v sobě nese riziko, že metoda je v takových případech okleštěna o některé její hlavní zásady a nově zavedené změny tak vedou k pouhému pokusu o začlenění rodičů do procesu rozhodování, namísto opravdového posílení a zapojení široké rodiny. Za takových podmínek pak není možné dojít k zásadním změnám v ochraně a péči o děti (Doolan, 2004). Na tuto situaci pak upozorňují odborníci, kteří si všímají rozličných forem, které metoda přijala v různých státech v USA (Doolan, 2004; Allan et. al., 2017;

Lubin, 2009) a v Evropě, především pak ve Velké Británii (Sundell et. al., 2001; Doolan, 2004; Morris, Connolly, 2012; Holland et.al., 2005; Mitchell, 2019).

Na rozdíl od Nového Zélandu, kde je rodinná konference zákonným právem, se ve Spojených státech amerických její implementace různí podle konkrétních států a je buď přímo právně zakotvena, nebo je označena jako osvědčený postup dobré praxe. Allan uvádí, že tato nejednotnost ve formě rodinných setkání ve Spojených státech vede k tomu, že o tom, kdo bude moci metodu využít, ve výsledku rozhodují individuální sociální pracovníci za použití vlastních kritérií při rozhodování, což přirozeně otevírá otázky ohledně jejího spravedlivého využití (Allan et. al., 2017: 230).

4.1. Rodinné konference v evropském kontextu

Jak již bylo výše zmíněno, také v evropském kontextu se zavádění rodinných konferencí potkává s mnohými výzvami spojenými se skutečností, že je zapotřebí její originální formu přizpůsobovat rozličným kulturním a právním prostředí. Podobně jako ve výše uvedeném příkladu Spojených států amerických, i ve Velké Británii následovali příklad Nového Zélandu, když při zavádění rodinných konferencí a nových zákonných úpravách vychází z Úmluvy OSN o právech dětí a zdůrazňují význam spolupráce s rodinami a jejich účasti na plánování. Na rozdíl od novozélandského však britský zákon nijak nepřibližuje rozhodovací proces jako takový (Frost et.al., 2014: 482). Nixon a Lupton tvrdí, že po zavedení změn do britského Zákona o dětech v roce 1989 nebylo dosaženo kýženého partnerství mezi rodinou a pracovníky, ani participace rodin na rozhodování (Lupton, Nixon, 1999). Rodinné konference byly podporované kampaní ministerstva zdravotnictví, jejich užití však bylo doporučeno pouze pro ty případy, u nichž nejsou obavy o bezpečnost dětí a jako alternativu ke stále přetrvávajícím standardním postupům (Holland et. al., 2005: 60).

Zajímavě popisuje zavádění rodinných konferencí do odlišných prostředí dvou evropských států Sundell, který ve své studii srovnává situaci Švédska a Británie. Velká Británie byla jednou z prvních zemí, která začala rodinné konference zavádět do praxe a implementovala je do legislativy. Zavádění v Británii, které bylo odstartováno skupinou na podporu práv rodiny *Family Rights Group*, bylo značně odlišným procesem v porovnání s tím, jak byly rodinné konference představeny ve Švédsku, kde se jednalo o klasický tzv. *top-down* proces, kdy za zaváděním metody stály státní úřady a instituce. Sundell dochází k závěru, že přestože implementace rodinných konferencí do obou zemí byla velmi odlišná,

výsledné modely a jejich využívání sociálními pracovníky se liší jen málo. Důvody vidí v tom, že v obou případech byly rodinné konference zaváděny jako pouhá alternativa k přetrvávajícím metodám řízeným pracovníky. V praxi to vedlo k tomu, že se rodinné konference v obou zemích staly pouze jednou z málo využívaných alternativ k dosavadním zavedeným praktikám (Sundell et. al., 2001: 328).

Jednou z evropských zemí, kde se rodinné konference staly nedílnou součástí sociální práce s ohroženými skupinami je Holandsko. Organizace Eigen Kracht Centrale, jež rodinné konference v Nizozemsku pořádá, je institucí nezávislou na státních orgánech, která převzala původní novozélandský model, přičemž zdůrazňuje právě důslednou implementaci všech základních zásad původní formy modelu. Důraz je kladen na to, aby konferenci organizoval nezávislý koordinátor, aby na setkání byla pozvaná široká rodina, a aby byl vždy vyhrazen soukromý čas, ve kterém má rodina bez dohledu odborníků příležitost vypracovat plán (De Jong, Schout, 2018: 164-165).

Eigen Kracht Centrale navíc velmi zdůrazňuje důležitost občanské aktivity a snaží se co nejvíce oprostit od tradičních modelů rozhodování řízených odborníky. Důležitá je v tomto kontextu nezávislost, ať už samotné instituce nebo koordinátora, který je veden k tomu, aby v souladu se základní filozofií rodinných konferencí zůstal stranou technik, způsobu vyjadřování a praktik, které obvykle profesionálové používají. Ve středu procesu je pak aktivní zapojení členů rodiny a vzájemná pomoc rodiny a občanů mezi sebou. K aktivnímu zapojení všech rodinných účastníků včetně dětí a udržení kontaktu i po skončení konference se snaží motivovat účastníky zaváděním nových způsobů a technologií, např. využitím webových stránek rodiny s interaktivním kalendářem jež napomáhá plnění plánu, a do jejichž spravování se často rády zapojují právě děti (Jenkins, 2010: 4).

Eigen Kracht Centrale založila v roce 2002 Evropskou síť poskytovatelů rodinných konferencí, která vznikla jako platforma pro sdílení znalostí, zkušeností a výzkumu rodinných konferencí v evropském kontextu. V současné době jsou do sítě zapojeny organizace ze sedmnácti evropských zemí včetně České republiky a Slovenska, které společně sdílejí zkušenosti na každoročních setkáních a aktivně se zasazují o naplňování práv dětí a rodin a zavádění principů rodinných konferencí do praxe v práci s rodinami (Evropská, 2019).

5. Rodinné konference v České republice

5.1. Charakteristika a zásady rodinných konferencí v ČR

Rodinné konference, tak jak je definuje Marie Connolly, jsou právním procesem, který profesionály sdružuje se širokou rodinou, a to včetně blízkých osob, ve společném rodinném sněmu (Connolly, 1994:90). Gabriela Pavlíková et. al. v české Metodice rodinných konferencí, která byla v roce 2015 vydána pod záštitou MPSV, rodinné konference definuje následovně: „Rodinná konference je setkání rodiny a dalších osob okolo rodiny (příbuzní, sousedé, přátelé, zástupci komunity atd.) s cílem společně najít řešení problému v rodině tak, aby bylo zajištěno bezpečí dítěte a posílily se kompetence samotných členů rodiny. Pojmem rodinná konference rozumíme celý proces, který začíná nabídkou RK rodině, rozšiřováním kruhu blízkých, organizací konference až po samotné setkání rodiny“ (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b: 9).

V českém prostředí, stejně jako v tom původním novozélandském, je tedy rodinná konference vymezena jako obdobný participativní postup, který vychází z jednotného ideového základu a spočívá v principu ponechání odpovědnosti za vlastní situaci a její řešení na rodině samotné. Metoda v obou případech staví na zplnomocňování a podpoření rodiny v tom, aby si byla v obtížné chvíli schopna pomoci sama, a to s využitím vlastních sil a zdrojů široké rodinné sítě. Rozdíl je ovšem v právním ukotvení rodinné konference, kdy se oproti původnímu novozélandskému modelu v České republice nejedná o legislativní proces, což má přirozeně dopad na míru, ve které jsou rodinné konference jako nástroj práce s rodinou rozšířeny do povědomí širší odborné i laické veřejnosti a v souvislosti s tím také jejich omezené využívání v praxi.

5.2. Názvosloví a oblasti pro využití RK v ČR

5.2.1. Názvosloví

V literatuře zabývající se metodou rodinných konferencí se můžeme setkat s několika různými pojmy odkazujícími na tento nástroj pro řešení složitých situací v rodině, z nichž asi nejrozšířenějším je *family group conferencing* nebo *family group conference*. Tento název se většinou vztahuje k oblasti sociálně-právní ochrany dítěte a nejčastěji se shoduje s pojmem *rodinné konference* tak, jak jej používáme v České republice. Dále se můžeme setkat s výrazem *family group decision making* (Connolly, McKenzie, 1999; Morris,

Connolly, 2012), či *family unity meeting* (Mirsky, 2003) nebo našemu prostředí blízké *Eigen Kracht* (Van Pagée, 2012), ze kterého vychází jak slovenská metodika *Stretnutie rodinného kruhu* (Hajdúchová, 2010), tak i pozdější česká metodika rodinných konferencí (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b: 12). Všechny výše uvedené názvy však odkazují na setkání rodinných účastníků, která se mohou lišit ve způsobu provedení nebo zaměřením na odlišné oblasti sociální práce či zdravotní péče, v zásadě jsou ale všechny tyto modely založeny na shodných principech, které staví na právu rodiny řešit situace vlastní cestou a naplňují výše zmíněné základní charakteristiky metody.

5.2.2. Oblasti pro využití RK v ČR

V českém prostředí se pak s touto metodou můžeme setkat pod pojmem *rodinné konference* nebo *rodinné skupinové konference*, přičemž jde o dva různé směry této metody se zaměřením na odlišné cílové skupiny, což může vést k určitému terminologickému zmatení, neboť v zahraniční literatuře se můžeme setkat s využíváním pojmu *family group conference* shodně pro obě varianty. Ačkoliv rodinné konference jsou mimo ČR aplikované v oblasti vzdělávání, domácího násilí, ale i v jiných oblastech, jako je např. paliativní péče, dlouhodobá domácí péče či ve zdravotnictví při následné péči a doléčování, u nás jich využíváme především ve dvou směrech a to:

1. pro praxi ve službách pro rodiny s dětmi a ve věcech sociálně-právní ochrany dítěte, a
2. částečně je tato metoda zaváděna do praxe také v rámci restorativní justice (Jurtíková, 2013: 85), což je přístup, který se zaměřuje na obnovení poměrů, a při kterém je potrestání pachatele v pozadí zájmu. Při restorativní praxi je kladen důraz na aktivní zapojení obětí trestných činů do soudního řízení, což může pachateli pomoci v převzetí odpovědnosti za své činy, napravení škod a obětem dát satisfakci za způsobenou újmu. (Jirásek, Ženíšková, Pavlíková, 2015).

Je tedy zapotřebí rozlišovat mezi dvěma variantami, a to variantou trestněprávní a variantou využití v civilním právu, v případě rodinných konferencí v ČR konkrétně v rámci systému sociálně-právní ochrany dětí (Urbanová, Rusinková, Holas, 2017: 31). Ve své diplomové práci se zabývám především rodinnými konferencemi v rámci systému sociálně-právní ochrany dětí, tedy tou variantou metody rodinných konferencí, která je zaměřena na blahobyt a ochranu práv dítěte a obnovu funkce rodiny, a je v České republice více rozšířena. Rodinným konferencím v rámci restorativní justice v České republice se ve svém článku

podrobně věnuje Michaela Jurtíková a s takto zaměřenými rodinnými konferencemi se v české literatuře můžeme setkat výhradně pod pojmem *rodinné skupinové konference* (Jurtíková, 2013).

5.3. Historický kontext rodinných konferencí v České republice

5.3.1. Ochrana práva rodiny a dítěte

Rozvoj Rodinných konferencí v České republice úzce souvisí s potřebou reformy systému péče o ohrožené děti, na jehož základní nedostatky v souvislosti s ochranou práv dětí opakovaně upozornil i Výbor OSN pro práva dítěte (Marksová, 2015: 3).

Rodina je bezesporu optimálním prostředím pro vývoj a výchovu dětí. Ochrana rodinného života a ochrana zájmů dětí jsou upraveny mezinárodními smlouvami jako je Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Sdělení 209/1992) a Úmluva o právech dítěte (Sdělení 104/1991). V České republice dětem v rámci vnitrostátní právní úpravy zaručuje ochranu zákon o sociálně právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů (Zákon 359/1999). Zvláštní zřetel je kladen na tzv. nejlepší zájem dítěte, ke kterému by mělo být vždy přihlíženo (Urbanová, Rusinková, Holas, 2017: 31).

Výbor OSN pro práva dítěte pak funguje jako kontrolní mechanismus dodržování *Úmluvy o právech dítěte* a jednotlivé smluvní státy mu musejí pravidelně předkládat zprávy o její implementaci (Mičicová, 2017: 5). Úmluva o právech dítěte vešla v platnost v Československé federativní republice 6. února 1991, a tento závazek následně přijala Česká republika, stejně jako veškeré ostatní právní předpisy o základních lidských právech, záhy po svém založení v roce 1993.

5.3.2. Transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009-2011

Nutnost změn v systému péče o ohrožené děti, na kterou upozorňoval Výbor OSN pro práva dítěte pak vyústila v roce 2009 v projednání dokumentu *Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy*, vládou České republiky. Stejně jako v již zmíněné Úmluvě OSN o právech dítěte je rodina vymezena jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů – zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti (Sdělení 104/1991).

Důležitým tématem zmíněného návrhu bylo překonání vzájemného resortního vymezení a nastolení společných postupů, neboť systém péče o ohrožené děti, který byl v režii několika resortů, byl značně roztržitý a aktivity směřující ke zkvalitňování práce s ohroženými dětmi nekoordinované a někdy dokonce protichůdné. (Ministerstvo, 2009). Za účelem vytvoření návrhu tak vznikla Meziresortní koordinační skupina, jež byla koordinována Ministerstvem práce a sociálních věcí (dále jen “MPSV“) a zastoupena byla ministerstva podílející se na péči o ohrožené děti (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo vnitra a ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny) a zástupci samosprávy (Asociace krajů ČR a Svaz měst a obcí ČR) (Ministerstvo, 2009).

Cíle byly následně specifikovány v *Národním akčním plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009–2011*. Mezi tyto cíle patřilo zejména:

1. zvýšení kvality práce a dostupnosti služeb pro ohrožené děti a rodiny,
2. sjednocení postupů pracovníků,
3. snížení počtu dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče, a
4. podpora rozvoje osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností.

V rámci snah o transformaci systému, zvýšení kvality služeb a sjednocení postupů vznikla také nová metodická doporučení, a právě v jednom z nich, konkrétně v *Metodickém doporučení MPSV č. 3/2009* k vytvoření individuálního plánu péče o dítě, se poprvé můžeme setkat s pojmem rodinných konferencí jako s jednou z inovativních metod pro práci s rodinou, doporučenou přímo MPSV (Metodické, 2009).

5.3.3. Akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí 2012-2015

V dubnu roku 2012 pak vláda schválila *Akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí 2012-2015*, kde se vláda České republiky zavazuje vytvořit do roku 2018 funkční systém zajišťující důslednou ochranu všech práv dětí a naplňování jejich potřeb. Tohoto cíle má být dosaženo pomocí postupného naplňování aktivit a principů definovaných v plánu (Vávrová, Kroutilová, Nováková, 2015).

Ve výše zmíněném akčním plánu se pak objevují principy, o které se opírá, a na které navazuje i metoda rodinných konferencí, především pak:

1. plné zaměření na dítě,
2. zahrnování dětí a rodiny, i celého jejich sociálního okolí, do řešení situace, a
3. stavění na silných stránkách dětí a rodin a identifikování problémových míst.

Jedním z cílů akčního plánu bylo mimo jiné vytváření příležitostí pro děti a mladé lidi účastnit se rozhodování o záležitostech, které se jich týkají a které je ovlivňují a zjišťování potřeb dítěte (Ministerstvo, 2009), což je také jedním ze základních kamenů rodinných konferencí.

5.3.4. Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny

Zásadní reforma péče o ohrožené děti pak přišla od MPSV v roce 2012 s projektem *Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny*. V rámci projektu byly provedeny analýzy stávajícího systému a bylo navrženo několik změn na základě nově schválené Národní strategie ochrany práv dětí nazvané *Právo na dětství*, jejímž cílem bylo „...vytvořit systém, který zajistí důslednou ochranu práv každého dítěte a naplňování jeho potřeb, systém, který bude podporovat zvyšování kvality života dětí a rodin, systém eliminující diskriminaci a nerovný přístup vůči dětem a podporující všestranný rozvoj dítěte v přirozeném rodinném prostředí, případně v náhradním rodinném prostředí to vše za participace dítěte na rozhodovacích procesech, které se ho bezprostředně dotýkají...“ (Ministerstvo, 2012: 2).

5.3.5. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Další změny pak do systému péče o ohrožené děti přinesla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí s účinností od roku 2013, která zdůrazňuje právo dětí vyrůstat v rodinném prostředí a navazuje tak na judikaturu Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva (Marksová, 2015: 3). Mezi důležité změny, které zákon mimo jiné nově stanovil, patří závazné postupy pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí (dále jen “OSPOD“) a dalších účastníků systému, dále pak postupné upouštění od ústavní péče

podporou náhradní rodinné péče, pěstounské péče a podporou pěstounské péče na přechodnou dobu a zavedení standardů kvality práce (zákon č. 401/2012 Sb.).

Novela dále uvádí, že předním hlediskem sociálně-právní ochrany dítěte (dále jen “SPOD“) je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo dětí a rodičů na rodičovskou výchovu a péči, přičemž je třeba přihlížet k širšímu sociálnímu prostředí dítěte. Při výkonu SPOD tak mají přednost ta opatření, která zabezpečí výchovu dítěte v jeho rodinném prostředí, a není-li to možné, v náhradním rodinném prostředí s cílem vyvarovat se umístování dětí do ústavních zařízení (Matoušek, Pazlarová, 2016: 39).

V důsledku novelizace zákona tak došlo k některým důležitým změnám, které souvisejí se zaváděním rodinných konferencí do české praxe, protože vychází ze společného ideového základu, tedy individuálního přístupu práce s rodinou, nutností spolupráce profesionálních pracovníků s rodinou a naslouchání potřebám rodiny.

Spolu s tím zákon podtrhuje nutnost důsledného dodržování ochrany práv dětí a stejně jako související, již zmíněná kampaň *Právo na dětství*, pak nový zákon v rámci naplňování ochrany práv dětí klade důraz na jejich participaci na rozhodovacích procesech, které se jich bezprostředně týkají. Zapojení samotných dětí do rozhodování v rodině je také jednou z ústředních myšlenek rodinných konferencí, přičemž se navíc zdůrazňuje potřeba předání či vracení zodpovědnosti za rozhodování rodině a posilování práv dítěte i rodinných příslušníků.

Mezi konkrétní změny, které přinesla novelizace zákona, a které podle mého názoru souvisejí se zaváděním rodinných konferencí v ČR, patří především zavedení standardů kvality práce, dále pak nová povinnost obecních úřadů obce s rozšířenou působností zpracovat na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny tzv. individuální plán ochrany dítěte, a v neposlední řadě zakotvení institutu případové konference jako jedné z metod sociální práce (Zákon č. 359/1999).

Je ovšem podstatné zmínit, že i přes nově zavedené změny, které reagují na potřebu dodržovat právo dětí vyrůstat v rodinném prostředí, řeší novelizace aktivní účast rodiny na rozhodovacích procesech konkrétními změnami jen minimálně. O participativních přístupech jako jsou rodinné konference, které by rodinám v první řadě nabídly a jasně je vedly k vlastnímu a samostatnému rozhodnutí, se novela zákona nezmiňuje.

5.3.6. Standardy kvality práce

Povinnost dodržování standardů kvality práce, a především standardu č.9, který se týká jednání s klientem a jehož cílem je ochrana práv klienta, je v kontextu rodinných konferencí důležitou změnou (Vyhláška č. 473/2012). Jedná se o jakousi záruku dodržování principů sociální práce při výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Cesta k jejich naplňování pak vede skrze využívání takových metod sociální práce, které staví na jednotných etických zásadách a vedou k jejich důslednému uplatňování. Rodinné konference jakožto metoda podporující samostatnost rodiny a vracející zodpovědnost rodinným příslušníkům pak svým konceptem zapadají do výše zmíněné charakteristiky metod zaměřených na důslednou ochranu práv klienta.

Konkrétně se standard zmiňuje o nutnosti individuálního přístupu ke klientům a jejich potřebám a podpory jejich samostatnosti, a dále zdůrazňuje podporu sociálního začleňování a udržení kontaktu dítěte a rodiny s jejich přirozeným prostředím (Vyhláška č. 473/2012).

5.3.7. Individuální plán ochrany dítěte

Novela zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2012 nově dává za povinnost obecním úřadům obcí s rozšířenou působností vypracovat *Individuální plán ochrany dítěte* (dále jen "IPOD") na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny. Jak je zjevné z Metodického doporučení, které ke tvorbě IPOD vydalo MPSV již před reformou zákona v roce 2009, v ideálním případě je tento plán připravován v úzké spolupráci s rodinou a zejména v případech, kdy se jedná o starší děti, i s jejich zapojením, případně se zapojením dalších blízkých osob. Navrhovaná opatření by se měla zaměřit především na to, aby dítě mohlo vyrůstat v rodinném prostředí a vyhnulo se umístění do ústavu. Plán je posléze závazný nejen pro OSPOD, ale musí ho respektovat také ústavní zařízení, pěstouni i doprovázející organizace. Promítá se i do práce s dítětem, pokud se jedná o dítě umístěné do náhradní péče (Metodické, 2009).

Za vytvoření plánu péče je odpovědný odbor sociálně právní ochrany dítěte, vytváří jej ve spolupráci s odborníky a dalšími stranami (lékaři, školou, členy rodiny dítěte podle situace a potřeby). Ideálně, s odbornou specializovanou organizací na náhradní rodinnou péči, která má pověření k výkonu sociálně právní ochrany. Plán péče na základě vyhodnocení potřeb dítěte vytváří sociální pracovník OSPOD, který je odpovědný za daný případ dítěte (Metodické, 2009).

Jak už bylo výše zmíněno, metodické doporučení k vytváření IPOD z roku 2009 je vlastně jediným oficiálním dokumentem doporučených postupů od MPSV, kde jsou rodinné konference zmíněny a doporučeny sociálním pracovníkům OSPOD jako metoda dobré praxe. Paradoxně však metoda rodinných konferencí v době vzniku tohoto metodického doporučení procházela teprve první fází pilotního zavádění v pardubické organizaci Amalthea, a například v Praze ani neexistovali proškolení pracovníci, kteří by ji mohli zkušeně provádět.

Dalším důvodem, proč je nově vzniklá povinnost sociálních pracovníků OSPOD k vypracovávání IPOD v kontextu rodinných konferencí z mého pohledu důležitá, je také fakt, že je zvykem, aby se případová konference a její výsledný plán v IPOD objevil. Stejně tak, pokud dojde na rodinnou konferenci, měl by sociální pracovník OSPOD, který je často také zadavatelem konference, brát výsledný plán rodiny v úvahu a zapracovat ho do IPOD. Sociální pracovník ale přesto nemá povinnost k výslednému plánu z rodinné konference přihlídnout či ho dokonce v plné podobě do IPOD vložit a je tedy zcela na něm, jak s výsledným plánem z rodinné konference naloží.

Jak vyplývá z mého vlastního pozorování konference, tato absence legálního nástroje, který by dal rodině i ostatním účastníkům jasnou zprávu o tom, že výsledný plán rodiny je důležitým dokumentem nejen pro rodinu, ale je také oficiálním dokumentem, který musí být respektován ze strany OSPOD i dalších autorit, může mít důsledky v podobě ztráty motivace rodiny pokračovat v plnění plánu. Z analýzy rozhovorů pak vyplynulo, že to, jakým způsobem bude s výsledným plánem, a tedy výsledkem rodinné konference naloženo, pak zůstává nejčastěji v rukou sociálních pracovníků a realizace plánu tak do jisté míry závisí na individuálním přístupu a profesionalitě konkrétního pracovníka (Rozhovor 9, řádek 77).

Pavlíková upozorňuje, že podstatu problému v tuto chvíli není třeba hledat v legislativě, jako spíše v nutnosti změny přístupu k rodinám (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015a: 16). Zavádění rodinných konferencí pak podle Pavlíkové slouží právě k otevírání diskuse na téma partnerského přístupu sociálních pracovníků k rodinám oproti uplatňování moci, zplnomocňování rodin nebo míry zapojení dítěte do rozhodování o své vlastní situaci.

5.3.8. Případová konference

Případová konference je v našem prostředí svým postupem rodinné konferenci asi nejbližším nástrojem sociální práce pro řešení obtížných situací v rodině, který se v České republice, zejména po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí, již zcela běžně užívá.

Spolek Rozum a cit z.ú., který se dlouhodobě zabývá podporou a rozvojem nabídky služeb pro rodiny, které přijímají do své péče sociálně ohrožené děti, vydal v roce 2010 příručku pro pořádání případových konferencí, kde tuto metodu definuje následovně: „Případová konference je plánované a koordinované společné setkání všech, kteří představují, nebo mohou představovat, podpůrnou síť pro dítě a jeho rodinu. Cílem je výměna informací, zhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, hledání optimálního řešení a plánování společného postupu, který povede k naplňování potřeb dítěte. Výstupem je individuální plán péče“ (Hrdinová et al., 2010).

Zákon nově zakotvuje případovou konferenci jako jednu z metod sociální práce OSPOD, a obecním úřadům tak vzniká povinnost pořádat případové konference pro řešení složitých situací dětí a jejich rodin (Zákon 359/1999).

O rodinných konferencích se, na rozdíl od těch případových, v nově upraveném zákoně nehovoří, přesto však tyto legislativní a následné systémové změny byly pro rozvoj rodinných konferencí v ČR důležité, protože připravily půdu pro jejich budoucí začlenění mezi ostatní praktiky dobré praxe v sociálních službách.

Zatímco případové konference se na základě reformy systému a zákona dostaly do popředí zájmu a začaly se více využívat jako nástroj mezioborové spolupráce pro řešení složitých situací v rodině s aktivním zapojením rodičů do řešení situace, rodinné konference stále zůstávají spíše na okraji zájmu, a to i přes to, že se jedná o komplexní způsob práce s rodinou, který se v kontextu nově nastolených cílů a principů Národní strategie ochrany práv dětí, zdá být v těchto situacích spolu s případovými konferencemi ideálním nástrojem sociální práce s rodinami.

5.4. Zavádění rodinných konferencí v České republice

Přestože vznik metody rodinných konferencí je datován do osmdesátých let dvacátého století a metoda se již v průběhu devadesátých let rychle šířila i do mnoha zemí EU, v České

republiky je zavádění rodinných konferencí do běžné praxe zatím spíše novinkou. Že se v našem prostředí jedná stále o jednu z inovativních metod v oblasti práce s ohroženými dětmi a rodinami a restorativní praxe je patrné i ze zařazení této metody do Analýzy inovativních postupů a služeb pro rodiny a děti v České republice, která byla v roce 2017 vypracována Ministerstvem práce a sociálních věcí (Institut, 2017).

V České republice se rodinné konference dostaly ve větší míře do povědomí širší odborné i laické veřejnosti v roce 2014, kdy byly představeny jako nová metoda práce s rodinou pilotním projektem MPSV, který probíhal v období od jara 2014 do podzimu 2015 v osmi českých krajích: Jihomoravském, Královéhradeckém, Moravskoslezském, Olomouckém, Pardubickém, Středočeském, Ústeckém a kraji Vysočina a jeho cílem bylo rozšíření rodinných konferencí do běžné praxe práce s rodinou (Jirásek et.al., 2015).

5.4.1. Organizace Amalthea a první zkušenosti s RK v ČR

S metodou rodinných konferencí jsme se ale v České republice mohli setkat již před realizací tohoto projektu. Jedny z prvních rodinných konferencí v ČR byly uspořádány již v roce 2013 pardubickou organizací Amalthea, která se inspirovala ve skotském East Lothian Council v NNO s názvem Children 1st. S tamním modelem rodinných konferencí se skupina zaměstnanců organizace Amalthea seznámila při pracovní cestě již v roce 2009. Gabriela Pavlíková, jedna z iniciátorek projektu, bývalá koordinátorka a současná administrátorka rodinných konferencí organizace Amalthea, ve svém článku zajímavě popisuje postupný začátek rodinných konferencí a následnou inspiraci slovenskou organizací Úsmev ako dar, která realizuje tzv. „Stretnutie rodinného kruhu“, jak se Rodinné konference na Slovensku nazývají, již od roku 2006 (Pavlíková, 2015). Slovenská organizace přitom vychází z Nizozemského modelu Eigen Kracht konferencí, který je od roku 2001 provozován v tamní nestátní neziskové organizaci Eigen Kracht Centrale. Zakladatel, současný ředitel této NNO a zároveň velký propagátor rodinných konferencí je, v souvislosti s rodinnými konferencemi, u nás často citovaný Robert Van Pagée, pod jehož vedením byli později vyškoleni čeští profesionálové a budoucí administrátoři rodinných konferencí, v rámci pilotního projektu MPSV.

Výše zmiňované dva modely rodinných konferencí, se kterými se v českých podmínkách můžeme setkat, tedy skotský model organizace Children 1st a nizozemský

model Eigen Kracht Centrale, se od sebe sice v určitých bodech odlišují, základní pilíře, tedy teorie a důležité body procesu konference, však zůstávají stejné (Pavlíková, 2015).

V roce 2012 pak organizace Amalthea vypracovala českou metodiku rodinných konferencí a v roce 2013 byl odstartován pilotní projekt zavádění rodinných konferencí na území Pardubického a Královéhradeckého kraje (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b: 12).

Trojice odbornic z organizace Amalthea, Gabriela Pavlíková, Kateřina Martínková a Jana Ženíšková posléze o těchto prvních dvou letech zkušeností se zaváděním a realizací rodinných konferencí vydaly stručnou zprávu, která je vůbec prvním popisem průběhu této metody v České republice a poprvé dává nahlédnout do procesu zavádění rodinných konferencí u nás. (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015a: 12).

5.4.2. Pilotní projekt MPSV a rozšíření metody rodinných konferencí v rámci ČR

Dva roky po odstartování pilotního projektu zavádění rodinných konferencí pod záštitou organizace Amalthea následovalo v roce 2014 zařazení rodinných konferencí do projektu MPSV s názvem *Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny* (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015a: 12). Tento projekt probíhal mezi lety 2012 a 2015 na území celé ČR, mimo hlavní město. V Praze proto došlo k většímu rozšíření metody za použití zbylých prostředků z projektu až po jeho ukončení a mezi lety 2015-2016 byly proškoleny pražské organizace a budoucí administrátoři rodinných konferencí (Rozhovor 9, řádek 25).

V detailním popisu projektu se pak uvádí, že rodinné konference, ač do projektu zařazené až po dvou letech od jeho začátku, rychle vzbudily pozornost jak odborné, tak i laické veřejnosti, a díky velkému zájmu o tuto metodu byly realizovány informační semináře, proškolení administrátoři a koordinátoři rodinných konferencí a pracovníci sociálně-právní ochrany dítěte (dále jen "SPOD") (Evropský, 2015). Díky pilotnímu projektu MPSV se tak uskutečnilo 70 rodinných konferencí a systém se podařilo rozšířit na celé území ČR.

Projekt *Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny* tedy dostal v České republice rodinné konference do širšího povědomí sociálních pracovníků, pracovníků veřejné správy i neziskových organizací. Projekt navíc přinesl první

evaluační analýzu rodinných konferencí u nás, a na základě výsledků této evaluace poté vznikla, taktéž pod záštitou MPSV, Metodika rodinných konferencí. Ta se opírá, o již výše zmíněný nizozemský model centrály Eigen Kracht (Jirásek et. al., 2015). Autorky této metodiky a spoluautorky Evaluační analýzy tohoto pilotního projektu MPSV jsou tytéž odbornice, které byly u zrodu rodinných konferencí v organizaci Amalthea a vydaly o své zkušenosti se zaváděním rodinných konferencí v ČR stručnou, výše citovanou, zprávu (Pavlíková et.al., 2015b).

Praktická část

6. Výzkumný design

Evaluační analýza pilotního projektu ministerstva (Jirásek, Ženíšková, Pavlíková, 2015) spolu s výzkumnou částí diplomových prací Šárky Martinovské (2015) a Jany Kratochvílové (2016) jsou prozatím jedinými dostupnými výzkumy, které v českém prostředí metodu rodinných konferencí reflektují. Rodinné konference jsou tak u nás dosud málo probádaným tématem, přestože jsou nástrojem, který odpovídá na výzvy spojené s potřebou důslednějšího naplňování práv dítěte a rodiny, definovaných Úmluvou OSN o právech dítěte (Sdělení 104/1991), a jsou doporučovány MPSV jako inovativní metoda dobré praxe pro práci s rodinou (Metodické, 2009).

Projekt je designován jako případová studie, přičemž je kombinováno několik metod sběru dat. Jakkoliv do detailu provedená, každá případová studie je originální ve své analýze a interpretaci a výsledky z jediné takové studie tak samozřejmě nemohou poskytnout zobecnitelný pohled na rodinné konference jako takové. Případová studie je ale jedním z výzkumných designů, jež umožňuje porozumět složitým sociálním jevům na základě velmi podrobného zkoumání a porozumění jednomu nebo několika málo případům (Švaříček, Šedřová, 2007: 96-97).

Výsledky mého bádání tak mohou přinést komplexní vhled do jedné konkrétní situace, jež je zkoumána kombinací několika výzkumných metod. Pro lepší představu o průběhu rodinné konference jsem zvolila metodu přímého pozorování. Zúčastnila jsem se tak dvou rodinných konferencí. Dále jsem prováděla rozhovory s aktéry jedné z těchto konferencí a po čtyřech měsících od uskutečnění setkání jsem pak opětovně oslovila k rozhovoru členy rodiny. Dále jsem také, pro možnost srovnání přístupů dvou organizací, navštívila další, tentokrát mimopražskou organizaci, která se tímto přístupem zabývá, a provedla jsem společný rozhovor s tamní koordinátorkou a administrátorkou. Nakonec jsem provedla kvalitativní obsahovou analýzu třinácti plánů z uskutečněných rodinných konferencí, která slouží k doplnění poznatků z rozhovorů a pozorování. Veškeré zdroje dat, z nichž jsem během výzkumu čerpala, přehledněji shrnuji v tabulce č. 1 (viz Tab. 1), časový rozvrh výzkumu pak v tabulce č. 2 (viz Tab. 2). Při analýze jsem vycházela z teoretického přístupu Adele Clarke a většina dat, s výjimkou kvalitativní tematické analýzy primárních dokumentů, je konstruována na základě metody situační analýzy, kterou Clarke představila

v roce 2005 (Clarke, 2005). Metodice výzkumu, jednotlivým fázím výzkumné práce i detailnějšímu představení dotazovaných se dále podrobněji věnuji v kapitole *Metodologie*.

Tabulka 1. Zdroje dat

Zdroje dat
Pozorování RK1
Pozorování RK2
Rozhovory s aktéry RK1 brzy po setkání – 1. rodiče; 2. babička; 3. dědeček; 4. sestra; 5. bratr; 6. přizvaná sociální pracovníce OSPOD; 7. přizvaná odbornice; 8. administrátorka; 9. koordinátorka; 10. zadavatelka
Rozhovory s aktéry RK1 s časovým odstupem – 11. rodiče; 12. prarodiče
Rozhovor 13. administrátorka a koordinátorka mimopražské organizace
Plány z rodinných konferencí, 13 plánů z období listopad 2015–červen 2019

Zdroj: vlastní

Tabulka 2. Časový harmonogram výzkumu

Náplň práce	Období
Podrobná příprava výzkumu – desk research/ rozhovory	listopad 2018–únor 2019
Účast na RK I.-pozorování, reflexivní deník + přepis	únor 2019
Rozhovory s aktéry rodinné konference	únor 2019
Přepis rozhovorů s aktéry	únor-duben 2019
Práce se situační mapou	březen 2019
Kódování rozhovorů s aktéry	únor- duben 2019
Účast na RK II.-pozorování, reflexivní deník + přepis	červen 2019
Rozhovory po 6-ti měsících s rodinou	červenec 2019
Selektivní přepis rozhovorů s rodinou	červenec 2019
Analýza rozhovorů a pozorování	červenec - listopad 2019
Rozhovor s mimopražskou organizací	prosinec 2019
Selektivní přepis rozhovoru s mimopražskou organizací a analýza	leden 2020
Analýza plánů z rodinných konferencí	leden 2020
Vyhodnocení dat a zpracování výsledné zprávy	únor-březen 2020

Zdroj: vlastní

Na projektu jsem spolupracovala s organizací, která se jako jedna z prvních v hlavním městě začala o rodinné konference zajímat a postupně je zavádět do své praxe. Jedná se o renomovanou organizaci, která se již přes dvacet let věnuje pomoci dětem, mladistvým a rodinám v nepříznivých nebo ohrožujících situacích a posilování jejich samostatnosti. V současné době má tato organizace několik programů, náplní jednoho z nich jsou rodinné konference, a to nejen organizování a pořádání samotných setkání, ale i jejich další šíření do povědomí odborné i laické veřejnosti. Tuto organizaci budu dále nazývat *spolupracující organizací*. S vedoucí programu zaměřeného na rodinné konference jsem po celou dobu spolupracovala, a to jak při přípravě výzkumu, tak i v průběhu, formou konzultací. Právě díky spolupráci s vedením programu jsem měla příležitost zúčastnit se

dvou rodinných konferencí v roli pozorovatele, a byly mi poskytnuty anonymizované výsledné plány.

Pro spolupracující organizaci může výzkum přinést zajímavý vhled do postojů jednotlivých aktérů rodinné konference, jejich zážitku s celým procesem a srovnání tohoto zážitku se zkušeností z jiného typu setkání. Studie pak může být spolupracující organizací využita také jako předvýzkum dalšího bádání, protože nabízí témata, která mohou upozornit na případné problematické a silné stránky rodinných konferencí, ať už se týkají samotného procesu nebo například přítomnosti či nepřítomnosti některých aktérů a jejich role na konferenci. Zároveň předkládá kategorie, které mohou být užitečnými indikátory pro tvorbu dalšího výzkumného designu. Organizaci tak tato studie může pomoci rozpoznat a upozornit na důležité skutečnosti, které by jinak mohly, pro svou nezjevnou povahu, lehce uniknout.

6.1. Pozicionalita

Mým předpokladem je, že rodinné konference mohou často nabídnout způsob řešení složité rodinné situace, který by při využití standardních postupů nepřišel v úvahu sociálního pracovníka nebo i celé skupiny odborníků, které se rodinou zabývají. Velký přínos rodinných konferencí pak spatřuji právě v ponechání rozhodnutí složité situace dítěte na rodině a jeho blízkých, a také v tom, že rodina v takové situaci dokáže objevit způsob řešení, který by často bez zapojení tolika účastníků nebyl možný.

Podle mého názoru jsou rodinné konference důležitým nástrojem práce s rodinou právě proto, že staví na základním právu člověka rozhodovat se sám o sobě. Přínos rodinných konferencí tedy nespátřuji „pouze“ v úspěšném zavedení plánu a následovně dlouhodobé realizaci, ale v ponechání práva rodině a mladému člověku na rozhodnutí o sobě samém. Tento zmocňující přístup má pak několik rovin, a to nejen ve vztahu rodina a její participace versus stát a jeho rozhodnutí, ale také na úrovni dítě nebo mladý člověk versus jeho hlas v rodinné diskusi (Holland et al., 2006: 91). Proto omezit přínos rodinných konferencí na výsledný plán a jeho efektivitu po zavedení, finanční výhodnost nebo vůbec jeho celkovou „úspěšnost“ by bylo z mého pohledu chybou.

6.2. Cíle výzkumu

Ve svém projektu jsem zkoumala rodinné konference, zorganizované spolupracující organizací za účelem:

1. *Prozkoumat, jakým způsobem řeší rodina a příbuzní při RK složitou rodinnou situaci a zjistit specifika plánů rodinných konferencí.*

2. *Zjistit, zda a případně jak se RK a řešení složité situace vzešlé z RK může lišit od jiných, běžnějších metod k řešení podobných situací, a jak RK hodnotí a vnímají její aktéři. Zajímají mne také případné výhody či nevýhody RK oproti běžnějším způsobům řešení.*

Mým prvním cílem bylo zjistit, jaké je složení účastníků rodinných konferencí a kdo se na tvorbě plánů podílí, jaká je podoba výsledných plánů a kdo z účastníků je do výsledných řešení zapojen.

Dále jsem zjišťovala, v čem se rodinná konference liší od jiných, tradičnějších metod řešení problematických situací v rodině, zda tyto přístupy docházejí k podobným závěrům nebo zda se opravdu zapojením širokého příbuzenstva do rozhodování a ponecháním tohoto rozhodnutí zcela na rodině často dojde k unikátnímu způsobu řešení.

V původním plánu bylo také zjistit, jaké jsou výsledky těchto dvou typů konferencí a zda jsou srovnatelné. Zde je důležité říci, že jsem měla jen omezené možnosti srovnání výsledků z rodinných konferencí s jinými nástroji pro řešení těžkých situací v rodině. Při hodnocení jiného typu setkání jsem mohla vycházet pouze ze sekundárních dat a ze srovnání, které mi v rozhovorech poskytli sami účastníci rodinné konference. Mým předpokladem bylo, že někteří aktéři, jako např. zadavatel a administrátor, ale také někteří členové rodiny, budou mít již předešlou zkušenost s jinými metodami, a proto budou moci způsoby řešení srovnat.

Plány z rodinných konferencí, které jsem obdržela od spolupracující organizace, jsem neměla možnost porovnat s plány z případových konferencí. Jejich komparace by jistě umožnila hlubší poznání plánu samotného, ani to by ovšem neposkytlo ucelený pohled na výsledek rodinné konference, což je mnohem rozsáhlejší pojem.

Mou ambicí tedy nebylo zjistit efektivitu a obdržet jasné či měřitelné výsledky rodinných konferencí, neboť to by vyžadovalo zcela jiný metodologický přístup. Při mých možnostech by navíc výsledky takového zkoumání byly zcela jistě sporné, zvláště když přihlédneme k faktu, že otázky kolem měření efektivit rodinných konferencí, tedy jak ji měřit a zda je v případě rodinných konferencí takové měření vůbec možné a na místě, je

aktuálně předmětem výzkumu a vášnivé debaty odborné veřejnosti (Dijkstra, 2019; De Jong, 2015; Frost et. al., 2014; Mitchell, 2019; aj.).

Mým záměrem v tomto směru tedy bylo spíše prozkoumat, co vše je možné považovat za výsledek rodinné konference, tedy čím může být výsledek setkání reprezentován. Cílem bylo také poskytnout širší pohled na to, co může rodinná konference přinést rodině a ostatním aktérům, a to skrze reflexi zkušenosti s rodinnou konferencí účastníků rodinné konference. V neposlední řadě bylo mým záměrem sledovat případné výhody a nevýhody plynoucí z použití této metody.

6.3. Výzkumné otázky

1. Jaký způsob řešení složitých rodinných situací volí rodina při RK? Jaká je podoba výsledných plánů a jejich specifika?

2. Jaká jsou specifika a případné odlišnosti RK a řešení vzniklého na RK ve srovnání s běžnějšími metodami k řešení takových situací?

3. Jaké případné výhody a nevýhody přináší RK ve srovnání s běžnějšími způsoby řešení, a jak RK vnímají a hodnotí její aktéři?

6.4. Omezení výzkumu a změny od původního plánu

Způsob, kterým jsem se rozhodla zkoumat proces rodinné konference a pohled účastníků na ni s sebou nese mnohé limity, kterých jsem si předem byla vědoma, a na něž jsem měla možnost se připravit. V průběhu výzkumu jsem ale narazila na některé překážky, se kterými jsem při tvorbě projektu nepočítala, a na základě kterých jsem se musela odchýlit od původního plánu. Obtížné situace, na něž jsem narazila při výzkumu, a které vedly ke změnám od původního plánu, jsem průběžně konzultovala s vedoucí spolupracující organizace a vedoucím mé diplomové práce.

Oslovování účastníků bylo jedním z předpokládaných problematických bodů, a pro zvýšení pravděpodobnosti zájmu účastníků na poskytnutí rozhovoru a z důvodu ochrany citlivých údajů byla rodina v první řadě oslovena prostřednictvím vedoucí programu, která zároveň s rodinou domluvila mou přítomnost konferenci. Domluva na individuálních rozhovorech pak probíhala osobně ihned po konferenci. Jako problematické se v tomto ohledu ukázalo oslovení zadavatelů rodinných konferencí. Vzhledem k tomu, že v některých případech ke kontaktu došlo s velkým časovým odstupem od konání konference (kontaktovaly jsme zadavatele dvanácti rodinných konferencí, které proběhly mezi lety

2015–2019), a kvůli vysoké fluktuaci těchto pracovníků, nebyla již většina ze zadavatelů konferencí z důvodu změny zaměstnání dostupná na původních telefonních číslech a emailech. Zbylé tři zadavatelky pak neměly o rozhovor z různých důvodů zájem.

Dalším předpokládaným omezením bylo podrobné zkoumání jediné situace, tedy pouze s minimální možností srovnání. Velkým limitem, který s sebou nese volba metody případové studie, je právě nulová možnost zobecnění, a tedy i omezená přenositelnost výsledků studie na jiné situace (Švaříček, Šedřová, 2007). Pro alespoň minimální možnost srovnání jsem prováděla pozorování dvě, do hloubky jsem se ovšem věnovala pouze jednomu případu. Tento postup jsem zvolila především na základě mých omezených časových a kapacitních možností.

Uvědomuji si, že část mnou zpovídaných účastníků jsou profesionálové, kteří jsou rodinným konferencím nakloněni a jsou samotnými propagátory tohoto způsobu práce (s výjimkou dvou přizvaných odbornic). Tato skutečnost mohla mít vliv na výpovědi dotazovaných, stejně jako v případě rodinných účastníků, kteří si mne, i přes upozornění že jsem nestranným pozorovatelem, mohli mylně spojovat se skupinou pracovníků, tudíž jejich výpověď může být ovlivněná jejich pozicí vůči této skupině lidí. S těmito limity jsem počítala a kriticky je reflektovala při analýze.

Bohužel jsem nemohla být přítomna při tzv. „soukromém čase rodiny“ což je zároveň nejdůležitější část konference, ve které rodinní účastníci tvoří plán. Pozorováním soukromého času rodiny bych mohla nejlépe zjistit, kdo a nakolik aktivně se zapojuje do tvorby plánu. Účast výhradně rodinných aktérů při této fázi rodinné konference je ovšem natolik zásadní, že bych svou pouhou přítomností mohla narušit celý proces a vystavovala bych tak celé setkání zbytečnému riziku. S vedoucí spolupracující organizace jsme se na takovém postupu předem domluvily, ke zjištění průběhu této fáze konference mi posloužily výpovědi rodinných účastníků v následných rozhovorech s nimi.

Pozorováním jsem měla možnost sledovat proces rodinné konference v jeho jednotlivých fázích a rozhovory zjišťovat pohled účastníků na průběh, nikoliv však výsledek, pro který by bylo nutné pokračovat longitudinální studií, tedy sledovat případ jak před, tak dlouho po konferenci, a především se věnovat většímu množství případů.

Kvalitativní výzkumné metody uplatněné na takto limitovaném počtu konferencí jen stěží mohou měřit celkový výsledný dopad a efektivitu metody, mohou však provést

dynamickým procesem rodinné konference a nabídnout komplexnější vhléd na sociální realitu a souvislosti (De Jong, Schout, Abma, 2015: 1625). Tímto způsobem bylo také možné lépe sledovat pohled různých účastníků procesu.

7. Metodologie

7.1. Přístup k datům a konstrukce dat

Na projektu jsem spolupracovala s pražskou organizací, která byla jedna z prvních, jež se zaváděním rodinných konferencí v hlavním městě začínaly. Prvním pokusy o pořádání rodinných konferencí proběhly již v roce 2013, od roku 2015 pak organizace pořádá rodinné konference na základě metodik, které v témže roce představilo MPSV. Rodinné konference se tak staly samostatným programem organizace, který má za sebou již několik desítek pořádaných a přes desítku zrealizovaných setkání. Pravidelně také organizují kurzy pro pracovníky OSPOD, osvětové akce, akreditované vzdělávací kurzy určené laické i odborné veřejnosti a dle poptávky i školení koordinátorů případně administrátorů rodinných konferencí. Organizace zároveň nabízí metodické konzultace těm, kteří se zaváděním rodinných konferencí teprve začínají.

Mým kontaktem a metodickou podporou byla vedoucí zmíněného programu, s níž jsem domlouvala a průběžně konzultovala projekt již od jeho samotné přípravy. Cíle a otázky výzkumu jsem následně formulovala tak, aby vyhovovaly potřebám spolupracující organizace, a zároveň tak, aby byly v mých časových a kapacitních možnostech. Tato spolupráce pro mne byla při tvorbě otázek klíčová, neboť podstatou výzkumu je oslovit reálné problémy a odpovědět na otázky, jež si organizace skutečně pokládá (Řiháček, Hytych, 2013: 46). Vedoucí následně kontaktovala rodiny a zajistila souhlas k mé účasti na dvou rodinných konferencích.

7.2. Metody sběru dat

Ve svém výzkumu využívám konceptu metodologické triangulace, tedy kombinace několika výzkumných metod. Smyslem tohoto postupu bylo rozšířit množství zdrojů informací a zpracovávaných dat pro postihnutí ucelenějšího obrazu a možné prohloubení znalosti komplikované reality, jež byla předmětem mého výzkumu (Švaříček, Šed'ová, 2007: 202-206). Vycházela jsem z informací shromážděných v přípravné fázi výzkumu, kromě doporučení vedoucího mé práce mi byl oporou také text trojice nizozemských autorů, kteří

se ve svém kritickém komentáři zabývají tématem výzkumných metod při zkoumání procesu rodinných konferencí použit (De Jong, Schout, Abma, 2015).

Metodu přímého pozorování rodinné konference jsem zvolila, abych dostala lepší představu o průběhu rodinné konference, a roli jednotlivých účastníků v ní. Pro alespoň minimální možnost srovnání jsem se za tímto účelem rozhodla zúčastnit nejméně dvou rodinných konferencí.

Hlavním zdrojem poznatků o tom, jak rodinnou konferenci prožívá samotná rodina a jaký je postoj přítomných odborníků k této metodě a výsledným plánům, případně jak metodu účastníci hodnotí ve srovnání s jinými způsoby řešení, pro mne byly rozhovory s aktéry jedné z těchto konferencí, tedy s rodinnými příslušníky, koordinátorem, administrátorem, zadavatelem a přizvanými odborníky. V průběhu výzkumu jsem se také rozhodla pro opětovné oslovení rodiny po půl roce od uskutečnění konference, pro zjištění jejich náhledu na situaci s časovým odstupem. Zajímalo mne, zda došlo v rodinné situaci nějakých změn.

Dále jsem měla k dispozici plány rodiny, které vznikly na již proběhlých rodinných konferencích uspořádaných pražskou organizací, se kterou jsem byla v kontaktu. U těchto plánů jsem provedla kvalitativní analýzu, přičemž mým cílem bylo především dostat jasnější představu o obsazích těchto plánů. Dále mi plány sloužily k doplnění poznatků z rozhovorů a pozorování, zjišťovala jsem, jaké varianty a způsoby řešení obtížné situace rodina volí bez přítomnosti a zásahu odborníků. Tyto plány byly také zdrojem informací o tom, kdo z účastníků konference se nejčastěji do tvoření plánů zapojuje.

7.2.1. Pozorování

Byla jsem přítomna na dvou rodinných konferencích, abych si prostřednictvím metody nezúčastněného pozorování udělala lepší představu o tom, jakým způsobem rodinná konference probíhá a po první konferenci jsem zároveň oslovila účastníky k individuálním rozhovorům.

Pozorování druhé konference bylo především příležitostí zažít, v porovnání s prvním setkáním, zcela odlišný případ řešení jiné situace a dalo mi tak možnost tyto dva případy srovnat. Přítomnost na druhé konferenci se pro mne ukázala být velmi důležitým krokem, protože otázky a tedy problémy, které se na konferencích řešily, byly velmi odlišné, stejně

jako samotné rodiny, které se rozhodly pro řešení těžké situace v rodinném kruhu. Vzhledem k mým omezeným časovým možnostem a malému počtu pořádaných konferencí se mi však nepodařilo účastnit se více než zmíněných dvou setkání, přestože možnost pozorování více případů by byla bezesporu velmi přínosná.

S administrátorkou rodinných konferencí jsme se domluvily, že se na začátku setkání účastníkům představím, objasním svou přítomnost na konferenci, přiblížím smysl výzkumu a následně se znovu ujistím o tom, že všichni účastníci s mou přítomností na konferenci stále souhlasí. Zároveň jsem účastníky poučila o možnosti upozornit mne v případě, že by jim má přítomnost byla nepříjemná. Účastníky jsem také ubezpečila o zachování důvěrnosti a anonymizaci všech zúčastněných ve výsledné zprávě. Závazné zachování mlčenlivosti jsme zároveň všichni podepsali v záznamovém archu, tak jak je to v organizaci po skončení setkání zvykem.

Pozorování 1.

Na pozorování jsem se předem připravovala studiem (Švaříček, Šed'ová, 2007; Disman, 2002; Hendl, 2005) a následným vypracováním plánu pozorování (viz Příloha č.2), podle kterého jsem posléze postupovala. Dále jsem si připravila své vlastní představení v úvodu, jak jsem již podrobně popsala výše.

Na první konferenci bylo přítomných jedenáct účastníků včetně teprve několikaměsíčního dítěte, jehož zabezpečení bylo důvodem setkání. Zúčastnili se oba rodiče s dítětem, sestra, bratr a rodiče matky, sociální pracovnice OSPOD a zadavatelka konference v jedné osobě, sociální pracovnice OSPOD zastupující zbylé děti rodičů v pěstounské péči a koordinátorka konference.

V průběhu konference jsem seděla mezi ostatními nerodinnými účastníky a zapisovala si poznámky do připraveného plánu. Byla jsem přítomna, stejně jako ostatní nerodinní účastníci, pouze v první a poslední fázi konference nikoliv v prostřední části při tzv. „soukromém čase rodiny“ nebo „rodinné radě“, kde rodina společně vymýšlí samotný plán. Důvodem byla skutečnost, že jde o důležitou část konference, kde by přítomnost pozorovatele mohla narušit celý proces. K částečnému doplnění informací o dění v této fázi mi posloužily následné rozhovory.

Po skončení konference jsem zúčastněným nabídla opět se osobně setkat za účelem individuálních rozhovorů, s čímž všichni přítomní souhlasili. Došlo k předání kontaktů a

domluvě prvních schůzek. Plán z pozorování jsem v následujících dnech přepsala i s poznámkami tak, abych s ním později mohla jednodušeji dále pracovat.

Má přítomnost na konferenci byla podle mého názoru naprosto zásadní pro možnost seznámení se a navázání dalšího kontaktu s účastníky konference, především pak s rodinou. Zkušenost z pozorování pak byla velmi důležitá i pro mou orientaci a hlubší pochopení kontextu situace a následné tvoření otázek do rozhovorů.

Pozorování 2.

Příprava druhého pozorování probíhala obdobně jako tomu bylo u předešlého setkání, stejně tak představení a informování účastníků o důvěrnosti informací a podepsání mlčenlivosti. Konference měla celkem 10 přítomných, nerodinná část byla tentokrát zastoupena pouze koordinátorkou konference. Stejně jako u předchozího setkání jsem se spolu s koordinátorkou zúčastnila výhradně úvodní a konečné fáze konference. Narozdíl od první sledované konference jsem tentokrát účastníky s prosbou o individuální rozhovor neoslovila, následné rozhovory by byly jistě užitečné i zde, opět jsem ale byla limitovaná časem a vlastní kapacitou. Plán z pozorování jsem v následujících dnech přepsala, stejně jako v prvním případě.

7.2.2. Individuální a párové rozhovory

Vycházím celkem ze třinácti rozhovorů, uskutečnila jsem deset rozhovorů s aktéry RK1 v blízké době po ukončení konference, dva párové rozhovory s rodinnými příslušníky RK1 s delším časovým odstupem, a nakonec jeden párový rozhovor s administrátorkou a koordinátorkou rodinných konferencí z mimopražské organizace.

Medailonky respondentů

Rodina

Jedná se o celkem sedm rodinných příslušníků (včetně novorozeného dítěte). Na konferenci tak byli přítomni mimo oba rodiče dítěte (matka a otec) také rodiče matky (babička a dědeček) a její sourozenci (sestra a bratr). Rodina je velmi stmelená, prarodiče matky a její sourozenci žijí ve společné domácnosti spolu se zbylými několika dětmi matky, které mají v pěstounské péči. Rodiče jsou v kontaktu s OSPOD již od prvního narozeného dítěte, otec dítěte již od svého dětství. Matka dítěte a babička se v minulosti společně zúčastnily případové konference. Jedná se o jejich první zkušenost s rodinnou konferencí.

Přizvaná sociální pracovníce OSPOD

Sociální pracovníce prarodičů, která zajišťuje dohled nad pěstounskou péčí o zbylé děti rodičů. Jedná se o zkušenou pracovníci s mnohaletou praxí. S rodinou se velmi dobře znají, s prarodiči jsou v pravidelném kontaktu již více než deset let. Je zkušenější kolegyní a mentorkou mladší sociální pracovníce rodičů–zadavatelky, která ji na konferenci přizvala. Běžně pořádá, anebo se v roli poradce účastní případových konferencí nebo jiných setkání za účelem řešení složitých rodinných situací.

Zadavatelka

Sociální pracovníce OSPOD, která vykonává dohled nad novorozenejším dítětem rodičů. Je zadavatelkou rodinné konference, která tak byla svolána na její žádost. O rodinných konferencích se dozvěděla od kolegyně, dosud se žádné nezúčastnila. S rodiči je v kontaktu několik měsíců, od narození poslední dcery. Práci sociální pracovníce vykonává zhruba jeden rok. Případových konferencí se v minulosti účastnila, ale doposud žádnou nepořádala.

Přizvaná odbornice

Sociální pracovníce z organizace pomáhající rodičům a osobám pečujícím o děti. Jde o vedoucí pracovníci, jež má dlouholetou zkušenost v oblasti práce s rodinami. Na konferenci byla přizvána administrátorkou konference. Běžně se účastní případových konferencí v roli odbornice a jiných setkání za účelem řešení složitých situací rodin, taktéž v roli pořadatele. Rodinné konference se zúčastnila poprvé.

Koordinátorka

Vyškolená koordinátorka RK a pracovníce z oboru PR a fundraisingu se zkušeností z oblasti mediace, v minulosti již několikrát koordinovala rodinnou konferenci a několikrát se účastnila případové konference.

Administrátorka

Vedoucí pracovníce programu rodinných konferencí, vyškolená administrátorka RK a zároveň odbornice se zkušeností v práci s ohroženými rodinami. Byla u zavádění rodinných konferencí u nás, v roli koordinátorky a později administrátorky se zúčastnila desítek těchto setkání. Má zkušenost s případovými konferencemi a jinými setkáními za účelem řešení složitých rodinných situací.

Administrátorka a Koordinátorka z mimopražské organizace

Odbornice z oblasti práce s ohroženými rodinami. Snaží o šíření myšlenek a principů rodinných konferencí již od počátků jejich zavádění do České republiky. Byly mezi prvními pořadateli těchto setkání u nás. Obě pracovnice mají za sebou desítky pořádaných konferencí. Administrátorka mimopražské organizace je zároveň vedoucí samostatného centra zaměřeného na RK. Obě pracovnice mají zároveň bohatou zkušenost s případovými konferencemi, administrátorka se doposud ve výjimečných případech PK účastní v roli koordinátorky, myšlenkově je ale blíže přístupu RK.

Individuální rozhovory s aktéry konference 1.

Individuální rozhovory s aktéry konference jsem domlouvala osobně po skončení konference. Všechny schůzky se uskutečnily ve dvou týdnech po konferenci, s výjimkou rozhovoru se zadavatelkou rodinné konference, se kterou jsem hovořila s větším časovým odstupem čtyř měsíců a rozhovor probíhal po telefonu. Po skončení konference jsem provedla rozhovor se všemi účastníky konference a také s administrátorkou, která na samotné konferenci přítomna nebyla, byla ale důležitým aktérem konference, prostředníkem mezi koordinátorkou a OSPOD, podporou koordinátorky v průběhu všech fází konference a dohledem nad celým procesem. Celkem jsem v rámci výzkumu realizovala třináct rozhovorů.

Deset rozhovorů jsem provedla s aktéry rodinné konference v krátké době po jejím skončení, z toho osm individuálních osobních rozhovorů s administrátorkou, koordinátorkou, přizvanou odborníci, pracovníci OSPOD zastupující děti v pěstounské péči a s přítomnými členy rodiny – prarodiči a sourozenci. Dále jsem uskutečnila jeden párový rozhovor s rodiči dítěte a s několika měsíčním odstupem jsem se také telefonicky spojila se zadavatelkou konference. Další tři následné rozhovory jsem se rozhodla provést dodatečně, podrobněji jsou popsány v následující kapitole, která popisuje změny v projektu.

Místo rozhovorů jsme vybírali s jednotlivými aktéry na základě společné domluvy, tak, aby se jednalo o pro dotazované co nejvíce vyhovující a zároveň nerušené prostředí. S nerodinnými aktéry konference jsem rozhovory vedla většinou v prostorách jejich kanceláře nebo jsme se sešli v klidných prostorách kavárny s možností soukromí, a to na základě jejich preference. Rodiče dítěte jsem navštívila v azylovém domě, kde dočasně matka pobývala s čerstvě narozenou dcerou, jejíž zabezpečení bylo tématem konference. Ačkoliv jsme byli

původně domluveni na individuálním rozhovoru s každým z rodičů zvláště, vzhledem ke ztíženým podmínkám bydlení a aktuální situaci rodiny jsem se na místě rozhodla pro společný rozhovor obou rodičů. Se zbývajících rodinnými účastníky jsem se setkala přímo v jejich sdílené domácnosti.

Pro rozhovory jsem měla předem připravené tematické okruhy s otázkami a v rámci přípravy na rozhovor jsem také studovala techniky vedení strukturovaného rozhovoru. (Hendl, 2005: 164-175) Jejich délka se pohybovala v rozmezí od jedné hodiny po zhruba 20 minut, ve většině případů se jednalo o přibližně čtyřicetiminutový rozhovor.

Rozhovory s rodinou po půl roce

Po domluvě s vedoucím mé práce, jsem se rozhodla opětovně provést rozhovory s rodinou s časovým odstupem, abych tak zjistila, zda po konferenci došlo v rodinné situaci k nějakým změnám, a jaký je postoj rodinných účastníků ke konferenci po půl roce. Uskutečnila jsem dvě schůzky, jednalo se o rozhovor s oběma rodiči v jejich novém tréninkovém bytě a dále rozhovor s prarodiči v jejich domácnosti, u kterého byla přítomna i nejstarší vnučka.

Rozhovor s profesionály další organizace

Na závěr jsem kontaktovala další organizaci, s prosbou o možnost rozhovoru. Pro oslovení této organizace jsem se rozhodla, abych dostala hlubší vhled do situace na poli rodinných konferencí v Čechách, a zjistila případné odlišnosti v procesu rodinné konference u dotyčné organizace ve srovnání s tím, jak setkání probíhají ve spolupracující organizaci, se kterou jsem byla v kontaktu od začátku výzkumu. Tuto organizaci budu dále nazývat *mimopražskou organizací*.

Mimopražská organizace je jednou z prvních, jež rodinné konference v České republice začaly realizovat a má s tímto přístupem na našem území největší zkušenosti. V současné době má organizace samostatné centrum, které se věnuje výhradně realizaci těchto setkání pro děti, jež se ocitly ve složité situaci a zároveň propagaci myšlenky rodinných konferencí a jejich rozvoji po celé republice. Organizace za tímto účelem pořádá besedy, přednášky, metodická setkání, vzdělávací semináře a odborné konference. Mimopražská organizace patří rovněž mezi členy evropské sítě poskytovatelů rodinných konferencí.

Osobní rozhovor jsem vedla dohromady s administrátorkou a koordinátorkou rodinných konferencí, které byly již u počátků zavádění rodinných konferencí do českého prostředí a jsou obě odbornicemi na dané téma s mnohaletými zkušenostmi díky desítkám zorganizovaných konferencí.

7.2.3. Plány rodinných konferencí

Prováděla jsem obsahovou analýzu plánů rodinných konferencí, k dispozici jsem měla 13 plánů z rodinných konferencí, které byly zrealizované v období listopad 2015–červen 2019. Plány mi opět zprostředkovala spolupracující organizace.

Mým cílem bylo především dostat jasnější představu o obsazích těchto plánů. Dále mi plány posloužily jako informační zdroj doplňující poznatky z rozhovorů a pozorování, zjišťovala jsem, jaké varianty a způsoby řešení obtížné situace rodina volí bez přítomnosti a zásahu odborníků. Tyto plány byly také zdrojem informací o tom, kdo se nejčastěji z účastníků konference do jejich tvoření zapojuje.

8. Analýza dat

Projekt je navržen jako případová studie, teoretickým vodítkem mi pak byla především situační analýza Adele Clarke, ze které také vychází většina technik použitých ve výzkumu (Clarke, 2005). Clarke situační analýzou pokračuje v zakotvené teorii, která je jedním z nejrozšířenějších přístupů v kvalitativním výzkumu (Bryant, Charmaz, 2007). Tato teorie byla formulovaná v roce 1967 Glaserem a Straussem (Glaser, Strauss, 1967) na poli sociologie, ale rozšířila se do mnoha dalších disciplín. Vychází z filozofické tradice pozitivismu, pragmatismu a symbolického interakcionismu a je díky svým pozitivistickým kořenům blízko kvantitativnímu způsobu myšlení (Řiháček, Hytych, 2013: 44).

Zakotvená teorie ale nezůstala přísně svázána se svými původními filosofickými východisky a v současné době tak existuje několik specifických linií této teorie (Řiháček, Hytych, 2013: 44). Kathy Charmaz spolu s Adele Clarke pak svou prací reprezentují jednu z novějších variant zakotvené teorie, již ovlivněnou postmoderním myšlením (Clarke, 2005; Charmaz, 2006).

Pro kvalitativní tematickou analýzu primárních dokumentů jsem vycházela z tematické analýzy Braun a Clarke, díky níž jsem mohla systematicky identifikovat a

následně organizovat data, analyzovat jejich významy a vytvářet kategorie (Braun, Clarke, 2012).

8.1. Situační analýza

Situační analýza je rozšířením zakotvené teorie-jedné z mezinárodně nejpobulárnějších forem kvalitativní analýzy v sociálních a humanitních vědách v dnešní době (Charmaz, 2015: 7). Adele E. Clarke vyvinula situační analýzu na základě hluboké znalosti zakotvené teorie. Oba přístupy jsou zakořeněny v sociálním konstruktivismu a cílem jejich snažení je prozkoumat rozmanitost perspektiv a sociální realitu tvořenou procesní podmíněností sociálního života.

Clarke na základě mnohaleté práce se zakotvenou teorií vyvinula situační analýzu, aby se tak zaměřila přímo na to, co vnímala jako nedostatky této metody, tedy na pozitivistické tendence, nedostatek reflexivity, přílišné zjednodušení namísto řešení rozdílů a nedostatek analýzy mocenských vztahů (Clarke 2015: 12).

Přístup vychází z předpokladu, že každý výzkum se vyvíjí, a je pravděpodobně průběžně transformován různými situacemi. Je tedy zapotřebí prohlubovat interpretační teoretické porozumění situacím a současně tyto situace podrobovat analýze v průběhu celého výzkumného procesu.

Situační analýza předkládá metody, díky kterým se skryté a chaotické stává viditelné a srozumitelné. Výslovný důraz této metody na jazyk a diskurs pak vybízí badatele, aby zkoumali nuance významů a mlčení – a to jak své vlastní, tak i účastníků výzkumu. Metody situační analýzy zjednodušují rozpoznání implicitních významů, nevyřčených předpokladů a témat zakotvených v řeči. Zjednodušeně se dá říci, že zkoumaná situace se spojuje s procesem a výsledkem (Clarke, 2015, 11).

Přepisy z rozhovorů a pozorování jsem zpracovávala technikou otevřeného kódování v co nejkratší možné době po jejich dokončení, abych tak iniciovala analytický proces co nejdříve a ve chvíli, kdy jsem měla zážitek z rozhovoru ještě v „živé paměti“.

Otevřené kódování je technika, jež byla vyvinuta v rámci analytického aparátu zakotvené teorie, a díky své účinnosti a všestrannosti může být použita pro množství typů kvalitativních projektů. Kódování pak představuje operace, při kterých jsou informace

rozebrány, konceptualizovány a následně složeny novým způsobem (Švaříček, Šed'ová, 2007: 211). Řiháček a Hytych připomínají, že toto následné složení jednotlivých údajů do nového tvaru není zdaleka konečnou formou zpracovaných materiálů. Tak, jako se mohou překrývat jednotlivé fáze analytického procesu, kdy se výzkumník vrací zpět do předchozích fází, objevuje nové kategorie a neustále je porovnává s novými zjištěními, tak i v rámci užití techniky kódování by měl mít badatel na paměti, že se stále budou vynořovat nové kategorie a případy, které ho budou nutit analýzu rozšiřovat a přepracovávat (Řiháček, Hytych, 2013: 46).

Při zpracování písemných dokumentů jsem postupovala tak, že jsem si text postupně rozdělávala na jednotlivé významové celky, tedy slova, části vět, celá souvětí či odstavce, které jsem následně označovala kódy. Mou snahou přitom bylo, aby jednotlivé kódy, tedy názvy, které jsem těmto významovým celkům přiřadila, co nejlépe vystihovaly jejich význam a téma, a aby nebyly příliš obecné, ale ani zbytečně popisné a konkrétní.

Kódování jsem prováděla v systému ATLAS.ti, který mi výrazně usnadnil opětovné přepracovávání kódů, a především pozdější slučování kódů do skupin, protože umožňuje pracovat s dokumenty v rámci jedné společné tzv. hermeneutické jednotky. Díky jednoduché možnosti generování seznamu kódů jsem se ke kódům mohla opětovně vracet, slučovat ty, které měly obdobný význam ale rozdílný název či kontrolovat frekvenci jejich výskytu v dokumentu, a tím se např. zbavovat příliš konkrétních a málo zastoupených kódů. Seznam výskytu kódů mi pak v několika případech umožnil rozpoznat a zaměřit se na zajímavé téma, na základě výrazného zastoupení nebo naopak úplné absence některého z hojně užívaných kódů v jednotlivých rozhovorech.

Nejen při vytváření kódů a v rámci jednodušší orientace, ale především při jejich následné kategorizaci, kdy jsem jednotlivé kódy spojovala pod sjednocující názvy tematických okruhů, mi pomáhaly poznámky, které jsem spolu s kódy vytvářela.

Současně s tím jsem pracovala se situačními mapami, které mi pomáhaly vracet se k některým důležitým tématům a jevům, jež bych jinak mohla v záplavě kódů zapomenout nebo které jsem kódováním textu nezaznamenala. Zejména mi šlo o ty elementy a jevy, na které sociální mapy upozorňují, a které jsou ve zkoumané situaci přítomné a významné, přestože jinak nejsou příliš zjevné, např. nelidské elementy, skrytá témata nebo nepřítomní aktéři.

8.2. Tematická analýza

Tematická analýza je strategie vyvinutá Virginíí Braun a Victorií Clarke (Braun, Clarke, 2006). Podle Řiháčka a Hytycha může tematická analýza připomínat analytický postup zakotvené teorie, tyto dva způsoby práce s daty by ovšem neměly být zaměňovány. Narozdíl od tematické analýzy jde zakotvená teorie dále, když nezůstává u deskriptivní roviny a nespokojuje se s pouhým seznamem kategorií obsahů, ale hledá hlouběji ve významech (Řiháček, Hytych, 2013: 44). Braun a Clarke opravdu přinášejí do analýzy textů určité zjednodušení, když předkládají metodu, která systematicky identifikuje a následně organizuje data, a nabízí vhled do jejich významů, které posléze modeluje a schematizuje (Braun, Clarke, 2012: 57). Braun a Clarke nicméně předkládají podrobný návod analýzy významu textů a upozorňují, že jako každá analytická metoda, i tematická analýza může být provedena kvalitně, ale i chabě, a je na samotném výzkumníkovi, aby volil zodpovědný přístup a měl na paměti postupy, díky nimž je možné provést důkladnou tematickou analýzu jež je věrohodná a sofistikovaná (Braun, Clarke, 2012: 69).

Analytická část

9. Tvorba situační mapy

Výzkumná situace musí být podle situační analýzy konstruována empiricky, s pomocí tří druhů map a následných analytických prací a poznámek.

Prvním druhem map jsou tzv. situační mapy, které zobrazují hlavní lidské, nelidské, diskurzivní a další prvky ve zkoumané situaci a vedou k analýze vztahů mezi nimi. Mesoúroveň interpretace situace napomáhají zobrazit mapy sociálních světů a tzv. arén, které vymezují kolektivní aktéry zapojené v probíhajícím vyjednávání. Mapy pozic, třetí způsob zobrazení situace, uvádí hlavní pozice vycházející z nashromážděných dat, a to jak zaujaté, tak nezaujaté. Tyto pozice staví výzkumník proti sobě, aby tak zobrazil a porovnal konkrétní linie rozdílů, obav a názorových odlišností týkajících se témat zkoumané situace.

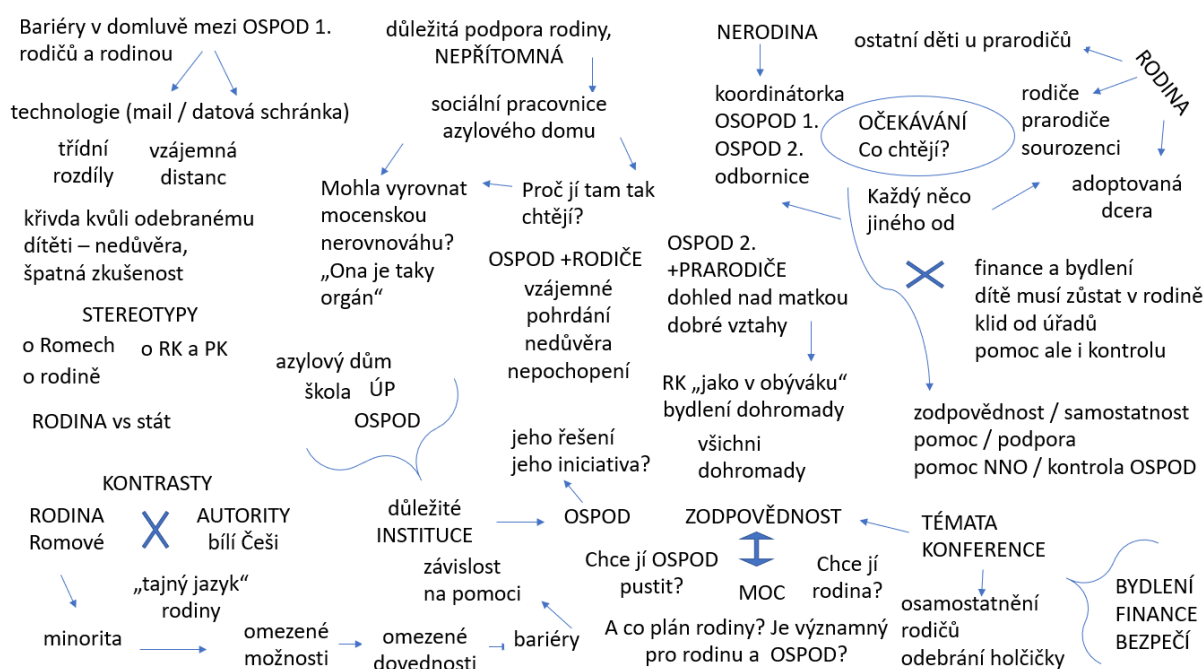
Účelem těchto map je poskytnout analytická cvičení. Mapy jsou nástrojem, který je zamýšlen jako doplněk k tradičním analýzám zakotvené teorie, které se oproti situaci soustředí na akci. V průběhu výzkumu se mapy mění, přepracovávají a doplňují spolu s tím, jak se rozšiřuje a prohlubuje vhléd badatele do situace (Clarke 2015: 99).

Rozhodla jsem se vypracovat situační mapy, pro lepší orientaci ve složité situaci s cílem uvědomit si přítomnost některých důležitých aktérů a implicitních, nevyřčených skutečností, které bych jinak mohla jednoduše přehlédnout. S tvorbou mapy jsem započala v březnu 2019, tedy ve fázi výzkumu, kdy jsem již měla za sebou první pozorování rodinné konference a rozhovory s jejími účastníky. Mapy tedy reflektují situaci z prvního pozorování rodinné konference.

První tzv. *abstraktní situační mapy* vytyčují hlavní lidské, nelidské, diskurzivní, historické, symbolické, kulturní, politické a další prvky ve výzkumné situaci, která je předmětem zájmu, a provokují analýzu vztahů mezi nimi. Účelem těchto map je zachytit chaotické složitosti situace v jejich hustých vztazích a kombinacích (Clarke 2015: 100). Adele Clarke zdůrazňuje, že neexistuje jedna správná mapa, protože mapy jsou živým materiálem, které slouží k tomu, aby byly přepracovávány v průběhu výzkumu a vyvíjí se spolu s tím, jak pokračuje výzkumná analýza.

První varianta sociální mapy, jež jsem vytvářela, je tzv. neuspořádaná mapa, která zobrazuje veškerá témata, pojmy, otázky a spojení mezi nimi, která mne napadala v souvislosti se situací z prvního pozorování a naznačuje, jak se tato k sobě vztahují (Obr. 1). Témata zatím nejsou rozdělena do skupin, některá se vzájemně překrývají a mapa tak zobrazuje především nápady a postřehy z proběhlé rodinné konference a z následných rozhovorů s účastníky.

Obrázek 1. Neuspořádaná mapa – situační mapa varianta 1.

Zdroj: vlastní

Další fází byla tvorba druhé neuspořádané mapy (Obr. 2). Tato mapa již postřehy z mapy první spojuje dohromady v tematické celky a tvoří tak menší skupiny, které jsem označila specifickými názvy. Zde jsem se po vzoru Clarke snažila rozdělit jednotlivé prvky do obecných skupin tak, abych vytyčila hlavní lidské, nelidské, diskurzivní, symbolické, sociokulturní, politické a další prvky ve výzkumné situaci. Dále jsem chtěla extrahovat zjevná, pozorovatelná témata a prvky od těch nejasných, skrytých a nevyřčených.

V této fázi se jednalo stále především o třídění dat, zároveň jsem ale také v rámci tvorby map započala s první analytickou prací. Jak píše Clarke, samotné mapování totiž vybízí badatele k přemýšlení nad situací, čímž podněcuje analýzu, a může, a také by mělo, pomoci se zpracováním dat (Clarke 2015: 103). V mém případě šlo v prvé řadě o utřídění

jednotlivých prvků a jejich seskupení a označení charakteristickými etiketami, které by co nejlépe vystihovaly společné téma nové kategorie. Tato mapa také lépe než předchozí a následující zobrazení vystihuje vztahy mezi jednotlivými kategoriemi.

Obrázek 2. Neuspořádaná mapa – situační mapa varianta 2., s etiketami

Zdroj: vlastní

V poslední fázi tvorby map jsem jednotlivé kategorie utřídila a seřadila do takzvané *uspořádané mapy* (Clarke 2015: 102). Stejně jako ve fázi předchozí, i zde jsem třídila, měnila a vybírala ty kategorie, které se spolu s tím, jak jsem postupovala ve zpracování rozhovorů, opakovaně objevovaly a neztrácely na relevanci. Zároveň jsem také zařadila některé prvky, které teprve v této fázi nově vystoupily na povrch (Obr. 3).

Důležitým doporučením, které jsem při tvorbě uspořádané mapy měla na paměti, bylo vytvářet takové kategorie, které jsou vlastní konkrétní, mnou sledované situaci. V této souvislosti Clarke velmi zdůrazňuje důležitost utváření vlastních svébytných kategorií uspořádaných map, a varuje před pouhým otročským vyplňováním hodících se pojmů do prázdných, předem připravených políček, neboť takový přístup by byl zcela proti zásadám této induktivní metody. (Clarke 2015: 103).

Adele Clarke doporučuje se s tím, jak přibývají mapy nové, nezbavovat těch starých a v průběhu výzkumu se k předchozím verzím vracet. Každá z variací – tedy uspořádaná a

neuspořádaná, slouží k jiným účelům, a zatímco uspořádaná mapa nám dává možnost vidět situaci v určitém řádu a zasazenou v širším kontextu, první mapy, do kterých výzkumník zapojuje svou imaginaci a kreativitu a při jejichž tvorbě ještě není svázán koncepty a kategoriemi, mohou být často v pozdější fázi výzkumu inspirativním a svěžím pohledem na situaci (Clarke 2015: 102-103).

Obrázek 3. Uspořádaná mapa – situační mapa varianta 3.

<p>NELIDSKÉ ELEMENTY technologie (email / datová schránka), hmotná podpora pro rodinu / sociální politika ČR</p>	<p>VŽITÉ KONCEPTY, STEREOTYPY o Romech/ o rodině/ o sociálních pracovnících / o bílých / o moci státu / o moci rodiny / o moci sociálních pracovníků / o RK a PK / o dětech /o správném a špatném rodičovství / o vyváženosti moci rodiny a pracovníků</p>
<p>DŮLEŽITÍ NEPŘÍTOMNÍ ÚČASTNÍCI <i>NERODINNÍ</i> sociální pracovníce z azylového domu, administrátorka</p>	<p>DŮLEŽITÁ TÉMATA PROJEDNÁVANÁ finance, bydlení, dohled nad matkou</p>
<p>DŮLEŽITÍ NEPŘÍTOMNÍ ÚČASTNÍCI <i>RODINNÍ</i> zbylé děti v pěstounské péči, adoptovaná dcera, rodinná linie otce</p>	<p>DŮLEŽITÁ TÉMATA SKRYTÁ křivda rodiny / zkušenost rodiny / historie rodiny / dlouhodobý vztah rodiny a OSPOD / očekávání / mocenská převaha nad rodinou</p>
<p>DŮLEŽITÍ PŘÍTOMNÍ ÚČASTNÍCI <i>NERODINNÍ</i> koordinátorka / sociální pracovníce dítěte/ sociální pracovníce dětí v pěstounské péči/ odbornice</p>	<p>HLAVNÍ PODMÍNKA KONFERENCE (OSPOD) bezpečí dítěte, finanční a bytové zajištění dítěte</p>
<p>DŮLEŽITÍ PŘÍTOMNÍ ÚČASTNÍCI <i>RODINNÍ</i> rodinná linie matky: rodiče/ prarodiče/ charismatická osobnost/ sourozenci matky /</p>	<p>HLAVNÍ PODMÍNKA KONFERENCE (RODINY) dítě musí zůstat v rodině</p>
<p>ROLE PŘEDPOKLÁDANÉ OSPOD (pomoc, podpora, kontrola rodiny) NNO (pomoc, podpora rodiny i OSPOD, neutralita) rodiny (zodpovědnost, samostatnost, aktivita) RK (facilitace komunikace v rodině)</p>	<p>SOUVISEJÍCÍ SOCIO-KULTURNÍ BARIÉRY Romové vs Češi / rodina vs autority / jazyk / zvyky / vzdělání / dovednosti / intersekcionalita</p>
<p>ROLE SKRYTÉ OSPOD (obhajoba vlastní) NNO (kontrola OSPOD, obhajoba RK) rodiny (obhajoba vlastní) RK (facilitace komunikace rodiny a OSPOD)</p>	<p>DŮLEŽITÍ POLITIČTÍ A EKONOMIČTÍ HRÁČI úřad práce / škola / azylový dům / OSPODY / zaměstnavatel otce /NNO / průvodcovská organizace</p>
	<p>MÍSTO blízkost rodiny / neoddělitelnost rodiny / RK „jako v obýváku“ / separace matky s dítětem od otce</p>

Zdroj: vlastní

10. Analýza obsahu plánů

K dispozici jsem měla 13 plánů z rodinných konferencí, které byly zrealizované spolupracující organizací v období listopad 2015–červen 2019.

10.1. Formální analýza obsahu plánů

Při formální analýze plánů jsem sledovala několik indikátorů. Mým cílem bylo na základě rozebrání jednotlivostí plánu rozpoznat vzorce, které se v plánech opakují a zaměřit se na ty skutečnosti, které mohou být něčím výjimečné v kontextu jiných, běžných řešení složitých situací.

U plánů jsem sledovala následující indikátory: počet účastníků celkem, počet nerodinných účastníků, počet účastníků z nukleární rodiny, počet účastníků z široké rodiny, přítomnost dítěte, přítomnost OSPOD, záložní plán a unikátní řešení (viz Tab. 2).

Obecně se plány různí svou délkou a obsažností v rozmezí od dvou bodů do zhruba jedné strany hustého textu. Většina plánů má strukturu několika bodů, z nichž u mnohých můžeme nalézt jméno zodpovědné osoby nebo osoby, které se konkrétní bod týká a někdy také termín plnění.

Některé plány tedy mají spíše charakter časového harmonogramu, jiné byly zaneseny do tabulky se sloupci označenými KDO/ KDY/ CO. Plány mohou být tvořeny hesly nebo jednotlivé body plánu mohou být formulovány v celých větách. Zajímavé jsou výjimky, např. v jednom případě se pouze z části jedná o vypsání úkolů či povinností, z většiny je ale plán spíše návodem k tomu, jak se zachovat v situacích, ve kterých si běžně matka nebo dítě neví rady, spolu s deklarací podpory od přítomných přítelkyň matky i dcery.

Tabulka 2. Formální analýza plánů

PLÁN	ÚČASTNÍCI CELKEM	NERODINNÍ ÚČASTNÍCI	NUKLEÁRNÍ RODINA	ŠIROKÁ RODINA	PŘÍTOMNOST DÍTĚTE	PŘÍTOMNOST OSPOD	UNIKÁTNÍ ŘEŠENÍ
1.	11	2	1	8	NEUVÁDÍ	ANO	ANO
2.	15	1	2	12	ANO	NE	ANO
3.	9	2	1	6	NE	ANO	ANO
4.	12	2	2	8	ANO	ANO	ANO
5.	9	1	3	5	ANO	NE	ANO
6.	15	2	5	8	ANO	ANO	NE
7.	10	2	4	4	ANO	ANO	ANO
8.	10	1	3	6	ANO	NE	ANO
9.	6	1	2	3	ANO	NE	ANO
10.	11	3	2	6	ANO	NE	NE
11.	10	2	2	6	NEUVÁDÍ	ANO	ANO
12.	11	4	3	4	ANO	ANO	ANO
13.	14	3	3	7	ANO	ANO	ANO

Zdroj: vlastní výzkum

10.1.1. Indikátory

Počet účastníků

Z analyzovaných plánů je patrné, že na rodinných konferencích výrazně převyšuje počet rodinných příslušníků nad nerodinnými, a to ve všech případech. Někdy jde o opravdu velkou početní převahu, kdy často je jediným nerodinným účastníkem samotný nezávislý koordinátor rodinné konference. V plánech jsem sledovala zastoupení účastníků na konferenci následovně:

účastníci – vyjadřuje celkový počet všech účastníků na konferenci;

nerodinní – jedná se o účastníky konference, kteří nejsou součástí rodiny, typicky jde o přizvané odborníky, zástupce OSPOD a koordinátora konference;

nukleární rodina –jde o tu část rodiny, kterou tvoří matka, otec děti nebo pěstouni;

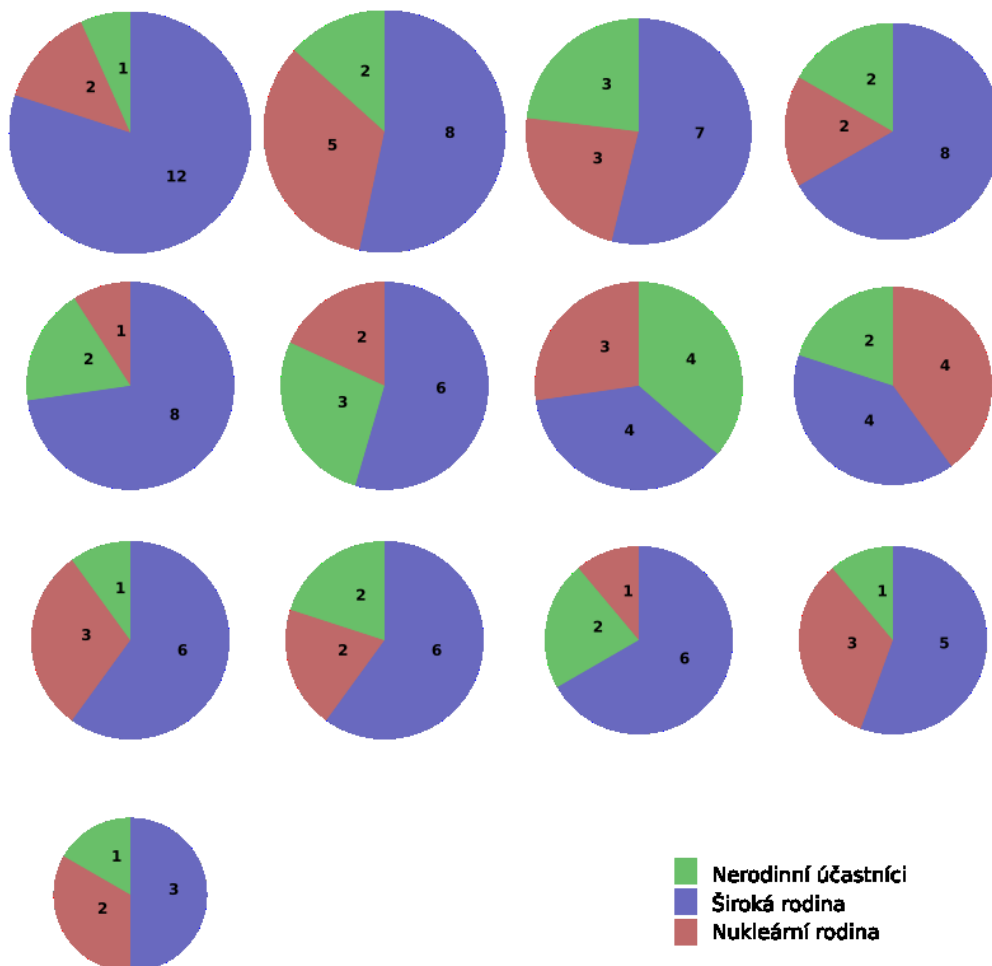
široká rodina – za širokou rodinu považují všechny účastníky mimo nukleární rodinu. Mezi širokou rodinou byli zastoupeni např. prarodiče, teta, strýc, partneři rodičů, přátelé rodičů, přátelé dětí, rodinní známí a podpůrné osoby nebo sousedé.

Převaha rodinných účastníků nad nerodinnými byla mimo jiné jedním z ústředních témat rozhovorů s účastníky konference.

Následující grafické znázornění jasně demonstruje početní převahu rodinných účastníků na konferenci, jmenovitě vysoké zastoupení členů široké rodiny (Graf 1).

Graf 1. Zastoupení účastníků na jednotlivých konferencích ze zkoumaných plánů

Zdroj: vlastní výzkum

Unikátní řešení

Indikátor udává, zda se ve výsledném plánu v některém z jeho bodů objevuje povinnost či úkol, ať už jednorázový nebo dlouhodobý, pro účastníky z široké rodiny. Sledovala jsem zapojení rodinných účastníků (tedy členů širší, nikoliv nukleární rodiny) do samotného plánu, tedy zda jsou v plánu v tomto kontextu zástupci širší rodiny zmíněni. Následně jsem označila *unikátním řešením* ty plány, ve kterých byl někdo ze členů širší rodiny zjevně zapojen do řešení situace.

Naproti tomu zapojení účastníků do samotného plánování, tedy jejich participace na tvorbě plánu v soukromém čase rodiny, nelze retrospektivní obsahovou analýzou plánů

zjistit. Je možné a také pravděpodobné, že se přítomní účastníci zapojovali do diskuse a byli aktivní při vymýšlení řešení, přestože ve výsledném plánu pro ně není úkol a nejsou zapojeni do jeho cílů. Indikátor tak v žádném případě nevypovídá o tom, jaký podíl mají tito účastníci na výsledném plánu. Tomuto jevu, tedy vlivu účastníků mimo nukleární rodinu na výslednou podobu plánu a jejich roli na rodinné konferenci, jsem se snažila lépe porozumět skrze pozorování rodinné konference a rozhovory s jejími aktéry. *Unikátním řešením* jsem tedy nazvala taková řešení, která by na jiném typu setkání pravděpodobně nevznikla, jedná se o ta řešení, do kterých jsou zahrnuti účastníci konference, kteří nepatří do nukleární rodiny, a pravděpodobně by na jiném typu setkání nebyli přítomni. O tom, do jaké míry byly tyto osoby do řešení situace zapojeny a o jejich celkovém vlivu na situaci, však pojem *unikátní řešení* nevypovídá. Je nanejvýš pravděpodobné, že určitému vlivu členů širší rodiny byly vystaveny všechny zkoumané plány.

S výjimkou dvou, všechny ze třinácti plánů počítají s pomocí někoho mimo nukleární rodinu, ať už jde o podporu krátkodobou a intenzivní (např. kamarádka matky zajistí letní tábor, anebo možný přechodný pobyt dítěte u tety, dokud se nevyřeší situace s bydlením rodičů) nebo podporu dlouhodobou, v rámci náhradního, záložního plánu (např. pokud by se rodiče nezvládli postarat, přejí si, aby se pěstouny stali přítomní prarodiče). Záložní plán je samostatným bodem plánu nebo několik jeho bodů, které popisují alternativu pro případ, že by samotný plán nebo některé jeho části nebylo možné realizovat. Jako záložní plán jsem označila také jakýkoliv bod plánu, který doplňoval jednotlivý úkol nebo povinnost jinou možností řešení. Záložní plán je tedy pouze v některých případech zcela jasným alternativním plánem, graficky odděleným od zbytku textu, naopak se často jedná o vedlejší věty, typicky uvozené spojkami *pokud*, *v případě že*, *jestliže*.

Přítomnost OSPOD

OSPOD byl přítomen v 8 -mi případech z celkových 13 -ti. V omezeném množství plánů jsem nevysledovala žádnou souvislost mezi specifickými charakteristikami plánu a přítomností pracovníka OSPOD na konferenci. Přítomnost OSPOD na konferenci je žádoucí a podstatná především tehdy, pokud je jeho pracovník zároveň zadavatelem konference, tuto doplňující informaci ovšem z plánů nebylo možné zjistit.

Přítomnost dítěte

Ve většině případů bylo dítě na rodinné konferenci přítomné, v několika případech o dítěti v plánu nebyla zmínka, podle obsahu těchto plánů se ale domnívám, že se z velké většiny pravděpodobně jedná o případy, kdy konference byla pořádána pro dítě velmi nízkého věku. V případě, že se jedná o starší dítě, bývá v plánu zmíněno a zapojeno skrze úkoly, povinnosti, slib respektu k rodičům či pečujícím před rodinou atp.

10.2. Tematická analýza obsahu plánů

Pro využití tematické analýzy jsem se v tomto případě rozhodla zejména kvůli charakteru dat, se kterými jsem pracovala. K dispozici jsem měla primární dokumenty, plány tvořené rodinami při rodinných konferencích, na kterých jsem, kromě dvou případů, nebyla přítomna. Plány, již samy o sobě často velmi schematizované texty, byly navíc koordinátorem konference přepsány do elektronické podoby. V rámci svých omezených možností analýzy a interpretace těchto materiálů, jsem volila takový postup, který mi umožňoval utřídit a systematizovat obsahy podle převažujících témat do kategorií.

Při analýze témat plánů jsem si rozdělila plány na body, přičemž bod plánu je věta, více vět nebo pouhých několik slov či hesel s jednotnou a ucelenou výpovědní hodnotou. Dále jsem postupovala tak, že jsem nejprve označila každý jednotlivý bod plánu kódem, který pojmenoval specifika způsobu řešení situace vyjádřená daným bodem plánu. Kódy jsem poté sloučila do skupin podle podobnosti a skupinám jsem přiřadila charakteristické názvy. Následně jsem každý bod plánu znovu označila podle toho, do jaké skupiny spadal. Výsledkem tematické analýzy je typologie způsobů řešení obsažených v plánech, na jejímž základě jsem vytvořila pět kategorií neboli pět nejběžnějších způsobů, kterými rodiny formulovaly řešení do výsledných plánů.

10.2.1. Kategorie způsobů řešení

Úkoly

Nejčastěji jde o jednorázové úkoly jako je např. vyřízení potřebných dokumentů, zorganizování letního tábora pro dítě, zajištění příspěvku atp. Dále jsou v kategorii zahrnuty povinnosti. Ty z plánu rodiny vyplývají většinou pro dítě, příkladem může být stanovení večerky nebo povinnost dodržování a respektování společně domluveného. Nakonec jsem

do této skupiny zahrnula také pravidla, která plán taktéž většinou stanovuje dítěti, někdy se ale jedná o pravidla např. pro kontakt rodičů či pro předávání dítěte aj.

Časový plán

Některé rodinné plány z velké části tvoří časový plán, jakýsi časový rozvrh na příští období. Tento rozvrh může být strukturován a umístěn do tabulky se sloupci označenými KDO, CO, KDY, ale i v případě, že tak plán strukturován není, lze tyto údaje v časovém plánu přesto nalézt. Od první kategorie se liší především tím, že se nejedná o jednorázové, ale o opakované úkoly zaměřené na delší časové období v budoucnu.

Postup

V této kategorii jsou návody a průvodci kritickými situacemi, u kterých se dá předpokládat, že nastanou nebo k nim již v minulosti došlo, například návod, jak postupovat v případě, že dojde k atace dítěte nebo postup na koho se obrátit, pokud bude potřeba finanční pomoci či psychické podpory atp. Kategorie zahrnuje také tzv. záložní plány, tedy určitý návod k tomu, jak je možné postupovat, pokud to, co je rodinou naplánováno, nebude možné plně realizovat.

Deklarace

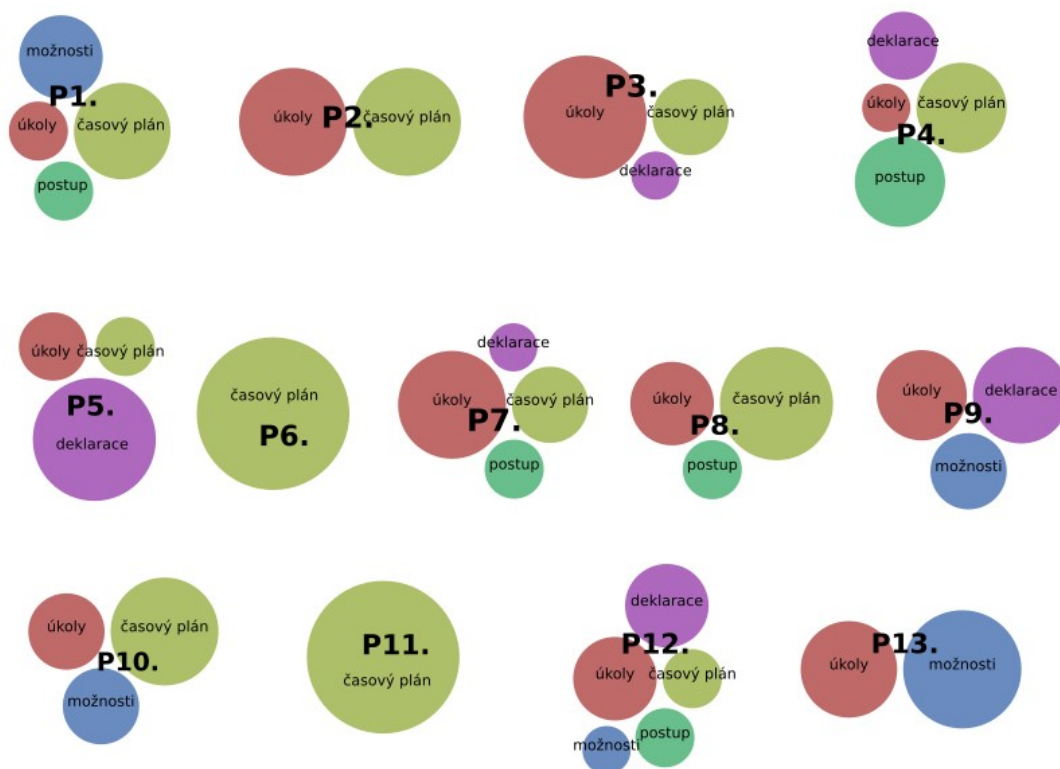
Deklarace je kategorie, která obsahuje ty body plánu, ve kterých jednotliví účastníci vydávají prohlášení a vyjadřují svůj postoj, nabídku podpory, popisují svůj vztah k dítěti nebo pozici, ve které se nacházejí. V takovém prohlášení se může objevit také vyslovené přání někoho z účastníků či slib.

Možnosti

Jedná se o ty body plánů, které jsou buď nabídkou pomoci a služeb ze strany přizvaných odborníků nebo jde o nápady či tipy rodiny (např. jak každý jednotlivý účastník může trávit volný čas s dítětem, koho je možné oslovit za účelem pomoci atp.). Nápady a tipy rodiny jsou charakteristické tím, že připomínají metodu brainstorming, kdy výsledkem jsou nápady formulované spíše do hesel nežli do celých vět.

Následující grafické znázornění zobrazuje, v jakém rozsahu a poměru jsou zastoupeny jednotlivé kategorie v každém z plánů (Graf 2).

Graf 2. Zastoupení jednotlivých kategorií ve zkoumaných plánech

Zdroj: vlastní výzkum

11. Analýza rozhovorů s účastníky

Analýzu rozhovorů s účastníky RK1 jsem pro lepší přehlednost rozdělila do tří podkapitol v návaznosti na jednotlivé výzkumné otázky.

11.1. Způsob řešení situací při RK, plán a jeho specifika

Domnívám se, že v mnou sledovaném případě rodina nemohla dojít k řešení, které by bylo v kontrastu s právy a zájmy dítěte v tom smyslu, že by dítě bylo nuceno žít v nevhodném prostředí, kde by mu nebyla zajištěna dostatečná péče, a to z následujících důvodů:

1. Existuje předem formulovaná otázka a podmínky ze strany OSPOD, jejichž zahrnutí do plánu je v zájmu rodiny. Samotní pracovníci jsou na konferenci přítomní a výsledný plán následně schvalují z hlediska bezpečnosti dítěte. K podobnému závěru došel Lupton, který zastává názor, že většina rodin bude s uspořádáním RK souhlasit, neboť si jsou vědomy toho, že v případě odmítnutí budou použity jiné formy intervence (Lupton, 1998: 116).

2. S tím souvisí, že rodina sama nechce vystupovat proti pracovníkům, kteří mají stále nad rodinou mocenskou převahu (viz kapitola *Moc, převaha rodiny nebo pracovníků?*).

3. Semknutost rodiny, jejich velká propojenost, která je částečně dána i sdílenou domácností a faktem, že prarodiče jsou zároveň pěstouny dětí rodičů.

Z mého pohledu je tedy nepravděpodobné, že by výsledný plán rodiny ohrožoval zájmy a práva dítěte a byl tak riskantnějším řešením nežli plán, který by vznikl se zapojením profesionálů nebo pod jejich vedením. To ve svých výpovědích z většiny potvrzují i nerodinní účastníci, přestože určitá možná rizika vnímají. Plán navíc obsahoval unikátní řešení, které by na jiném setkání bez zapojení široké rodiny nemohlo vzniknout, když se za dohled nad některými, z pohledu sociálních pracovníků potenciálně riskantními body plánu, zaručili prarodiče.

11.1.1. Moc, převaha rodiny nebo pracovníků?

Cílem velkého myšlenkového obratu v sociální práci, který na Novém Zélandu doprovázel nově schválený Zákon o dětech, mládeži a rodinách, byl návrat zpět k tradici a znovu objevení myšlenky rozhodování v rodině (New Zealand, 1989).

Vládní dokument, vydaný v roce 1989 jako metodický postup pro novozélandské sociální pracovníky k nově uzákoněnému nástroji práce s rodinou, popisuje změny ve filosofii sociální práce s rodinou a přibližuje, jaká by měla být ve světle nově ustanovené legislativy role sociálního pracovníka (Departement, 1989: 3). Píše se zde, že veškeré postupy jsou založeny na přesvědčení že rodina (v širokém smyslu tohoto slova), je schopna učinit bezpečná a vhodná rozhodnutí, pokud jí budou předány veškeré informace, zdroje a moc, která byla doposud soustředěna do rukou sociálních pracovníků, potažmo státu. Úlohou profesionálů, jako jsou sociální pracovníci a lékaři, by poté nemělo být rozhodování, ale poskytování informací, zdrojů a svých odborných znalostí s cílem usnadnit rodině vytvářet vlastní rozhodnutí. Klíčovou rolí odborníků je tedy být zdrojem pomoci a podpory pro rodinu (Departement, 1989: 3).

Předpokládané posílení pozice rodiny vůči odborníkům na mnou sledované rodinné konferenci je opravdu patrné, shoduje se na tom ve své výpovědi matka, ale i pracovnice OSPOD a další odborníci.

Z výpovědí přizvané sociální pracovnice z OSPOD je ovšem znát, že si rozdíl v nerovné pozici při obdobných setkáních nemusí sociální pracovník vždy uvědomovat. Když například komentuje posun v odpovědnosti klientů za vlastní situaci, který proběhl od společných setkání na OSPOD k PK, uvádí, že na PK je pracovník již na stejné úrovni, neboť sedí s rodiči (a ostatními odborníky) dohromady, v jednom kruhu:

„Ta případová konference už dává tu zodpovědnost klientům, protože už se tam říká „jsme tady kvůli vám, chceme, aby to bylo pode vás, řekněte, co chcete“ samozřejmě se to reguluje, ale ten pracovník, kterej s nima dělá, je na stejný úrovni, sedí tam s nima v kruhu.“ (Přizvaná sociální pracovnice OSPOD)

Ačkoliv méně formální rozmístění účastníků může pomoci atmosféře setkání (Holland et al., 2005: 68), jistě nemá takovou sílu, aby mohlo konkurovat nebo dokonce vyvážit ostatní, dalece vlivnější faktory, jako je početní převaha odborníků, jejich nadřazená pozice vůči rodině plynoucí z detailní znalosti intimní historie a selhání rodiny, a především rozhodovací pravomoci v rukou sociálních pracovníků.

Z pozorování a rozhovorů také vyplývá, že rozložení moci na RK není v žádném případě vyrovnané pouhou převahou v počtu rodinných příslušníků. Soudím tak z některých reakcí rodiny, z jejich potřeby se vymezovat a bránit, a zároveň být také zastoupen někým, kdo z hlediska své mocenské pozice stojí na stejné úrovni, jako přítomné pracovnice OSPOD.

O změně role a přístupu, jež RK vyžaduje od sociálních pracovníků a obtížích, které pro sociální pracovníky takový obrat představuje, se zmiňuje i Connolly, když tvrdí, že někteří odborníci mohou mít potíže s přijetím nebo porozuměním změny své role, což může narušit celý proces RK, pokud problém není včas odhalen a není zamezeno jeho hlubšímu rozvinutí (Connolly, 2006b: 355). Connolly zkoumala dynamiku RK z pohledu koordinátora na základě dat shromážděných z osobních rozhovorů, fokusních skupin a dotazníků a zjistila, že někteří odborníci, kteří se účastnili RK nebyli schopni provést potřebný hodnotový přechod k partnerskému přístupu k rodině. Connolly varuje, že v takových případech „existuje nebezpečí, že výsledky z RK, na nichž figurují takoví nerodinní účastníci, budou stále velmi ovlivňovány a řízeny profesionály“. Nesnadná úloha zajistit, aby byla konference vedena rodinou a aby se všichni zaměřili na potřeby a zájmy dítěte, je pak podle Connolly úkolem koordinátora (Connolly, 2006b: 355).

Během rozhovorů rodiče zmiňovali potřebu vyrovnat své postavení vůči přítomným profesionálům, a být zastoupen a hájen někým, kdo se z hlediska moci nachází na obdobné úrovni, jako přítomné sociální pracovníce:

Matka: Ta naše sociální pracovníce, co máme tady, tak je docela hodná, vstřícná. “

Otec: přitakává

(oba dva začínou velmi chválit sociální pracovníci z azylového domu „ona je fakt hodná“ „fakt skvělá ženská“ „jenom to něžný slovo, umí prostě k člověku promluvit“ „ona i kamarádsky, ne jako já jsem úřednice a ty nade mnou budeš mít respekt“)

Otec: Ona, kdyby neonemocněl ten její syn, tak by taky šla na tu konferenci

Matka: Já jsem jí to říkala, ona už si to zapisovala...

Já: Takže ta Paní 3 (sociální pracovníce azylový dům) vám tam trochu chyběla, na té konferenci?

Matka: No, chyběla mi tam trošku. Ona by mě vlastně mohla bránit za tu dobu co já jsem tady. Mohla něco říct k té době, kterou já jsem tady.

Já: Byl ještě někdo, koho byste tam rádi měli, a kdo tam nebyl?

Matka: Asi už nikdo. Říkám, jediná ona mi tam chyběla, aby mě i trošku podpořila. Vim že máma, taťka, brácha, ségra, ti všichni stojíte za mnou, jenomže orgán je orgán. A ona je taky orgán a úplně jinak a nezávisle... v rodině já můžu říct neříkej tam tohle, neříkej tam támhleto, ale ona může za mě říct můj názor, jak ona mě vidí.

Já: Ze své pozice?

Matka: Ze své pozice, protože ona mě vidí, je se mnou v kontaktu celý den. Že vidí, jak se k tomu dítěti má člověk, jestli se mu věnuje nebo jestli odbíhá. A říkám, je to taky orgán, takže člověk mohl mít trošku oporu z jiného toho. (Rodiče)

~

Já: Spíš byste čekala nabídku, jak to řešit?

Matka: Jo, když já, jako obvyčejnej člověk, jsem běžela támhle, támhle, i Paní 3 (soc. prac. azyl. dům) se snažila přes email, přes telefon je dohnat a nic. (Rodiče)

Zároveň se ale domnívám, že rodina do plánu dokázala i přes tuto stále patrnou nerovnováhu velmi silně protlačit i své potřeby, když se jedním z důležitých bodů plánu a tématem diskuse stalo společné bydlení rodičů, které přítomní profesionálové rodičům prozatím nedoporučovali.

Mou domněnku potvrzuje i zadavatelka pracovníce OSPOD, když uvádí, že u jiného typu setkání by k takovému závěru pravděpodobně nedošlo.

11.1.2. Plán a proces RK

Výsledný plán hraje v případě mnou analyzované konference v konečném důsledku spíše symbolickou roli, v praktické rovině se jeví jako méně podstatný. Jádro rodinné konference se zdá být především v samotném procesu rodinné konference. Soudím tak na

základě skutečnosti, že rodina se sama bez vyzvání o plánu v rozhovorech vůbec nezmiňuje a ve svých výpovědích zdůrazňuje jeho zbytečnost. Prarodičům údajně plán emailem nedorazil, v jejich případě ale může jít o bariéru v komunikaci, neboť email aktivně nepoužívají. Překvapivý byl pro mne i přístup k plánu u zadavatelky, která jej po několika měsících smazala z emailu, nyní ho neviduje a na jeho přesné znění si již nevzpomíná.

To, co se naopak jeví jako podstatnější, je vlastní průběh konference, a to již od přípravy, tedy od zapojení co největšího počtu účastníků a komunikace rodiny s koordinátorem, přes začátek konference a vymýšlení plánu, až po dění, jež následuje po skončení konference.

Podle pracovníků oslovených organizací význam RK dalece přesahuje pouhé uskutečnění setkání a obdržení výsledného plánu. Jako podstatnou naopak vnímají aktivizaci široké rodiny a celý proces přípravy na setkání, který má, jak tvrdí pracovníci, často léčivý dopad na rodinu tím, že znovu propojuje zprerhané vazby mezi jejími příslušníky, a má tak potenciál upozornit na problém a zapojit do jeho řešení tu část rodiny, která by se jinak o obtížné situaci ani nemusela dozvědět.

„Je rozdíl v těch zadaných konferencích – v těch, na který my máme žádost, a pak jsou ty dokončený s tím závěrečným setkáním. Protože my vidíme, že i v těch rodinách, kde to nedojde k tomu finále, tak se i přesto dějí nějaký změny. V komunikaci mezi těmi členy nebo v komunikaci s tím OSPODEM. Prostě něco se tam děje.“ (Administrátorka)

Velkou volnost rodiny při tvorbě plánu a jeho neurčité pojetí vychází i z rozhovorů s administrátorkou, která zdůrazňuje, že plán je možné uchopit jakýmkoliv způsobem, například jednou větou či heslem. Rodinné konference pak mohou být, podle administrátorky, úspěšné i bez vzniklého plánu.

Plán ovšem může být důležitý pro rodinu samotnou a její sebevědomí posílené díky zkušenosti z vlastními silami dosaženého cíle, což vychází nejen z rozhovorů s odbornicemi se zkušenostmi z rodinných konferencí, ale, jak shrnuje Frost ve své review, široce to dokládají také zahraniční výzkumy (Frost et. al., 2014: 484). V případě RK1 se takový scénář sice nenaplnil, rodinní účastníci RK2 ale na plán kladli větší důraz, když se rozpoutala debata o jeho právní (ne)vymahatelnosti a jeho možném porušování částí rodiny v budoucnu.

Koordinátorka chce připsat, co dělat v situaci, když se nedodrží plán. Rozpoutá se obrovská hádka, všichni křičí přes sebe. Gauč u otce: To se nebude dodržovat! Babička (matka otce) Ty to už viš předem,

že to nebudeš dodržovat! Starší dcera hájí matku „a jak to víte, to je vaše domněnka“ Pratec: „Na základě předchozích zkušeností!“ (Pozorování RK2)

Koordinátorka také mluví o dalším možném důležitém významu setkání, když upozorňuje na to, že skutečnost, že je rodina ochotná dostavit se na setkání RK, může přítomným rodinným účastníkům pomoci při dalším vyjednávání, ovlivnit rozhodnutí OSPOD, a tím zprostředkovaně i soudu. Naopak ta část rodiny, která by se na rodinnou konferenci nedostavila, může být později v nevýhodě:

Koordinátorka: Ale na druhou stranu i v tomhle případě to může té rodině pomoci v tom, že vlastně oni se sešli. OSPOD viděl, že oni spolu dokážou mluvit, tři čtvrtě rodiny a ta čtvrtka ne, takže už to OSPODU dává nějaký signál k tomu „dobře, tak tahleta má nějaký zájem k tomu se sejít, tahle nemá, tak pravděpodobně někdo záměrně z téhle strany tomu styku“ takže až se ho soud zeptá, co všechno probíhalo, než došlo k tomu soudu, tak OSPOD může říct, že už zkoušeli i RK a díky tomu, že v tom byl nezávislý koordinátor, někdo, kdo tu rodinu vůbec nezná, tak i tak se ten rodič vůbec nechtěl setkat. Takže to pak může být pro tu rodinu pozitivní.

Já: Takže si myslíš, že dokonce i ten soud by k tomu mohl přihlédnout?

Koordinátorka: Hmm (souhlasně přikyvuje). Dokonce je to jeden z kroků, který se dělá, protože OSPOD bude vždycky ve finále ten, kterej bude s tím soudem jednat o tom, jak ten styk upravit nebo jak dělat další kroky. Takže tam se pak pomalu ukazuje, kdo je ochoten a jedná v zájmu dítěte a kdo právě ne.

(Koordinátorka)

Z výpovědi babičky pak vyplývá, že si je této skutečnosti vědoma, přirovnává zkušenost s RK k účasti na pravidelných a povinných vzdělávacích kurzech pro pěstouny, které jsou podle jejích slov zbytečné, ale kvůli pěstounským příspěvkům se jich musí účastnit:

„(...)Takže občas mi to přijde nesmysl. Ale stejně tam půjdete, protože jinak nedostanou peníze, začnou na vás dělat bu bu bu, tak vy se leknete a radši tam půjdete. Pak dostanete nějaký certifikát, kterej je vám k ničemu. Já už jich tady mám asi osm. A je mi to úplně k ničemu, nemůžu to použít (na můj dotaz vysvětluje o jaké certifikáty se jedná, ukazuje mi je... „je mi to k ničemu, protože nejsem profesionální pěstoun, ale musím to odsedět, je to nanic“). (Babička)

U mnou sledovaných případů bylo také důležité, že se široká rodina měla možnost setkat spolu s pracovníky na jednom místě, kde došlo ke střetům a vyřikávání konfliktů ať už u rodinných příslušníků mezi sebou (pozorování RK 2) nebo mezi pracovníkem a rodinou (analyzovaná RK1).

Zda po skončení konference dojde k „vyšumění plánu“ nebo zda je plán následně využíván může záviset na mnoha okolnostech, u sledované konference především na kontinuitě práce s plánem sociální pracovnice OSPOD, tedy zda se ona společně s rodinou

rozhodne založit na tomto plánu individuální plán ochrany dítěte, a jak případně bude vše komunikovat s rodinou.

Jinými slovy je úspěšnost plánu u rodiny, která necítí velkou možnost převzetí moci a vlastní zodpovědnosti na sebe, silně závislá na tom, zda bude pracovnice OSPOD vědomě budovat u rodiny důvěru v koncept rodinné konference a význam setkání tím, že ho bude rodině připomínat, a že plán využije jako podklad pro oficiální a účinný dokument podobného charakteru (tedy IPOD).

Frost k tomu dodává, že aby konference byla co nejefektivnější, musí rodinní příslušníci cítit, že mají veškeré schopnosti a dovednosti potřebné k vytvoření vlastního plánu a musí být také přesvědčeni o tom, že plán bude oceněn a využíván sociálními pracovníky. Rodina si zkrátka musí být jista, že v jejím rozhodnutí je síla měnit, a že toto rozhodnutí bude podpořeno profesionály (Frost et. al., 2014: 486).

Existuje mnoho dalších faktorů, které mohou mít vliv na to, zda bude plán následně využit. Forma plánu na příklad, může ovlivnit jeho další využití sociálním pracovníkem. Přístup koordinátora a jeho důkladná příprava rodiny na setkání zase zaručí informovanost rodiny o tom, co vše je důležité a možné do plánu vložit, a to bez jeho vlastní participace na tvorbě plánu. V neposlední řadě pak záleží také na samotné rodině, jejím založení, ochotě, a především možnostech převzít své záležitosti do vlastních rukou.

Všichni odborníci a sociální pracovníci přítomní na rodinné konferenci se shodují na tom, že plán, který vzniknul, by mohl ve velmi podobné formě vzniknout i na případové konferenci. Zajímavý je rozpor v tom, jak situaci nahlíží sociální pracovnice OSPOD zadavatelka, která v kontrastu se všemi ostatními profesionály vnímá plán jako více detailní a některé cíle by podle zadavatelky na případové konferenci „neprošly“. Zbylí profesionálové hodnotí výsledný plán v porovnání s plány z případové konference jako méně strukturovaný, méně podrobný, ale celkově velmi obdobný.

Ty plány jsou docela podobný, bych řekla (pozn. plán z PK a RK). Vychází ze stejného principu, ale ten plán na případové konferenci řídí víc ten facilitátor, kterej to jasně strukturuje, kdežto tady u těch plánů si to ta rodina opravdu napíše volně a víc lidí se jí na to doptává než naopak. U tý případový konference, tam se nedoptává, tam se rovnou formuluje ten cíl podle toho, jak to v tu danou chvíli běží. A tady je prostor právě na to, aby ta rodina ten plán podepsala, aby se k tomu víc přihlásila a aby pak nakonec měla prostor se nad tím zamyslet. (Koordinátorka)

11.2. RK ve srovnání s běžnějšími metodami, specifika a odlišnosti

To, co se ukázalo jako výrazná změna oproti jiným způsobům řešení není tolik plán samotný, ale dění RK, celý proces a dynamika setkání, která je podle všeho odlišná od ostatních typů setkání.

11.2.1. Vztah klíčového pracovníka a rodiny

V souvislosti s komunikací mezi účastníky setkání se zdůrazňuje role rodinné konference jako platformy pro řešení problémů především rodinných účastníků mezi sebou. Na analyzované RK1 byl ale z mého pohledu v kontextu interakce mezi účastníky zásadní především vztah sociální pracovníce a rodiny, konkrétně jejich komunikační obtíže.

Ukázalo se, že setkání nabízí prostor k projednání i zdánlivě marginálních témat, která by se na běžném setkání za přítomnosti rodiny i sociálního pracovníka pravděpodobně nedostala ke slovu. Z mého pozorování a rozhovoru s rodiči a zadavatelkou, je jasně patrné, že to byly právě jejich komunikační problémy, zapříčiněné mimo jiné také nevyřešenými technologickými bariérami, které byly důležitým tématem, jež při společném setkání eskaloval v konflikt.

„Ale třeba mě napadá, protože to bylo téma, který jsme tam já a Matka řešily, předávání dokumentů. Člověk si řekne, že to je úplně jasný, že to předám, pošlu to poštou, ale tam vznikl problém v tom posílání pošty přes datovou schránku. Do té instituce se to nedostalo, v tu dobu. Takže jsme to vyřešily, že si pro to Matka bude chodit sama. Na té případové konferenci by se tohleto asi ani nijak neřešilo. Prostě má to tam nějak dojít. Ani by to nebylo téma, který by tam ten facilitátor nechal projít, že Matka má problém s tím, že se nedostávají nějaký dokumenty na ÚP(...) A že by se to pak ani neobjevilo v tom plánu, že by to pak bylo tzv. udupaný, zažehnaný ten případnej konflikt, kterej by v tom ten facilitátor mohl vidět a neřešilo by se to. A přitom je to docela důležitá věc, vědět že tyhle důležitý dokumenty se na ten ÚP nedostávají. (Zadavatelka)

~

*JÁ: A myslíte si, že to byla přitom věc, která byla ve výsledku hodně důležitá pro tu rodinu?
ONA: „Byla. Byla, protože by se pak mohlo stát, že Matka bude v té tenzi a nebude chtít se mnou spolupracovat, protože já jí tam něco blokuju. A důležitý věci, peníze. A to jsme si tam řekly. A ve výsledku teďkon spolu úplně normálně komunikujem. Přitom předtím jsem z ní hodně cejtla, že na mě není nastavená. (...), ale ve výsledku teď už spolu normálně spolupracujeme. (Zadavatelka)*

O možném významu setkání pro vztah sociálního pracovníka a části rodiny se zmiňuje i administrátorka konference:

Administrátorka: „...a že i ty lidi mezi sebou najednou zažijou něco, co je vlastně i příjemný. Že i třeba ten pracovník kvůli nim někam jde odpoledne a neví, jak dlouho to bude probíhat...

Já: Takže myslíš že jde o to, že se setkají nejenom jako rodina, ale i s tím pracovníkem?

Administrátorka: Jojo, myslím si, že to pak může mít i vliv na ten vztah s tím pracovníkem do budoucna.

No a někdy se třeba o tom problému dozvedí skrz tu rodinnou konferenci lidí, který vůbec nevěděli, že tam je problém. (Administrátorka)

Setkání rodiny za účelem promluvy o budoucnosti dítěte pak hodnotila i část rodiny, konkrétně rodiče při prvním rozhovoru ihned po konferenci, jako něco užitečného, i když nejspíš ne nutného a oceňovali právě možnost komunikace se sociálními pracovníky a jejich následné vyjádření k vytvořenému plánu a jakési stvrzení jeho správnosti a kontrolu.

Soukromý čas rodiny a možnost vymýšlení vlastního plánu naopak rodina jako velkou výhodu nevnímala, rodiče jedním dechem vždy dodávají, že bylo naprosto zbytečné pořádat konferenci, když se jako rodina stejně dobře mohli sejít doma (pozn. v bytě prarodičů). Rodiče si ovšem u prvního rozhovoru protiřečí, když říkají, že „bylo dobré slyšet názor rodiny“ nebo že si „všichni řekli co měli“. Je tedy znát, že pro rodinu i komunikace mezi sebou v soukromém čase rodiny nebyla zcela bez významu.

Otec: K něčemu to bylo dobrý, že jsme si mohli...

Matka: názor tý jedny strany, a i tý druhé strany, i tý rodiny...

Otec: Že jsme se hlavně viděli všichni a řekli jsme si to co jsme měli, ale s tamtěma problémama, to jsme nemohli říct, ale tak to je jedno už...No, ale bylo to dobrý k něčem vid? Taky jsme se seznámili, to je dobře zase, jako i stou pani, s váma...

Matka: No, přišel člověk i k novejm lidem, nadacím, službám, který by mohl v budoucnu využít, nebo mu pomoci. Říkám, i něco špatný bylo pro něco dobrý (smích). My jsme se tomu ještě smáli a pak si vlastně ještě říkali, že to byla hloupost. Jako kdybysme nevěděli, co pro to dítě máme udělat, žejo. A potom to tý sociální pracovníci sdělit.

Ale tady spíš šlo o to, aby i prarodiče věděli co my podniknem a aby byl ještě někdo nad prarodičema, jim k ruce nebo k mý ruce...

Matka: (směje se) Říkám, úplně pouhej nesmysl, když jsme si mohly sesednout s rodinou, žejo, pokecat, „hele pomůžeš mi v tomhle, pomůžeš mi v tomhle“ ale tam asi chtělo vědět i ta druhá strana...

Otec: Tak říkám, že k něčemu to bylo dobrý, protože takhle aspoň věděj, jako aspoň ta druhá strana ví, že maj o to zájem prarodiče, že na to dohlídnou.

Matka: A že se snažíme.

Já: Myslíte druhá strana, paní Zadávatelka?

Oba: Ano, ano.

Otec: Takže aspoň věděj, o co se jedná. Takže zase k něčemu to bylo dobrý. To je zase pravda. Že jsme hlídaný hned od začátku.

Matka: No a hned jsme vlastně získali ten názor jejich, to jejich vyjádření, co si o tom myslí. (Rodiče)

11.2.2. Odpovědnost

Přenechání odpovědnosti za řešení složité situace na rodině je jedním z ústředních témat a hlavním principem RK (Morris, Connolly, 2012: 42-43). Právě to je ovšem velkou výzvou nejen pro rodinu, ale i pro klíčového pracovníka dítěte, od kterého takový přístup vyžaduje někdy překonání obav o bezpečnost dítěte a ze ztráty kontroly nad situací, jindy na příklad změnu zažitých postupů.

Matoušek a Pazlarová, zkoumali dobrou praxi z pohledu rodin i pracovníků a zjistili, že obě strany hodnotily jako jednu z největších překážek ve vzájemné spolupráci nedůvěra pracovníka v rodiče, v jeho schopnosti, jeho možnost převzít zodpovědnost za řešení situace a celkové podceňování možností změny (Matoušek, Pazlarová, 2016: 134).

Takový postoj sociálních pracovníků OSPOD pak podle Matouška může být projevem dlouhodobého přetížení nebo dokonce syndromu vyhoření, pramenícího často z nedostatečné supervize nebo nereálných očekávání klientů vytvářející tlak na sociální pracovníky, jež následně eskalují v konflikty (Matoušek, Pazlarová, 2016: 8).

U klíčových pracovníků dětí je tak zapotřebí, aby byli ochotni přenést zodpovědnost za složitou situaci a její řešení na rodinu, a aby projevili důvěru rodině v tom, že svou situaci dokáže zvládnout sama. Předpokladem a jedním ze základních principů RK je, že rodina je odborníkem na svou vlastní situaci, a proto je nejvíce kompetentní k tomu, vymyslet vhodné řešení (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b: 11).

Situace rodinné konference představuje složitou spleť vztahů, v nichž každý z účastníků má jedinečnou a odpovědnou roli. Může se jednat o zodpovědnost reálnou, nebo se jedná o odpovědnost, kterou účastník z různých důvodů „pouze“ pociťuje. V obou případech je důležitá také skutečnost, zda si je daný aktér zodpovědnosti spojené s jeho vlastní rolí vědom, či nikoliv.

Tyto, často nevyjasněné role, se následně nejen prolínají a kříží, ale mnohdy si také odporují, což může vést ke konfliktům aktérů v sobě samých (jako je tomu např. u koordinátorky RK nebo přizvané pracovnice OSPOD), nebo k vzájemnému nepochopení jednotlivých účastníků mezi sebou (rodina vs sociální pracovnice).

Při analýze dat vystoupilo v kontextu odpovědnosti několik důležitých témat, podrobněji jsem se věnovala těm z nich, které považuji z hlediska stanovených cílů výzkumu za nejpodstatnější.

Odpovědnost rodiny za vlastní situaci, za průběh RK a za její výsledek

Pracovníci se shodují, že RK dává rodině větší míru svobody rozhodnout se o své situaci oproti jiným setkáním, např. PK, což rodinu vede k uvědomění si vlastní odpovědnosti za situaci a zároveň motivuje k dodržování plánu, který si sama vytvořila.

Přizvaná odbornice oceňuje RK v zapojení širokého rodinného kruhu, a tedy nejen samotných rodičů, kdy odpovědnost je v první řadě na rodině, a až po vyčerpání vlastních možností dojde na zapojení státu do řešení složité situace.

„Pak teda jednak zodpovednosť za tu konkrétnu treba rodičovskou dvojicou, ale potom i na širší komunitu, jako na tu rodinu a na to okolí, takový ty prirodzený zdroje. Hľadajme najdříve pomoc a možnosti medzi sebou a nějakým svým širším okolí, a pak co může stát.“

Zároveň komentuje, že odpovědnost za situaci byla jasně na rodině.

(...) „Takže tam ta chyba a ty tendence jsou někdy na straně těch pracovníků. A teď se to vyměřili společně a jedni mají třeba větší snahu to vymyslet a ty druhý třeba ani moc nepracují. A tady se mi líbilo, že bylo jasné, že co nevymyslejí, to za ně nikdo jinej nevymyslí.“ (Přizvaná odbornice)

Na základě pozorování situace a analýzy rozhovorů se ovšem zdá, že odpovědnost rodiny za situaci byla jasná profesionálům, nikoliv rodině, pro kterou šlo spíše o nepříjemné rozčarování.

Z rozhovorů s rodinou vyplývá, že skutečnost, že rodina plán sama vymýšlela, nutně nemusela rodině změnit nahlížení situace a vlastní odpovědnosti za ni. Spíše je patrné, že rodina stále vnímá stát, potažmo sociální pracovnice, jako z velké části zodpovědné za dění na konferenci a za následující vývoj rodinných poměrů, například za změny ve finanční a bytové situaci rodiny.

Zdá se mi tedy, že rodina příliš nereflektuje vlastní kus odpovědnosti za průběh a případný výsledek celého setkání a jeho dopad na vlastní situaci, v kontrastu s tím, jak to předpokládají profesionálové. Jak již bylo řečeno, rodina se odpovědnosti za svou situaci spíše brání, babička například, když srovnává dva různé typy setkání (PK s RK), dává přednost PK, na které oceňuje právě převažující aktivitu sociálních pracovníků, konkrétně jejich aktivní roli ve vedení setkání, vymýšlení a sepisování plánu pro rodinu, zkrátka

celkové převzetí odpovědnosti za setkání a jeho výsledek. Rodiče dokonce zdůrazňují a oceňují důležitost kontroly státu, ale i zbytku rodiny nad jejich vlastní situací a rodinným životem.

Že je přiměřená kontrola a dohled při práci s rodinou pro některé rodiče důležitý zjistili Matoušek s Pazlarovou, kteří se domnívají, že takoví rodiče mají náhled na svoji situaci a jsou si vědomi potřeby dohledu ze strany pracovníků. Zdůrazňují ovšem, že tito rodiče měli vždy dobrý vztah k sociální pracovníci, a proto pro ně bylo snazší určitou míru kontroly akceptovat (Matoušek, Pazlarová, 2016: 128).

Já: Když si vzpomenete na tu předešlou konferenci, na který jste byla, tak tam jste z toho taky udělali nějaký závěr, nějaký plán, je to tak?

Babička: No, tam to plánoval všechno OSPOD, to sepsovali a ty body dělali oni, my jsme se akorát vyjádřili k těm bodům. Takže my jsme nic nepsali, my jsme se potom akorát, jak se říká, podepsali.

(Babička)

~

Já: A co byste v tomhle případě chtěl od Přizvané pracovníce OSPOD?

Dědeček: Aby když člověk od nich potřebuje pomoc, aby pomohli. A ne „tady to máte a zařídte si to sami“. Od toho jsou, aby zvedli telefon a (předvádí, jak pracovníce OSPOD familiárně volá kolegyni do jiné kanceláře a posílá jim rodinu s tím, aby jim pomohla s vyplněním formulářů). (Dědeček)

~

Otec: Tak říkám, že k něčemu to bylo dobrý, protože takhle aspoň věděj, jako aspoň ta druhá strana ví, že maj o to zájem prarodiče, že na to dohlídnou.

Matka: A že se snažíme.

Já: Myslíte druhá strana, paní Zadavatelka?

Oba: Ano, ano.

Otec: Takže aspoň věděj, o co se jedná. Takže zase k něčemu to bylo dobrý. To je zase pravda. Že jsme hlídaný hned od začátku.

Matka: No a hned jsme vlastně získali ten názor jejich, to jejich vyjádření, co si o tom myslí. (Rodiče)

Rodiče také několikrát pronesli, že „pochopili, že jsou na to sami“, se zklamáním a nespokojeností v hlase. Zvláště při rozhovoru s několika měsíčním odstupem po RK rodiče tuto skutečnost velmi zdůrazňovali, a to bez jakékoliv pozitivní konotace.

Rodiče si tedy pravděpodobně na základě dění kolem RK opravdu uvědomují vlastní odpovědnost za situaci silněji, přestože nejsou s jejím výsledkem zcela spokojeni. Naopak zážitek změny v přenesení odpovědnosti za rozhodnutí vnímají spíše jako nespravedlnost nebo neochotu a neschopnost sociálních pracovníků, potažmo státu, pomoci.

Já: Byl tam ještě nějaký důležitý moment pro vás, na té konferenci?

Matka: Snad jenom jak se zachová ta druhá strana, jestli bude nápomocná nebo jestli jsme na to sami a jak jsme poznali, tak asi jsme na to sami dál.

Já: A z čeho jste to tak poznali?

Matka: No jako z toho, že oni řeknou „my jsme tam měla psali“ nebo tak, ale kdyby třeba řekli „tak přijďte v pondělí nebo ve středu, já vám to dám do ruky ten papír, rovnou si dojdete na úřad, než abyste čekala na datovku. Jako něco takovýho člověk čekal. (Rodiče)

Pasivní přístup rodiny, který může vést k neochotě převzetí zodpovědnosti za situaci v kontrastu s aktivním přístupem sociálních pracovníků se objevil ve výpovědích většiny zpovídaných pracovníků. V následujícím úryvku koordinátorka popisuje, jak probíhala příprava na RK, automatický souhlas rodiny s tím, co přijde „seshora“ a obecně malou zvědavost k tomu, co se bude dít a celkovou pasivitu v přístupu rodiny:

S matkou jsem se sešla před Vánoci a pak dál jsem se sešla s dalšími členy rodiny. Tady to bylo skvělé, protože ty schůzky, který bychom si normálně plánovali na několikrát, tak tady, což je výjimka, velká výjimka, jsem se sešla se šesti účastníky najednou. Což není standardní situace. Takže to pro mě bylo hrozně rychlé. Zároveň ta rodina se vším souhlasila, na všechno odpovídala ano, ano... což taky není moc běžný, aby se víc nedoptávali. Možná je to tím, jak jsou zvyklí, že mají sociální pracovníci, tak jsou zvyklí se vším souhlasit. Tak to vyptávání z jejich strany tady moc nefunguje, takže pro mě to spíš bylo pořád myslet na to, jestli jim všechny informace k RK dávám. (Koordinátorka)

Přítomná odbornice zase srovnává zkušenost z rodinné konference s jinými, běžnými typy setkání a vyslovuje domněnku o oboustranné tendenci převádění odpovědnosti z rodiny na sociálního pracovníka.

(o RK) „No rodina dostala úkoly, nějaký základní informace k tomu, ale ty úkoly dostala hlavně ta rodina. A vymyslete to. Což jindy tam rodina sama nebejvá, spíš se to vymejší dohromady a z mých zkušeností se skupinou, s kterou já pracuju, tak mají tendenci přehazovat zodpovědnost na někoho jinýho. Ono tedy taky to ještě může bejt odborníkama, protože lidí, který jdou do pomáhajících profesí tu tendenci taky maj, takže ono to tak hezky zaklapne do sebe, že ty lidi jsou pěkně v symbióze (smích). Oni rádi pomáhaj a my si rádi necháme pomoci (smích).“ (Přizvaná odbornice)

Odpovědnost pracovníka

Odpovědnost za situaci rodiny pocítovala na setkání i přizvaná sociální pracovnice. Navzdory tomu, že její role na RK měla být spíše poradní či podpůrná a zadavatelkou konference byla její kolegyně, u přizvané sociální pracovnice pocit zodpovědnosti, spojený s rolí klíčového pracovníka dětí, přetrvává. Je evidentní, že změna role ze zodpovědné, úřední osoby na „pouhého“ pozorovatele či případně poradce rodiny, a předání zodpovědnosti rodině, není pro přítomného pracovníka samozřejmým a snadným úkolem.

Já: Přestože jsi nebyla zadavatelem té konference, cítila jsi nějakou zodpovědnost?

Přizvaná sociální pracovníce OSPOD: No určitě, za ty ostatní děti a za tu pěstounskou péči, která tam probíhá. (Přizvaná sociální pracovníce OSPOD)

Konflikt rolí a zájmů pracovníka v rámci setkání, pramenící z odpovědnosti za řízení případu a organizaci a koordinaci setkání komentuje přizvaná sociální pracovníce z OSPOD, když mluví o setkáních na OSPOD, která se pořádala ještě před zavedením PK.

Velký rozdíl v setkáních vidí právě v absenci moderátora a velké angažovanosti pracovníka, který měl nejen odpovědnost za organizaci a řízení celého procesu, ale především byl v případě zainteresovaný.

„Takže v podstatě jsme to tak dělali, akorát že ten člověk, co to řídil v tom byl zodpovědná, úřední osoba. Což mohlo někdy vyvolávat napětí, protože, když to řídí angažovaná osoba a ti klienti se třeba brání a ten jejich vztah je napjatý, tak to mělo jinou atmosféru. Bylo to víc...víc to řídil náš pracovník.“ (Přizvaná sociální pracovníce OSPOD)

Přítomnost facilitátora na PK tedy sociální pracovníce vnímá jako důležitý krok ke zlepšení kvality setkání.

U RK se pak velmi zdůrazňuje právě nezávislost koordinátora na vedení případu. V tomto smyslu jde RK ještě dále, když doporučuje, aby funkci koordinátora konference přebíraly ideálně osoby bez vzdělání v sociální práci, důraz je pak kladen především na to, aby koordinátorem nebyl pracovník OSPOD. Podle van Pagéeho je pro získání důvěry rodiny v RK klíčová právě nezávislost, a to nejen koordinátora, ale celé organizace, jež RK zprostředkovává (Van Pagée, 2012: 93).

Odpovědnost koordinátorky za hladký průběh setkání

Z pozorování i rozhovorů je patrné, že správná volba osoby koordinátora a jeho kompetence mají velký podíl na tom, zda se RK uskuteční, a to skrze přípravu a motivaci rodiny koordinátorem, a také na celkovém průběhu a konečném výsledku RK.

Podle Frosta má koordinátor dva důležité úkoly, které vyžadují, aby byl vyškolen přímo pro facilitaci RK. Musí být schopen rodině objasnit, že je nezávislým pracovníkem, a že jeho úlohou je zajistit, aby během konference byly názory obou přítomných stran, tedy státu i rodiny, vyslyšeny a respektovány (Frost et. al., 2014: 485-487). Barbour se domnívá, že role koordinátora je pro konferenci natolik stěžejní, že je zároveň nejslabším bodem RK, neboť v důsledku toho může být výsledek RK silně ovlivněn schopnostmi koordinátora

(Barbour, 1991: 21). Connolly uznává, že se jedná o problém, ale zároveň připomíná, že se toto omezení netýká pouze RK, nýbrž sociální práce a ochrany dětí jako takové. Podle Connolly jsou výsledky často ovlivněny dovednostmi a zkušenostmi jednotlivých pracovníků, což vychází z podstaty komplikované reality sociální práce (Connolly, 1994: 99).

Koordinátor se navíc ocitá ve složité situaci, když jeho úkolem, kromě již výše zmíněného, je také zajistit, aby setkání bylo co nejpříjemnějším zážitkem jak pro rodinu, tak pro zúčastněné profesionály, které musí zároveň povzbuzovat v tom, aby se vzdali vlastní kontroly nad situací. Pozitivní zážitek profesionálů z RK je přitom stěžejní pro to, aby si odborníci vytvořili k RK kladný vztah, a aby neměli obavy tento nástroj pro řešení složitých situací v rodině v budoucnu využívat a vraceli se k práci s ním (Connolly, 2006: 356).

Koordinátorka: Což na té první jsem třeba nechala hodně volně a nebylo to dobře.

Já: V čem to nebylo dobře?

Koordinátorka: Protože jsem možná nedostatečně chránila ten OSPOD, protože tam došlo ze strany OSPODU ke konfrontaci, na kterou ta rodina reagovala trošku podrážděně a takže ze zpětných vazeb tohle bylo znát, že tomu OSPODU to nebylo příjemné. (...) je důležitý, aby ten koordinátor pořád držel to téma RK, aby oslovoval a podporoval aktivní vyjadřování těch rodinných příslušníků. (Koordinátorka)

Odpovědnost za následné využití plánu

V průběhu výzkumu jsem několikrát narazila na téma kontinuity práce s plánem po skončení RK. Téma odpovědnosti za následnou práci s plánem se zdá být významné pro pozdější uplatnění plánu a jeho uvedení v provoz. V mnou pozorovaném případě to pak podle mého názoru mohla být mimo jiné také tato situace nevyjasněné zodpovědnosti za plán, jež mohla brzdit jeho další využití a způsobit, že po několika měsících zůstal bez povšimnutí. V kapitole *Návaznost po RK* se tímto tématem zabývám detailněji.

Administrátorka: Tohleto, teda jak se dál bude s tím plánem pracovat, by mělo být na tom OSPODU, aby si to s tou rodinou domluvil. Tohle my na začátku vysvětlujeme i tomu OSPODU, popisuju jim, že na tý konferenci vznikne nějaký plán, ale že to, jakým způsobem budou potom s tím plánem pracovat je na nich, a že si to s tou rodinou musej domluvit.

Já: A v případech, kdy tam ten OSPOD zapojenej není?

Administrátorka: V těchhle případech, to zase necháváme na tý rodině. Říkáme jim, že jak s tím plánem budou pracovat je na nich, ale doporučujeme jim, aby si to do toho plánu dali. Ale když si to tam nedaj, tak si to tam nedaj. (Administrátorka)

11.2.3. Rozdíly mezi způsoby řešení složitých rodinných situací

V rozhovorech jsem zaznamenala několik různých typů setkání, které účastníci zmínili v souvislosti s řešením složitých rodinných situací. Níže jsou uvedeny všechny zmíněné typy setkání.

Typy setkání / způsobů řešení problémových situací zmíněné v rozhovorech

- Rodinná konference
- Případová konference (zmíněno všemi pracovníky i částí rodiny)
- Případové setkání (zmíněno přizvanou odbornicí)
- Expertní skupina (zmíněno přizvanou odbornicí)
- Mediace (zmíněno zadavatelkou)
- Soudní řízení (zmíněno pracovníky i rodinou)
- Setkání rodiče a pracovnice na OSPOD (zmíněno přizvanou soc. pracovnice OSPOD a rodinou)
- Terapeutická práce s rodinou (zmíněno zadavatelkou)

Nejčastěji zmiňované rozdíly mezi RK a PK

Nejčastěji je rodinná konference (RK) v rozhovorech srovnávána s případovou konferencí (PK). Rozdíly mezi těmito dvěma přístupy, které zmiňovala většina účastníků včetně té části rodiny, která měla s PK zkušenost, byly ve větší aktivitě a zapojení rodiny do tvorby plánu a následné diskuse v RK oproti velmi aktivním pracovníkům a menší možnosti rodinných účastníků projevit se na PK.

Já: No a teď když jste popisovala tohle setkání s Paní 2. (Přizvaná soc. prac. OSPOD) před dvěma lety (případová konference), a kdybyste ho měla srovnat s tím pondělním setkáním...

Matka: Tak si myslím, že tohleto setkání bylo lepší.

Já: A v čem to bylo?

Matka: Jak v organizaci, tak v tom, že se mohlo projednat na rovinu, říct do očí co si kdo myslí...

Otec: Ale beztak...

M. ale stejně jsme se nedopracovali k ničemu

Otec: přitakává Ne. (Rodiče)

~

Já: Kdybyste teda srovnala ty dva zážitky...

Matka: No, pokud by fungovalo to, na čem jsme se domluvili, tak si myslím, že tadyta rada by byla lepší.

Otec: (křičí přes místnost a přes matku) Já nejsem spokojený s (městská část OSPOD).

Matka: Tady nám dali vlastně i prostor s tou rodinou, na co se chceme zeptat, a co bysme chtěli tam mít, co můžou nabídnout. No a tam (na předchozí příp. konf.) vlastně ten prostor nebyl, tam na nás útočili oni.

Já: Útočili vyloženě?

No, ne, ale co by se mělo a nemělo. A že jejich chyba to není. Snažili se všechno omlouvat a domlouvat.

Já: A ta část, kde jsem byla i já, kde jsme byli všichni společně, se víc podobala tomu, jak to bylo předtím?

Matka: Vůbec, vůbec se to nepodobalo. Prostě úplně něco jiného to bylo. (Rodiče)

Tuto skutečnost však ne všichni účastníci vnímali jako výhodu RK, někteří rodinní účastníci naopak hodnotili kladně větší aktivitu pracovníků na PK. Přenesení zodpovědnosti z pracovníků na rodinu v samotném plánování a sepisování plánu a otevřenější, uvolněnější atmosféra na RK byla rovněž zmiňována více účastníky.

Babička: (srovnává RK a PK) Ale bylo to jiný jak tohle.

Já: A v čem to bylo jiný?

Babička: Myslela jsem, že tam budou sociální pracovníce, byly tam, ale myslela jsem, že budou víc mluvit, víc se projevit. Třeba na tamty (příp. konf. pozn.) měly takovej proslov. Byly tam sociální pracovníce jak z OSPOD, tak z dětského domova, každý se mohl vyjádřit a nějak se to dalo do jednoho pytle, nějak se to vázalo. Ale tady se nevázalo nic. Tady „napište si“ a hotovo.

Já: Kdybyste srovnala tyhle dvě konference, kde Vám bylo příjemněji?

Babička: Řekla bych ani na jedny. Ale tam šlo o děti, tam se opravdu jednalo kvůli dětem, ale tady, tady to bylo nějaký...divoký, já nevím (smích). Já jsem o tom pak přemýšlela, ale žádné závěr jsem si z toho neudělala, protože jsem nevěděla, co tam mám říct. (Babička)

~

Já: Když si vzpomenete na tu předešlou konferenci, na které jste byla, tak tam jste z toho taky udělali nějaký závěr, nějaký plán, je to tak?

Babička: No, tam to plánoval všechno OSPOD, to sepisovali a ty body dělali oni, my jsme se akorát vyjádřili k těm bodům, takže my jsme nic nepsali, my jsme se potom akorát, jak se říká, podepsali.

(Babička)

Další z důležitých bodů a rozdílů mezi RK a PK, který zmiňovaly shodně odbornice i rodina, je výrazná převaha odborníků nad rodinou na případové konferenci, a to jak početní, mocenská, tak v jejich aktivitě, a naopak velké zastoupení i širší rodiny a příbuzných a určitá převaha rodiny nad odborníky na RK.

(komentuje rozdíl mezi RK a PK) „...myslím si v těch vahách ty zodpovědnosti. Že vlastně ta sociální pracovníce, což mi přijde jako velká výhoda, tu rodinu zná. A zná jí tak dobře, že může ty věci říct i na rovinu. Dá na stůl ty karty, který všichni znaj, a teď „co s tím budete dělat, co budete hrát“. A dá i nějaký podmínky jako tohle už ne, a tohle jo. Ale ta rodina to má vymyslet. Že na těch případovkách to spíš je, že sociální pracovníce to spíš vymejší, píšou, už maj v hlavě nějaký plán. „(...)tam jde vždycky o ty aktivity. Jak ty profesionálové jsou aktivní versus jak jsou aktivní ty rodiče, aby to bylo v rovnováze. Tak tam je to

někdy těžší (pozn. na PK), aby odborníci neválcovali buď počtem, což většinou i je, ale i tou energií a téma nápadama, tu rodinu.“ (Přizvaná odbornice)

Mezi dalšími rozdíly, které zmiňovaly pracovnice OSPOD, byla výrazně menší časová a organizační náročnost a úleva od zodpovědnosti za průběh RK pro klíčového pracovníka. Pracovnice OSPOD v této souvislosti zmínila možnost více se ponořit do problému a sledovat dění namísto zapisování poznámek a řízení setkání. Zodpovědnost za dění na setkání ale cítí nadále, i přes to, že byla pouze přizvána organizací a zadavatelkou.

No tak za mě je to rozhodně o míře té zodpovědnosti. Na případovce to je tvrdá dřina a tady to pro mě byl odpočinek, příjemný zážitek. (...) My jsme zatím využívali hlavně těch případovejch konferencí tady. Organizovaly jsme to my a dělá se to s těmi rodiči nebo pěstouny, když se přechází na pěstounskou péči i s odborníky, jako taková platforma spíš těch odborníků než té rodiny samotný. (Přizvaná sociální pracovnice OSPOD)

11.2.4. Limity a rizika RK podle nerodinných účastníků

Naprostá většina dojmů nerodinných účastníků z proběhlého setkání a jejich hodnocení konference je veskrze pozitivní a v uvedených příkladech těchto pozitiv se tito odborníci většinou shodují.

Limity, které vnímají nerodinní účastníci ve spojení s RK

V souvislosti s možnými limity využití RK se pak názory pracovníků spíše různí. Dá se říci, že mezi mnou oslovenými profesionály byly dva tábory, které jsem pracovně nazvala propagátory a skeptiky, přičemž propagátoři jsou odborníci, kteří pracují s RK (obě administrátorky a koordinátorky RK z pražské i mimopražské organizace) a skeptici jsou zbylí profesionálové, kteří se s RK setkali poprvé (přizvaná sociální pracovnice, přizvaná odbornice). Mezi těmito dvěma skupinami se jednak názorově, jednak svou pozicí v situaci RK nacházela zadavatelka konference, sociální pracovnice, která byla iniciátorkou RK, jednalo se však o její první zkušenost s touto metodou.

Propagátoři, jak již název napovídá, vnímají RK jednoznačně pozitivně jako plnohodnotný nástroj řešení obtížných situací v rodinách, který je v naprosté většině případů vhodnějším nástrojem nežli např. více rozšířené PK. Výhody RK pak z pohledu těchto pracovníků dalece přesahují případné limity a rizika, kterým je možné důkladnou přípravou, znalostí situace a dodržováním jednotlivých fází procesu, předejít.

Všichni zbylí pracovníci se o RK vyjadřovali také především pozitivně a jejímu občasnému využití v případové práci byli zcela nakloněni, zároveň ovšem vnímali určitá rizika a limity ve spojení s tímto nástrojem a zmiňovali určité výhody běžnějších metod jako jsou PK, oproti RK. Přestože jsem měla možnost mluvit pouze s malou skupinkou těchto profesionálů, potvrdila se u nich teze propagátorů o určité zdráhavosti sociálních pracovníků v souvislosti s běžným a častějším užíváním nástroje RK při případové práci, a jejich obav z omezených dovedností rodiny.

Administrátorka analyzované RK vnímá jediný limit ve vůli rodiny se účastnit, zároveň však dodává, že velký vliv má v tomto případě způsob, jakým rodině pracovník OSPOD nebo koordinátor rodinnou konferenci prezentuje. Nástroj lze, podle této odbornice, použít na jakoukoliv komplikovanou rodinnou situaci, a to včetně složitých případů domácího násilí či zneužívání. V takových případech je ovšem nutné větší přípravy koordinátora a administrátora a konzultací s odborníky či jejich případná přítomnost na setkání. Administrátorka a koordinátorka konferencí z další oslovené, mimopražské organizace, vidí situaci obdobně, společně přitom vychází především z vlastní mnohaleté zkušenosti, a z nizozemské metody Eigen Kracht, na které staví také česká metodika rodinných konferencí (Van Pagée, 2012; Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015b).

Takže si myslím, že neexistují situace, pro který by to bylo nevhodný, každá situace si tímhle způsobem dá řešit, a záleží na tom, jak ta rodina je otevřená k tomuhle způsobu. (...) „...řešili jsme rozvodový kauzy, péči o dítě, řešíme styky rodičů s dětmi, které jsou v dětském domově, řešíme výchovný problémy u dětí. (...) Takže ty rozvody, rozchody, zprětrhání kontaktů, střídání péče a pak ty výchovný problémy.“
(Administrátorka)

V kontextu limitů RK pak někteří profesionálové zmiňovali dva typy rodin a situací. Na jedné straně šlo o rodiny, které společně řeší zajištění bezpečné péče o dítě například z důvodu zanedbání péče, úmrtí rodičů, špatné finanční situace rodiny, nutnosti zajištění náhradní rodinné péče o dítě, výchovných problémů u dětí a dospívajících aj. Tyto rodiny odborníci vnímali jako vhodné adepty pro RK.

Na opačnou stranu pak někteří z oslovených profesionálů stavěli druhý typ rodin, ve kterých rodiče procházejí rozvodovým řízením nebo jsou již rozvedeni, a kde je zapotřebí domluvy dvou, často velmi znesvářených, částí rodiny. Odborníci se zde z většiny shodují, že rozvodové případy jsou do jisté míry obtížnější, protože setkání může být velmi konfliktní. Názory na to, zda je použití RK v takových rodinách, ve kterých je konflikt již

hodně rozvinutý vůbec možné, se ovšem různí, přičemž skeptičtější jsou obecně pracovníci bez předchozí větší zkušenosti s RK.

Více odbornic v následných rozhovorech také vyslovuje názor, že RK může být dobrým nástrojem pro romské rodiny, pro které je tradičně důležitá soudržnost rodiny, a často disponují rozvětvenou rodinnou sítí s větším počtem rodinných příslušníků ochotných se v situaci angažovat a pomoci (*pozn. u analyzované RK1 se jedná o romskou rodinu*).

Já: A čím to je, že se tahle rodina pro RK hodí?

Přizvaná sociální pracovníce OSPOD: No že mají nějakou soudržnost, že jsou schopný spolu komunikovat a mají společnej zájem. Ale možná je to jenom nezkušenost, že jsem nic takovýho nezažila a že si to nedovedu představit v takovejch těch konfliktních rodinách nebo situacích, kde spolu bojujou. (přizvaná soc. prac. OSPOD) (...) Ale myslím, že třeba v situacích, kdy to dítě je třeba svěřit do péče někoho jinýho, když tam je úmrtí rodičů nebo tak, by to bylo možná fakt dobrý používat. Že ta rodina by si to sama nějak nastavila. (Přizvaná sociální pracovníce OSPOD)

~

(...) To samé, když je rozvodová situace rodičů, tak udělat to v té fázi, kdy ta rodina ještě nějak funguje, a ne až když už je pozdě. Takže si to naplánovat a držet si ten plán už od začátku.

Já: No a teď jak jsme se bavily o těch rodinách nebo situacích, pro který ta RK není vhodná, teda když ta rodina už je ve velkém konfliktu nebo je už pozdě. Je tam ještě nějaká situace, pro kterou se ta RK nehodí?

Koordinátorka: Hmm, no, ne. Důležitá je ta včasnost a dá se použít pro každou situaci. Ale rozvodovej spor vyhrocenej už nelze řešit. (Koordinátorka)

~

(o RK, pozn.) „To tady dělala jen jedna kolegyně a to u „rozvodáku“, a říkala, že to bylo dobré i v tom případě, i když už tam byl ten konflikt vyescalovanej. Sice to nemělo takovej efekt, jak ona předpokládala, ale přineslo to taky hodně dobrýho.“ (Zadavatelka)

Kromě situace, kdy je v rodině rozvinutý konflikt, jsem z výpovědí nerodinných účastníků zaznamenala některé další limity RK. Přizvaná odbornice zmiňuje nevhodnost použití RK (a dalších příbuzných setkání) pro akutní krizové situace, kdy je nutné rozhodovat a jednat v rychlosti. Všichni účastníci se poté shodují na tom, že bariérou ve využití RK může být její časová náročnost na přípravu.

„Ono taky ani jedno z toho (pozn. případová konference/ případové setkání /expertní skupina) není pro krizovou situaci. To se musí všechno naplánovat a chce to čas, nějaký časovej horizont. Ale krizovky se většinou řeší rychle, individuálně, po telefonu.“ (Přizvaná odbornice)

~

(o RK) „Jo, už jsem se na to mockrát dívala a uvažovala jsem o tom, ale nikdy ty podmínky na to nebyly takový, aby se mi to podařilo uskutečnit. Že by to bylo potřeba uspořádat rychleji.“ (Přizvaná sociální pracovníce OSPOD)

Zadavatelka konference sice uvádí, že je pro ni ve srovnání s PK z hlediska přípravy rodinná konference méně časově náročná, přesto si ale neumí představit ji organizovat příliš často.

Já: Je to časově náročný, ty RK?

Zadavatelka: To si nemyslím. Spíš od té doby jsem neměla případ u kterýho by se to dalo použít. Jenom mě to právě napadlo u těch „rozvodáků“, protože já je mám hodně. No a tam bych si právě asi vybrala nějaký pokusnej vzorek, protože ještě nevím, u koho bych to použila, u koho by to mělo ten smysl. Už vlastně na začátku je dávat do nějaký RK. Že časově náročný to pro nás není, protože vy to celý organizujete a my pak jenom dorazíme na tu samotnou konferenci. „Ono, když jednou za čas je takováhle akce, tak to není problém, horší by bylo, kdyby to bylo třeba třikrát do měsíce, tak už je to hodně.“ (Zadavatelka)

Tento, z mého pohledu paradox, později vysvětluje určitým strachem ze ztráty kontaktu s rodinou nebo spíše nevyužitým časem, který by mohla při jiných setkáních (například při PK) využít k pozorování a komunikaci s rodinou.

Zadavatelka: Jasně, jenže tam jde o to, že během toho procesu ty případový konference se může ukázat spoustu věcí, ta interakce mezi těma účastníkama. Kdežto takhle my bychom vlastně viděli jen ten začátek a konec. Ono z nich při té případový konferenci může vypadnout hodně věcí, který mi si zaznamenáme a dáme si na ně pozor. Kdežto takhle my bychom to neviděli, my bychom tam u toho procesu, kdy oni zmiňují ty rizika, a třeba by je tam ani nemuseli napsat, nebyli. Dovedu si představit rodiny, u kterých by to mohlo fungovat a pak jsou rodiny, u kterých by to prostě vůbec nefungovalo.

Já: Takže rozumím tomu tak, že ten kontakt s rodinou, kterých vy nemáte tolik, a ktorej je pro vás cennej, tak že o ten kontakt vy byste tou RK vlastně přišli?

Zadavatelka: Jojo, přesně tak. Ono vidět tu rodinu vždycky pospolu je potřeba. Aby člověk viděl, kdo je tam třeba submisivnější, kdo dominantnější. Kdo má tu roli toho, kdo chce ty věci řešit. (Zadavatelka)

Dalším limitem podle přizvané odbornice může být i rodina sama, a to v situaci, kdy se jedná např. o matky samoživitelky odkázané zcela samy na sebe, tedy situace, kdy v rodině nejsou žádné další lidské zdroje nebo v případě, že rodina nemá dostatečné dovednosti, schopnosti a vlastní představu řešení či touhu po změně.

Názor, že omezené schopnosti a dovednosti rodiny mohou být bariérou pro využití RK, pak stojí v přímém kontrastu k postoji administrátorky RK a odbornic z další oslovené organizace. Ty se přiklání k základním hodnotovým východiskům RK, tedy že tento nástroj pro řešení složitých situací může být nápomocný každé rodině, která má vůli a chuť jej využít, jakkoliv je tato rodina omezená ve svých možnostech (New Zealand, 1989).

„Což teda předpokládá, že tam nějaký lidi jsou v tom okolí. Což třeba zase je někdy kámen úrazu, že opravdu nejsou, nebo že to i předpokládá určitý dovednosti.

Jednak tedy ochotu pomoci ale i tu schopnost mít, nějaké potenciál. Vlastně nějaký chtění nebo představu. Bylo by zajímavý vidět, jak to probíhá, i to domlouvání, protože i tohle, že se rodina byla schopná na něčem domluvit a se sejít, si myslím, že není jen tak samo sebou.“ (Přizvaná odbornice)

~

Já: Mě by zajímalo, jestli si myslíš, že jsou nějaký rodiny, který se pro to vyloženě hodí, a pak nějaký typy rodin, pro který se to nehodí.

Administrátorka: (dlouhá pauza, přemýšlí) No, já se snažím vybavit si nějakou rodinu, která by se pro to nehodila. No ta podmínka pro to, aby to klaplo je, že ta rodina s tím musí souhlasit. Ta metoda stojí na tom, že se hledaj lidi, kteří můžou pomoci řešit tu situaci a oni s tím musí souhlasit. Takže ve chvíli, kdy ta debata je ve smyslu „toho tam nechci, toho tam nechci“, no tak pak to nejde. Oni musej vědět, že ta metoda je postavená na tom, že se oslovujou jednotliví členové rodiny a blízcí a zvou se k řešení té situace. Ale ve chvíli, kdy oni nejsou schopni přijmout tohle a nejsou schopni přijmout k tomu řešení toho tématu někoho ze svých blízkých, tak to samozřejmě není možný zrealizovat, to setkání.

(Administrátorka)

Ukazuje se zde již výše zmíněná názorová polarizace mezi odborníky a potvrzují se tak slova a zkušenost obou oslovených administrátorek RK, které jako velkou bariéru, jež stojí v plošnějším zavádění RK, vidí především nedůvěru sociálních pracovníků k této nové metodě, anebo jejich rezistenci vůči změnám zavedených postupů.

Administrátorka: Stává se, že ty OSPODY řeknou „my ale nechceme být tím zadavatelem, ať si rodina dělá, co chce, nás to nezajímá.“ (...).

Já: Jak si to vysvětluješ?

Administrátorka: Nevím. Nevím, jednou se mě ta ospoďačka zeptala „A vodkad' vy jste?“ říkám „jsme pražská organizace“ a ona „Jo aha, tak to vy na to asi v Praze máte čas, dělat takovýhle věci, ale my tady na to čas opravdu nemáme.“ (...) Taký se mi stalo, že jsem dostala podnět od školy, měli situaci, kdy si nevěděli rady s patnáctiletým klukem, šlo tam o výchovný problémy. (...) RK se jim líbila a chtěli ji uspořádat. Tak jsem navrhla, že bychom do toho vtáhli i OSPOD, protože v minulosti už ta rodina s OSPODEM spolupracovala, a i ze strany školy byly pobídky na OSPOD. Ale když jsem se s OSPODEM spojila, tak oni argumentovali, že se jim to nezdá, a prostě v tom OSPOD tu rodinu nepodpořil. A logicky ta rodina pak má tendenci udělat to, co řekne ten OSPOD, protože to je ten orgán, se kterým oni si to nechtěj rozházet, oni mají nad nimi tu moc. (Administrátorka)

O nedůvěře sociálních pracovníků k RK, na kterou v prvních letech zavádění RK v Nizozemí naráželi v Eigen Kracht centru, se zmiňuje jeho zakladatel Robert van Pagée. Pracovníci byli podle van Pagéeho často skeptičtí k možnostem rodin a jejich omezené rodinné síti a nevěřili, že bude rodina schopna konferenci zrealizovat. Podle van Pagéeho je pak nejúčinnější přesvědčovací strategií důkladně vedený a systematický výzkum (Van Pagée, 2012: 88).

Allan a spol. zkoumali dopady osobních charakteristik sociálních pracovníků na využívání RK a jejich výzkum přinesl zajímavé výsledky, když odhalil, že osobnost sociálního pracovníka, anebo organizační kultura instituce, jsou spojeny s pravděpodobností, s jakou se daný pracovník bude odkazovat na určitou metodu, v tomto případě RK. Allan a spol. zdůrazňují, že ve středu případové práce by mělo být blaho dítěte a rozhodnutí rodiny, nikoliv osobní preference pracovníků (Allan et. al., 2017: 236).

Rizika, která vidí nerodinní účastníci ve spojení s RK

Jak již bylo zmíněno, někteří pracovníci viděli ve spojení s použitím RK rizika. Zadavatelka RK vidí riziko v tom, že sociální pracovník nemůže být přítomný v soukromém čase rodiny při procesu tvorby plánu, což ho znevýhodňuje a on tak přichází o cenné momenty interakce s rodinou (viz limity RK výše). Jako rizikové také vnímá např. případy rodin, kde bylo prokázáno násilí na dětech, u kterých by na pomyslné váze podpory a kontroly měla podle zadavatelky převažovat kontrola, v rámci zajištění ochrany bezpečnosti dítěte. (viz. již výše zmíněné nevýhody-úryvek z rozhovoru).

„Ono jde o to, jaký by tam byli členové další, ale pokud by to byla rodina, která bude držet pospolu, což je i dobrý u tý RK, tak by ale nějaký věci mohli opravdu tutlat a určitě by jim v tom potom nebylo dobře a ta ochrana státu by prostě nebyla zaručena. Takže umím si představit, že jsou případy, kdy je to vhodný a případy, kdy by to vhodný nebylo a je lepší použít případové konference. To je přesně to dilema mezi tou podporou a kontrolou a v těchhle případech je spíš vhodnější ta kontrola. Aby se ta rodina nedohodla na něčem, co je ohrožující.“ (Zadavatelka)

Přizvaná odbornice pak vidí riziko v tom, že rodina se bude vyhýbat nepříjemným úkolům a naplánuje si „tu jednodušší cestu“ a nedohlédne možné důsledky. Multidisciplinární tým PK by pak v takovém případě podle odbornice těmto zkratkovitým řešením předešel a v plánu by se neobjevila.

Přizvaná odbornice: No jako že ta rodina si vymyslí nějaký ideál a nějakou představu co by chtěli, aby se jim to líbilo...a obecně člověk si vymejší něco hezkého a ne nějaký nepříjemný úkoly. A na ty nepříjemný věci se zapomene, že ty se prostě nějak vynechaj. I třeba v tom plánování zvolí tu jednodušší cestu. A většinou to, že ty rodiny jsou tam, kde jsou je, protože se vyhýbají nepříjemným věcem.

Já: A z toho plánu, který z toho vznikl máte tenhleto dojem?

Přizvaná odbornice: No vidím tam nějaký rizika. (Přizvaná odbornice)

Část profesionálů naopak zdůrazňovala, že samotný zážitek z vytvoření vlastního a svébytného plánu je pro rodiny zmocňujícím momentem, který stmeluje a posiluje vazby mezi jejími členy, dává rodině zažít, že má dostatečné dovednosti a pomáhá využít vlastních a často nečekaných zdrojů v rodině. Příliš detailní a na výsledky zaměřený plán, který vzešel

spíše z rukou pracovníků, nežli samotné rodiny je pak, podle těchto odbornic, pro rodiny demotivující svou obtížností.

Adams a Chandler upozorňují, že plány rodiny mohou být velmi barvité a mohou se hodně lišit od zažitých představ profesionálů o tom, jak by měl takový plán ze setkání s rodinou vypadat. Sociální pracovníci pak nemusí být z tak různorodých podob plánu nadšeni, protože jejich komplikovanost či nezvyklost může profesionálům znesnadňovat následnou práci s nimi. Adams a Chandler uvádí příklad z jimi zkoumané oblasti (Hawai), kde pracovní plány tvořené sociálními pracovníky obsahovaly z většiny opakující se prvky jako např. léčba závislosti, kurzy pro rodiče nebo kurzy zvládnání hněvu (Adams, Chandler, 2004: 108).

Plány tvořené odborníky tedy pravděpodobně sdílejí určité podobnosti bez ohledu na konkrétní situaci klienta, neboť samotní pracovníci, jakkoliv dobří, mohou mít jen omezené představy o variantách řešení spletených, různorodých, a především pokaždé unikátních situací v rodinách. Výhody plynoucí z vlastními silami rodinou vytvořeného jedinečného plánu, komentuje zadavatelka konference:

„...pak tam byl ten plán. Tím, jak si to vytvořila ta rodina sama, tak se jim to daleko líp dodržuje a je ted'kon fajn s nima spolupracovat“ (Zadavatelka)

Přizvaná sociální pracovnice OSPOD, která je dlouhodobě v kontaktu s pěstouny-prarodiči, např. rizika spojená s RK spíše nevidí, protože RK bere jako jednu z metod, kterou je možné doplnit komplexní případovou práci s rodinou. Můj dojem byl, že RK nepřikládá takovou váhu jako ostatní pracovníci a nevnímá ji příliš definitivně, spíše jako doplněk a jako šanci pro rodinu rozhodnout se samostatně a převzít zodpovědnost za své rozhodnutí.

Já: Vnímáš tam něco rizikovýho, na tý rodinný konferenci?

Přizvaná sociální pracovnice OSPOD: Jako na týhle konkrétní?

Já: Ne obecně, po tom svým zážitku, ted' když už to můžeš i srovnat.

Přizvaná sociální pracovnice OSPOD: Nemyslím si. Ta práce je většinou kontinuální, takže je to jedna z možností. No a pokud by to nevyšlo, to, co si tam upečou, tak zase asi nastane příležitost pro tu případovou konferenci. Kde se to zase zhodnotí ze všech stran, řekne se „tak takhle by to nešlo, musí se jinak. Tady je potřeba přitlačit, tady větší kontrola“, vymezej se tam ty věci. Takže zkusit to takhle a když to bude fungovat dobře, tak se samozřejmě bude pokračovat dál v péči o tu rodinu, když je tam potřeba tý další péče, a pak se využívaj další možnosti. Takže jako riziko tam nevidím. Jedině když by tam třeba nebyl ten garant nějaký, klíčovej pracovník ze sociálky, tak by bylo možný, že by si tam dohodli něco, co by bylo z jejich hlediska neakceptovatelný. A tím, že jsme tam a máme v závěru možnost říct, jestli to je možný, anebo není, tak z toho obavy nemám. (Přizvaná sociální pracovnice OSPOD)

11.3. Hodnocení RK účastníky

V hodnocení RK jejími účastníky jsem shledala několik rozporů, a to jak při porovnání výpovědí rodinných a nerodinných účastníků, tak v postojích jednotlivců. V této kapitole jsem se soustředila na vybraná témata, která podle mého názoru jsou mezi faktory, jež taková protichůdná stanoviska účastníků mohou podněcovat, a tím ovlivňovat výsledný dojem účastníků, potažmo jejich hodnocení konference. Mezi tato vybraná témata jsem zařadila přípravu RK, navazující komunikaci s rodinou po RK, očekávání účastníků a téma charismatické osobnosti.

Níže uvádím zmíněné rozpory, na které jsem narazila při zpracovávání rozhovorů s aktéry konference.

Rodina vs ostatní účastníci

Pracovníci se obecně o RK vyjadřovali velmi kladně v kontrastu s rodinnými příslušníky, jejichž výroky byly převážně negativní. V rodině ale byly i velké rozdíly v tvrzení a změny v postojích, což mohlo podle mého názoru souviset s nesplněným očekáváním rodinných účastníků ve spojení s přípravou RK, osobou koordinátora a případně i administrátora RK.

Příslušníci rodiny si často protirečí

Rodinní příslušníci si ve svých tvrzeních někdy jednak protirečí mezi sebou (na příklad, když sestra říká, že koordinátorka vysvětlila účel konference a předala rodině seznam účastníků a matka a babička tvrdí opak), jednak jsou často nekonzistentní ve svých výpovědích jednotlivci.

Nejčastěji hodnotila rodina RK jako „k ničemu“, „zbytečnost“, „naprostá hloupost“ apod. Ve srovnání s PK ji však matka hodnotí jako lepší, a dokonce vyjmenovává podobné pozitivní aspekty jako pracovníci (početní převaha rodiny nad pracovníky, přívětivější atmosféra, přítomnost a podpora širší rodiny, možnost vyjádřit vlastní názor apod.). Je tedy potřeba zkoumat výpověď rodiny, která je apriori negativní, kriticky, a zjišťovat, čím jsou způsobené tyto rozpory v jejich tvrzení.

Komunikace se sociální pracovníci se podle jejich vlastních slov zlepšila a situace rodičů se posunula ke společnému bydlení, tedy směrem, který si rodina na RK plánovala. Tyto změny si ale rodiče nespojují s RK.

Rozpor v názorech odborníků a jejich akcích

Jak již bylo zmíněno, nerodinní účastníci, kteří zažili RK poprvé, setkání hodnotí veskrze velmi pozitivně až nadšeně. Ve využívání této nové metody jsou ale spíše opatrní a tento zdráhavý přístup k využívání RK často argumentují důvody, které protirečí jejich předešlému pozitivnímu hodnocení (např. RK není tolik časově náročná jako PK vs je příliš časově náročná; RK se hodí použít skoro pro všechny situace X momentálně nemám případ, pro který by se hodilo RK použít apod.).

Z mého pohledu je mezi pracovníky patrná velká rezistence vůči novému přístupu a změně způsobu práce, i přes vlastní pozitivní zkušenost s RK.

Tématem přístupu sociálních pracovníků k RK se zabývali Sundell a spol., kteří srovnávali situaci ve Švédsku a v UK. Výzkumníci přinesli důležité zjištění, že i přes obrovskou převažující pozitivní odezvu pracovníků, se pouhých 42% z nich rozhodlo v průběhu 18 měsíců tento nástroj práce s rodinou využít (Sundell et. al., 2001: 327). Sundell a spol. se zabývají možným vysvětlením této překvapivé skutečnosti, když si kladou otázku, jak je možné, že tento pozitivní přístup pracovníků zároveň nevede k častějšímu využívání metody. Částečně je na vině nízká důvěra rodin v RK, neboť vědci zjistili, že rodiny metodu velmi často samy odmítaly (Sundell et. al., 2001: 334). Důvody, proč se tak děje, vědci neuvádí. Druhé věrohodné vysvětlení se týká skutečnosti, že sociální pracovníci nesou břemeno konečné zodpovědnosti za jednotlivé případy ochrany dětí, které se nemohou nikdy zcela vzdát. Jejich postoj pak může být vykládán jednoduše jako neochota sdílet rozhodovací pravomoci, problém je ovšem v tom, že samotní sociální pracovníci jsou si dobře vědomi toho, že pokud se něco pokazí, vina za nastalou situaci dopadne zcela na ně. Jinými slovy, sociální pracovníci mohou být z přístupu RK nadšeni, ale ve složitých případech ochrany dětí může jejich profesní odpovědnost potlačit přání využít potenciální výhody, které RK nabízí (Sundell et. al., 2001: 334).

Hodnocení konference rodiči při prvním a druhém rozhovoru s časovým odstupem

Rodina je velmi soudržná a zdá se, že její členové mají určitý společný názor a vjem z rodinné konference. Z tohoto jednotného názoru při prvních rozhovorech s rodinou vystupovala odlišnými výroky především matka a částečně otec s babičkou, při pozdějších rozhovorech byl ovšem společný postoj rodiny již zcela neprostupný. Toto společné rodinné stanovisko se zdá být ovlivněné charismatickou osobou v rodině – dědečkem. Vlivem charismatické osoby na dění RK se podrobněji věnuji níže, ve stejnojmenné kapitole.

V hodnocení RK rodiči byly, i přes převažující názor o zbytečnosti konference, patrné přetrvávající dojmy z právě proběhlého setkání. Ve výpovědi rodičů je znatelné uvědomění si vlastní zodpovědnosti, když vypovídají, že „jsou na to sami“ a komentují posílení hlasu rodiny v debatě s pracovníky nebo možnost prezentovat vlastní názor v zastoupení rodiny (viz kapitola moc). Tyto vybočující a místy pozitivní dojmy z konference se ale postupně vytratily a v rozhovoru po čtyřech měsících od konference již nikdo z rodinných příslušníků takové aspekty RK nezmiňuje.

Příčiny vidím jednak v přetrvávajícím vlivu charismatické osoby na rodinu, nenaplněných očekávání rodiny, a především v následném vývoji situace a návazné komunikaci mezi rodinou a odborníky v souvislosti s proběhlou konferencí. V rodinné situaci došlo ke změně, ale rodina si tuto změnu nespojuje s rodinnou konferencí, přestože např. sociální pracovnice a zadavatelka konference určité pozitivní změny v souvislosti s konferencí vnímá.

11.3.1. Příprava RK

Je velmi důležité, jak koordinátor rodině a administrátor pracovníkům RK prezentuje, a jakými informacemi je vybaví do začátku RK, zkrátka jak je na společné setkání připraví. Od prvotní komunikace s koordinátorem a jeho přípravy rodiny se může odvíjet jejich pozdější očekávání a případná spokojenost, nespokojenost či zklamání z výsledku.

Podle koordinátorky byla rodina na to, jak RK bude probíhat, připravena, v rodině ale několikrát zazněla opačná tvrzení:

Babička: Dám příklad, když někdo bude pořádat konferenci a pořádně Vám vysvětlí, co to bude, jak to bude a o co se bude jednat, tak už víte. Ale ne, že tady dneska je konference a ve tři hodiny se sejdeme, a vy nevíte co máte dělat v tu chvíli.

Já: Byla jste překvapená něčím?

Babička: No, tak jako normálně. Nikdy jsem se s tím nesetkala, takže člověk neví, co má očekávat. Tak jako u té první konference jsme taky nevěděli, do čeho jdeme.

(Babička)

~

Matka: Vůbec jsme nevěděli, jak to bude probíhat nebo čeho se to bude týkat nebo co po nás chtěj.

Otec: Toho jsme se právě báli. Člověk nevěděl no, to nezná.

Matka: Toho jsme se báli. (Rodiče)

Podle výpovědí rodinných účastníků se tedy většina z nich cítila nedostatečně připravena na RK, několikrát zaznělo, že netušili, co se bude dít nebo o čem se na setkání bude jednat. Ve skutečnosti však rodině byly všechny zásadní informace o tom, jak RK probíhá, její jednotlivé fáze a důvod k jejímu pořádání zcela jistě koordinátorkou předány. Usuzuji tak na základě výpovědi některých rodinných účastníků i koordinátorky, ze kterých je patrné, že rodina byla předem vybavena informacemi o tom, kdo se RK účastní, znali jednotlivé fáze konference, téma a otázku konference, a věděli, že plán budou vymýšlet sami.

Babička: No tak jsme se domluvili, nějaký ty body, no a prostě se to tam napsalo. A teď jsme ale nevěděli, jestli o ty body se bude jednat nebo ne. Jestli i oni budou mít třeba nějakou podmínku nebo ne. (Babička)

~

Matka: Vůbec jsme nevěděli, jak to bude probíhat nebo čeho se to bude týkat nebo co po nás chtěj

Otec: Toho jsme se právě báli. Člověk nevěděl no, to nezná.

Matka: Toho jsme se báli. (Rodiče)

~

Sestra: Čekala jsem od toho to, co tam bylo. Protože tady u nás byla ta paní, co to všechno organizovala, psala ten seznam toho, kdo tam bude, a tak nás s tím seznámila, co se bude dít. Takže jsem si to představila tak, jak to bylo. Že se tam bude sepisovat ten plán, že se bude mluvit o tom, co se bude dít s tou malinkou, jak to půjde dál a tak.

Já: Takže jste na to byla připravená?

Sestra: Vlastně jo. (Sestra)

Koordinátorka připouští, že příprava rodiny na setkání byla pro ni obtížná z hlediska předání veškerých potřebných informací. Zde se totiž projevila určitá pasivita rodiny, jež je zcela jistě podmíněna, mimo jiné, také dlouhodobou kontrolou rodiny OPSPOD.

„S matkou jsem se sešla před Vánoci a pak dál jsem se sešla s další rodinou, s dalšími členy rodiny. Tady to bylo skvělý, protože ty schůzky, který bychom si normálně plánovali na několikrát, tak tady, což je výjimka, velká výjimka, jsem se sešla se šesti účastníky najednou. Což není standardní situace. Takže to pro mě bylo hrozně rychlý. Zároveň ta rodina se vším souhlasila, na všechno odpovídala ano, ano... což taky není moc běžný, aby se víc nedoptávali. Možná je to tím, jak jsou zvyklí, že mají sociální pracovníci, tak jsou zvyklí se vším souhlasit. Tak to vyptávání z jejich strany tady moc nefunguje, takže pro mě to spíš bylo pořád myslet na to, jestli jim všechny informace k RK dávám.“ (Koordinátorka)

11.3.2. Kontinuita RK

V rodině je patrné rozčarování a nespokojenost z nedostatku následné komunikace ze strany OSPOD nebo ostatních nerodinných účastníků po ukončení konference. Změny v situaci rodiny, které se po konferenci udály, si rodinní příslušníci nespojují s RK a v důsledku toho se dle mého úsudku pocit rodiny o zbytečnosti a neúčinnosti RK s odstupem času pouze prohlubuje.

Já: A myslíte, že konference na tu změnu neměla žádný vliv?

Matka: Žádný, to byly věci, co jsme stejně museli udělat. Aniž bychom si dávali nějaký cíle.

Já: A jak na to vzpomínáte, na tu konferenci?

Matka: My jsme jí úplně vypustili z hlavy! (Rodiče, rozhovor 2.)

~

„Co je ještě další věc a na co se snažíme teď zaměřit, je kontaktování té rodiny po nějaký době. Kdy ten koordinátor se má té rodině po nějaký době ozvat a říct „jak se vám vede, co plán atd.“ A tohle já ještě hlídám, aby za nějaký měsíc, dva, tohleto ten koordinátor ještě udělal. Ale snažím se, aby on věděl, že to má udělat. Spíš to tak vedu v patrnosti.“ (Administrátorka)

K následnému kontaktu rodiny s koordinátorkou, o kterém mluví administrátorka konference buď nedošlo nebo ho rodina zamlčela či byl pro rodinu natolik nepodstatný, že ho zcela vypustila. To podle mého názoru může souviset s tím, že rodina posléze plán odmítá a dále s ním nepracuje.

Z pohledu zadavatelky sice změny v návaznosti na RK proběhly, rodina ale takové propojení nereflkuje. Absence následné komunikace kohokoliv z RK, jež pociťuje rodina, tedy možnost pro rodinu promluvit si s časovým odstupem o dění na konferenci, je podle mého názoru z hlediska účinnosti RK velmi důležitá.

Toto téma bylo důležité i pro rodinu v RK2, kde se matka doptávala na následné dění koordinátorky konference, a projevila také zájem o další setkání s rodinou s časovým odstupem.

V rozhovoru s administrátorkou se ukázalo, že téma následného dění po skončení konference organizace opravdu aktuálně řeší, ale vzhledem k omezeným finančním a v důsledku toho i kapacitním možnostem, není schopna na požadavek následné práce nebo rozhovoru o situaci s rodinou, reagovat.

Administrátorka zároveň reflektuje nejasné rozdělení rolí jednotlivých aktérů po skončení konference a zmiňuje, že v roli nezávislé organizace, která setkání pořádá, by již následná práce s plánem být neměla. Je si ovšem vědoma nutnosti udržení kontinuity setkání v podobě následné komunikace a kontaktu s rodinou. Řešení této nesnadné otázky tak administrátorka vidí spíše v komunikaci s OSPOD a vzdělávání jejich pracovníků a potenciálních zadavatelů RK, v možnostech následné práce s plánem.

Administrátorka: Tohleto, teda jak se dál bude s tím plánem pracovat, by mělo být na tom OSPODU, aby si to s tou rodinou domluvil. Tohle my na začátku vysvětlujeme i tomu OSPODU, popisuju jim, že na tý konferenci vznikne nějaký plán, ale že to, jakým způsobem budou potom s tím plánem pracovat je na nich, a že si to s tou rodinou musej domluvit. Je to ještě trochu pole neoraný, my na to pro ty OSPODY máme kurz, ale je těžký...no já pořád hledám cestu, protože my bychom jim měli říct, jak to maj dělat, ale já nevím, jestli já mám být ten, kdo má říkat OSPODU, co má dělat. Takže se snažím to nechávat na nich. Protože oni jsou klíčoví pracovníci, dostanou nějaký plán, a jestli si to dají do individuálního plánu, nebo jestli jim budou každý tři měsíce volat nebo jestli se domluví s rodinou „jednou za čtvrt roku se sejdem“ ...tak to už chci nechat na nich. Ono se ukazuje, že to úplně nejde, že je potřeba je v tom trošičku vzdělávat, jaký jsou pak možnosti práce s tím plánem. Ale to je něco, na co teď nemáme kapacitu to dělat nějak víc.

Já: A v případech, kdy tam ten OSPOD zapojený není?

Administrátorka: V těchhle případech, to zase necháváme na tý rodině. Říkáme jim, že jak s tím plánem budou pracovat je na nich, ale doporučujeme jim, aby si to do toho plánu dali. Ale když si to tam nedaj, tak si to tam nedaj. (Administrátorka)

Zadavatelka konference podle svého tvrzení plán do případové práce, a tedy pravděpodobně i do IPOD zahrnula, podle reakcí rodinných příslušníků se ovšem zdá, že si tohoto vlivu plánu a celého setkání na spolupráci s OSPOD nejsou vědomi, patrně jim tato skutečnost nebyla dostatečně komunikována.

„...Pak tam byl ten plán. Tím, jak si to vytvořila ta rodina sama, tak se jim to daleko líp dodrží a je teď kon fajn s nima spolupracovat.“ (Zadavatelka, pracovnice OSPOD)

Jsem přesvědčena, že kdyby rodina měla možnost následné promluvy se zadavatelkou konference o průběhu RK, při které by se rodinným členům dostalo ujištění o zapojení jejich vlastního plánu do pokračující případové práce, bylo by to přínosné jak pro rodinu a pracovníci z hlediska možnosti hlubší reflexe události a návazných změn, tak i pro metodu samotnou, jejíž význam se v očích rodiny zbytečně vytratil. Rodina by si tak mohla uvědomit nejen vlastní zodpovědnost, což je jedním z důležitých cílů RK, ale také užitečnost svého snažení i nabízenou podporu OSPOD.

Následná komunikace o dalším osudu plánu a společná reflexe rodiny a sociálního pracovníka nad proběhlým setkáním by tak mohla pomoci k tomu, aby rodina uzavřela zkušenost s RK spíše zážitkem posílení nežli pocitem, že „jsou na to sami“.

11.3.3. Očekávání

Zdá se, že i přes svá opakovaná tvrzení, že od RK nic nečekali, měli členové rodiny od dění a výsledku RK vysoká očekávání, která zůstala nenaplněna. Tato očekávání se vztahovala především k míře zapojení ostatních účastníků a formě pomoci. Rodina čekala konkrétní bytovou a finanční pomoc nebo jasný návod, jak ji dosáhnout a asistenci při žádání o ni. Několikrát se v průběhu rozhovorů s rodinnými příslušníky potvrdilo, že rodina očekávala mnohem větší aktivitu odborníků v průběhu konference, jejich participaci na plánování, konkrétní finanční nebo bytovou pomoc nebo alespoň užitečné a praktické rady, jak této pomoci dosáhnout.

Podle reakcí rodiny jsem nabyla dojmu, že jejich očekávání byla vesměs velmi vysoká a nenaplněná. Například vyšlo najevo, že RK ve srovnání s předchozí, případovou konferencí, které se zúčastnily matka s babičkou, byla z pohledu matky více vyhovující. I přes to si ale rodiče na RK spíše stěžovali, nejčastější konotace s RK byla „zbytečný“ a „k ničemu“, případně „nic jsme se nedozvěděli“. Z pohledu babičky vyšla naopak ve srovnání RK a PK lépe PK, protože v ní viděla větší smysl.

Babička: Špatnej sen to byl.

Já: Čím to bylo?

Babička: No asi tím, že neprojednávaj to, co chtěj projednat. Že se vždycky naváže na něco jinýho a skončí to úplně jinak. (Babička)

~

„Asi tam mají vliv i jiný věci, třeba to, jak si člověk s tou rodinou sedne, jak tu RK tý rodině prezentuje, protože tam je to, kde se dají rozbít třeba ty nereálný očekávání, vlastně při té přípravě. Že ta konference není všespásná a ta rodina to musí vědět. Že cokoliv si tam na sebe šije a ušije, tak dělá z vlastního vědomí a svědomí a je na ní, jak si tu péči dá. Takže tam hraje určitě tu roli těch faktorů víc.“

(Koordinátorka)

~

Já: Nic jste nečekal a nic Vás ani nepřekvapilo?

Dědeček: Vůbec nic, tadyty řeči už jsem slyšel nejednou nedvakrát (...) Ale aby přišli s něčím konkrétním, jsme ochotni udělat to a to, co jste ochotni udělat pro ně vy? To by byla jiná řeč potom. Ale tam se obhajovali, nadávali jeden na druhýho, ale konkrétně jsme se k ničemu nedostali. (Dědeček)

~

Já: Byl tam nějaký důležitý moment pro vás, na té konferenci?

Matka: Snad jenom jak se zachová ta druhá strana, jestli bude nápomocná nebo jestli jsme na to sami a jak jsme poznali, tak asi jsme na to sami dál.

Já: A z čeho jste to tak poznali?

Matka: No jako z toho, že oni řeknou „my jsme tam měla psali“ nebo tak, ale kdyby třeba řekli „tak přijďte v pondělí nebo ve středu paní C., já vám to dám do ruky ten papír, rovnou si dojdete na úřad, než abyste čekala na datovku.“ Jako něco takovýho člověk čekal.

Já: Spíš byste čekala nabídku, jak to řešit?

Matka: Jo, když já, jako obyčejnej člověk, jsem běžela támhle, támhle, i paní S. (soc. prac. azyl. dům) se snažila přes email, přes telefon je dohnat a nic. (Rodiče)

11.3.4. Charismatická osoba

Můj vlastní dojem z rozhovorů s rodinou byl takový, že rodina je velmi stmelená a táhne za jeden provaz, který pevně drží v rukou dědeček, charismatická osobnost rodiny, a že především prarodiče a jejich děti (teta se strýcem) mají jeden společný názor, který reflektuje názor dědečka, a který prezentují okolí a mě v rozhovorech. Často si výpověď jedné a téže osoby protiřekla a často si také rozporuje výpověď někoho z rodiny a pracovníka. Situace na mne působila dojmem, že rodina, a to především prarodiče a sourozenci rodičů, nevypovídají zcela upřímně.

Rozdíl ve výpovědích rodičů po čtyřech měsících, kdy se jejich, do té doby místy odlišný názor, posunul směrem ke společnému názoru zbytku rodiny a zcela se s ním sjednotil, mne utvrdil v přesvědčení, že v případě mnou zkoumané RK působí na rodinu, její rozhodnutí i názory jednotlivých členů, charismatický silný hlas jedné osobnosti.

Při popisování tvorby plánu v průběhu soukromého času rodiny byla tato stmelenost ve výpovědích účastníků patrná, zajímavé bylo, že matka zmiňovala tento převažující názor v jednotném čísle, jako by se jednalo o pobídku jedné osoby.

Matka: No nikdo z nás nevěděl vlastně co tam napsat do toho plánu. Všichni jsme přemejšleli, takže jsme tam každé něco plácli. Protože říká „no a co, na vás je podstatný jenom bydlení, nic jinýho vás nebrzdí“ no a...

Já: A to říkal kdo?

Matka: No na tom jsme se shodli všichni, říká „Co furt po tobě chtěj, vždyť ty seš závislá jenom na bydlení, na společným bydlení“. O nic jinýho nejde. (Rodiče)

Fenomén vlivné osoby a potencionální nevyrovnanost hlasů v rodině, se v literatuře o RK objevuje na více místech (Frost et. al., 2014; Connolly, 2006; Holland et al., 2005).

I v soudržných rodinách existuje řada odlišných nebo konfliktních zájmů, které mohou představovat rizika pro různé členy. Holland se domnívá, že RK má potenciál změnit nejen nerovnováhu moci mezi rodinou a státem, ale také mezi jednotlivými rodinnými účastníky (Holland et al., 2005: 70-75). Frost dodává, že tyto změny mohou být pozitivní, ale existují i rizika, že tomu tak nebude, a že hlas zranitelnějších a méně průbojných rodinných účastníků zůstane nevyslyšen. Soukromý čas rodiny na RK tak podle Frosta přináší nejen příležitost pro rodinu, v tom, že může formulovat plán bez přítomnosti a zásahů profesionálů, ale také určité riziko toho, že dominantní hlasy v rodině potlačí nejlepší zájmy jiných účastníků (Frost et. al., 2014: 484).

Přestože soukromý čas rodiny je v mnoha ohledech jádrem celého procesu RK, stává se, že rodiny mají jen omezenou příležitost k opravdu otevřené a vážné diskusi nebo k zážitku společného řešení problémů. Tato komplikovaná dynamika vytváří napětí, a kombinace tlaku ze strany, byť fyzicky nepřítomných, profesionálů a členů rodiny, nevyhnutelně ovlivní, kdo se cítí schopen vyjádřit, a kdo bude procesem vyslyšen. Na druhou stranu ale soukromý rodinný čas poskytuje rodinným příslušníkům možnost vstoupit do vzájemné diskuse a nastavit nová vlastní pravidla (Connolly, Masson, 2006: 406-407).

Diskuse

V empirické části diplomové práce jsem zkoumala rodinné konference uskutečněné pražskou organizací, s cílem prozkoumání způsobu řešení složité rodinné situace, kterou volí rodina a příbuzní při RK, a specifik plánů, které rodiny na RK vytváří. Dále jsem zjišťovala, zda a případně jak se RK a řešení složitých situací vzešlá z RK, mohou lišit od jiných, běžnějších metod k řešení podobných situací, a jak RK hodnotí a vnímají její aktéři. Soustředila jsem se také na případné výhody či nevýhody RK oproti běžnějším způsobům řešení.

Z formální analýzy plánů vyšlo najevo, že naprostá většina plánů obsahuje unikátní řešení v podobě zapojení některých účastníků širší rodiny do výsledného plánu. Ačkoliv míra zapojení účastníků do plánování a jejich participace na formulaci plánu nelze zpětnou analýzou plánů zjistit, je evidentní, že plány vzniklé na RK opravdu nabízí taková řešení, která by na jiném typu setkání, bez zapojení širší rodinné sítě, vzniknout nemohla. Členové širší rodiny z většiny přislíbili v plánech jednorázovou i dlouhodobou podporu členům

nukleární rodiny, v některých případech tato podpora představovala určitý záložní plán pro případ, že by rodina situaci nezvládla vyřešit vlastními silami.

Ukázalo se, že je možné úspěšně uspořádat RK a dojít až do konečné fáze realizace plánu bez přítomnosti pracovníka OSPOD, názory odborníků na takový postup ovšem nebyly zcela konzistentní. Někteří odborníci setkání bez přítomnosti pracovníka OSPOD, pokud je rodina pod jeho dohledem, nedoporučovali, nebo zdůrazňovali, že v takových případech je zapotřebí zvýšené obezřetnosti a důkladnější přípravy všech účastníků. Očekávaná početní převaha rodiny nad odborníky při setkání se potvrdila ve všech případech, několikrát byl jediným účastníkem konference mimo rodinu pouze její nezávislý koordinátor.

Tematickou analýzou plánů jsem došla k typologii způsobů řešení, které se v plánech objevují. Podle očekávání (rodinám je koordinátorem doporučováno plán určitým způsobem strukturovat, aby nedošlo k opomenutí důležitých témat), převažovala řešení za pomoci jednorázových úkolů a časových plánů, která se objevila ve většině výsledných rodinných návrhů, a alespoň jedna z těchto dvou kategorií, jež se nejvíce blíží způsobům řešení strukturovaných plánů z případových konferencí, byla obsažena ve všech analyzovaných plánech.

Zbylé tři kategorie možností, postupů a deklarácí, se objevily zhruba v polovině ze všech analyzovaných plánů. Výjimečné jsou především deklaráce, které reprezentují ty body plánu, ve kterých jednotliví účastníci vydávají prohlášení a vyjadřují svůj postoj, nabídku podpory, popisují svůj vztah k dítěti, v některých případech se jedná o vyslovené přání či slib. Tato kategorie má často poměrně intimní povahu a, přestože jsem neměla k dispozici srovnávací vzorek plánů z jiného typu konferencí, dá se předpokládat, že je nepravděpodobné, aby se některé části plánů patřící do této kategorie, objevily při jiném typu setkání, za přítomnosti profesionálů a bez účasti širší rodiny.

Zjištění přítomnosti unikátních řešení v plánech z RK a jejich pravděpodobné větší rozmanitosti oproti plánům z jiných obdobných setkání bez přítomnosti široké rodiny, zároveň koresponduje se zkušeností s RK u dotazovaných pracovníků. Adams a Chandler upozornili na to, že plány tvořené odborníky sdílejí podobnosti, bez ohledu na individuální situace, a že jakkoliv dobrý pracovník se nemůže takovému schematizování vyhnout, neboť

jeho zkušenost mu vždy nabízí jen omezené představy o variantách řešení spleťtých, různorodých, a pokaždé unikátních situací v rodinách (Adams, Chandler, 2004: 108).

Výsledky této analýzy ukazují, že je velmi nepravděpodobné, aby byl výsledný plán rodiny ve svém důsledku více ohrožující pro práva a zájmy dítěte v porovnání s plánem vzniklým se zapojením profesionálů nebo pod jejich vedením, což ve svých výpovědích z většiny potvrzují i nerodinní účastníci, přestože určitá možná rizika vnímají. Část profesionálů naopak zdůrazňovala, že samotný zážitek z vytvoření vlastního a svébytného plánu je pro rodiny zmocňujícím momentem, který stmeluje a posiluje vazby mezi jejími členy, dává rodině zažít, že má dostatečné dovednosti a pomáhá využít vlastních a často nečekaných zdrojů v rodině. Příliš detailní a na výsledky zaměřený plán, který vzešel spíše z rukou pracovníků, nežli samotné rodiny je pak, podle těchto odbornic, pro rodiny demotivující svou obtížností. Přestože vlastní plán může být pro rodinu důležitý (Frost et. al., 2014: 484) z analýzy rozhovorů s účastníky je evidentní, že jádro zkoumané RK bylo především v procesu RK, tedy v přípravě, samotném setkání a následném dění.

Předpokládané posílení pozice rodiny vůči odborníkům na mnou sledované rodinné konferenci je opravdu patrné, a to i přes to, že rozložení moci na RK není v žádném případě vyrovnané pouhou převahou v počtu rodinných příslušníků. O nerovném rozložení moci mezi rodinou a sociálními pracovníky se zmiňují i Marsh a Crow, kteří tvrdí, že vyrovnaného partnerství nelze mezi sociálním pracovníkem a rodinou dosáhnout, a je zapotřebí jej hledat spíše v rozmanitosti společného rámce zásad (Marsh, Crow, 1998: 55).

Členové rodiny měli během sledované konference potřebu se vymezovat a hájit, a zároveň být zastoupeni někým, kdo z hlediska své mocenské pozice stojí na stejné úrovni, jako přítomné pracovnice OSPOD. Výslednou nerovnováhu však refletovala pouze rodina, nikoliv přítomní pracovníci. Přes to se, na základě analýzy z pozorování, rozhovorů a výsledného plánu, domnívám, že rodina dokázala do plánu velmi silně protlačit i své potřeby.

Z výsledků výzkumu jasně vyplývá, že rodinné konference se od běžných způsobů řešení složitých situací v rodinách odlišují v mnoha aspektech, kromě již zvýšené převahy rodiny nad odborníky a unikátních plánů, je to především v důrazu na myšlenkový obrat ve vnímání rodiny jako plnohodnotného partnera sociálních pracovníků. Rozdíly v přístupech mezi RK a běžnějšími metodami byly patrné a rodina i pracovníci je refletovali v některých

konkrétních momentech. RK se například ukázala být ojedinělou možností pro upevnění vztahu mezi rodinou a sociálním pracovníkem a vyřešení některých přetrvávajících komunikačních obtíží. Setkání také otevřelo témata týkající se odpovědnosti za situaci rodiny, nad kterým se zamýšlela jak rodina, tak pracovníci.

Jedním z hlavních principů RK je totiž přenesení odpovědnosti za rodinné záležitosti ze sociálních pracovníků zpět na rodinu (Morris, Connolly, 2012: 42-43). Právě to je ovšem velkou výzvou nejen pro rodinu, ale i pro klíčového pracovníka dítěte, od kterého takový přístup často vyžaduje překonání obav o bezpečnost dítěte a ze ztráty kontroly nad situací, jindy na příklad změnu zažitých postupů. Nedůvěra sociálních pracovníků v dovednosti klientů, jejich schopnost převzít zodpovědnost za řešení situace a celkové podceňování možností změny, je přitom oběma stranami hodnocena jako jedna z největších překážek ve vzájemné spolupráci (Matoušek, Pazlarová, 2016: 134). Přestože tento myšlenkový obrat není samozřejmostí, ale spíše velkou výzvou pro obě zúčastněné strany, je evidentní, že RK svými pravidly, jasnou strukturou a nastavením procesu k takovému obratu opravdu směřuje lépe než běžněji užívané způsoby, ve kterých převažují odborníci nad rodinou, jak potvrzují i výsledky této studie.

Pro rodinu bylo setkání spíše nepřijemným rozčarováním, vnímání státu a sociálních pracovníků, jako jednoznačně zodpovědných za situaci se u rodinných účastníků výrazně nezměnilo. Rodiče naopak zdůrazňují a oceňují důležitost kontroly státu, ale i zbytku rodiny nad jejich vlastní situací a rodinným životem. Rodiče si ale pravděpodobně na základě dění kolem RK opravdu uvědomují vlastní odpovědnost za situaci silněji, přestože nejsou s jejím výsledkem spokojeni a zážitek změny v přenesení odpovědnosti za rozhodnutí vnímají spíše jako nespravedlnost nebo neochotu a neschopnost sociálních pracovníků, potažmo státu, pomoci.

Nejčastěji byla RK srovnávána s případovou konferencí. Rozdíly mezi těmito dvěma přístupy, které zmiňovala většina účastníků včetně té části rodiny, která měla s PK zkušenost, byly ve větší aktivitě a zapojení rodiny do tvorby plánu a následné diskuse v RK oproti velmi aktivním pracovníkům a menší možnosti rodinných účastníků projevit se na PK. Tuto skutečnost však ne všichni účastníci vnímali jako výhodu RK, někteří rodinní účastníci naopak hodnotili kladně větší aktivitu pracovníků na PK. Přenesení zodpovědnosti z pracovníků na rodinu v samotném plánování a sepisování plánu a otevřenější, uvolněnější atmosféra na RK, byla rovněž zmiňována více účastníky.

Další z důležitých bodů a rozdílů mezi RK a PK, který zmiňovali shodně odborníci i rodina, je výrazná převaha odborníků nad rodinou na případové konferenci, a to jak početní, mocenská, tak v jejich aktivitě, a naopak velké zastoupení i širší rodiny a příbuzných a určitá převaha rodiny nad odborníky na RK.

Mezi dalšími rozdíly, které zmiňovaly pracovnice OSPOD, byla výrazně menší časová a organizační náročnost a úleva od zodpovědnosti za průběh RK pro klíčového pracovníka. Pracovníci oceňovali aktivní roli koordinátora v organizování, přípravě a facilitaci konference, která sociálním pracovnícím zajistila možnost lépe se soustředit na samotnou podstatu setkání. Rodina pak oceňovala příjemné jednání koordinátorky při přípravě konference. Potvrdila se tak důležitost role koordinátora, a především jeho nezávislosti v procesu, hojně popisovaná v literatuře (Connolly, 2006; Frost et. al., 2014; Van Pagée 2012). Klíčová role koordinátora při přípravě rodiny na RK spočívá v tom, že musí rodinu dostatečně přichystat na to, co proces RK obnáší, a zároveň rozbít případná přemrštěná očekávání účastníků.

V hodnocení RK jejími účastníky jsem shledala několik rozporů a v rámci jejich interpretace jsem se snažila zaměřit na to, co taková kontrastní tvrzení způsobuje. Důležité faktory, jež mohou později ovlivňovat hodnocení RK jejími aktéry, závisí nejen na vlastní předchozí zkušenosti účastníků, ale také na dalších okolnostech, jako je např. kontinuita komunikace s rodinou po ukončení RK, koordinátorova práce s očekáváním účastníků při přípravě konference nebo téma charismatické osobnosti. Tato zjištění mohou být podstatná pro organizace pořádající RK, neboť je lze chápat také jako doporučení k zaměření se, mimo jiné, také na tyto dynamiky a části procesu, jejichž důležitost by jinak mohla být opomenuta.

Hodnocení rodiny, která vnímala RK převážně negativně jako zbytečnost a k ničemu, byla v přímém kontrastu s hodnocením ostatních, nerodinných účastníků. Příčiny odmítavé reakce na konferenci v případě rodiny vidím v přetrvávajícím vlivu charismatické osoby na rodinu, nenaplněných očekáváním rodiny, a také v následném vývoji situace a nedostatečné komunikaci mezi rodinou a odborníky v souvislosti s proběhlou konferencí. Následná práce s plánem a komunikace mezi rodinou a klíčovým pracovníkem, má podle mého názoru vliv na pozdější hodnocení RK rodinou.

V analyzované RK pracovnice OSPOD vnímala změny v situaci rodiny v souvislosti s RK, rodina ovšem nikoliv. Jsem přesvědčena, že možnost následné promluvy rodiny se

zadavatelkou konference o průběhu RK, a ujištění rodiny o zapojení jejich vlastního plánu do pokračující společné práce, by bylo pro obě strany přínosné.

Na sledované RK se projevila soudružnost rodiny, existuje ale riziko, že společný názor všech členů rodiny je ve skutečnosti silným hlasem jedné charismatické osoby, který výrazně převažuje nad ostatními. Soukromý čas rodiny na RK podle Frosta přináší nejen příležitost pro rodinu v tom, že může formulovat plán bez přítomnosti a zásahů profesionálů, ale také určité riziko, že dominantní hlasy v rodině potlačí nejlepší zájmy jiných účastníků (Frost et. al., 2014: 484). Ačkoliv RK má potenciál měnit nejen nerovnováhu moci mezi rodinou a státem, ale také mezi jednotlivými rodinnými účastníky (Holland et al., 2005; Frost et. al., 2014), existují i rizika, že tomu tak nebude, a že hlas zranitelnějších a méně průbojných rodinných účastníků zůstane nevyslyšen (Frost et. al., 2014: 484).

Naprostá většina dojmů nerodinných účastníků z proběhlého setkání a jejich hodnocení konference je veskrze pozitivní. Dotazovaní profesionálové se však ve svém hodnocení dělili na dva tábory. Jedni vnímali limity a rizika, typicky ve schopnostech a možnostech rodiny. Tito odborníci by v určitých situacích upřednostňovali méně zmocňující metody s převažujícím zastoupením profesionálů, kteří se podílejí na tvorbě výsledného plánu. Druhá část odborníků pak naopak zdůrazňovala právo rodiny na rozhodování o vlastních věcech a nutnost dostupnosti RK tak, aby toto právo nebylo exkluzivní, ale aby se jednalo vždy o první možnost řešení nabízenou rodině.

Ze strany profesionálů, kteří se s RK setkali poprvé byla patrná rezistence vůči novému přístupu a změně způsobu práce, i přes vlastní pozitivní zkušenost s RK. Potvrdila se tak slova obou oslovených administrátorek RK, které jako velkou bariéru, jež stojí v plošnějším zavádění RK, vidí právě nedůvěru sociálních pracovníků k této nové metodě, anebo jejich neochotu ke změnám již zavedených postupů.

Fenoménu paradoxu v pozitivním hodnocení metody RK sociálními pracovníky a jejich sporadického využívání tohoto nástroje si všímají Sundell a spol. Jako důvod výzkumníci uvádí přetrvávající potřebu kontroly nad situací u těchto pracovníků, která vychází ze skutečnosti, že v případě poškození zájmů dítěte by zodpovědnost za situaci a s ní spojená vina dolehla také na sociálního pracovníka. Ve složitých případech ochrany dětí tak může profesní odpovědnost pracovníků potlačit přání využít potenciální výhody, které RK nabízí (Sundell et. al., 2001: 334). Allan a spol. odhalili, že vliv na využívání RK je

spojen s hodnotovým založením a osobními preferencemi sociálního pracovníka, a s organizační kulturou konkrétních institucí. Výzkumníci zdůrazňují, že ve středu případové práce by mělo být blaho dítěte a rozhodnutí rodiny, nikoliv osobní preference pracovníků (Allan et. al., 2017: 236).

Závěr

Rodinné konference jsou inovativním nástrojem pro řešení složitých situací rodin, který byl vyvinut na Novém Zélandu s cílem řešit alarmující situaci po odhalení diskriminujících mechanismů hluboce zakořeněných v sociálním systému, které znevýhodňovaly místní komunitu Maori. Hlavním motivem pro podpoření vzniku nového přístupu, pak bylo nadměrné umístování maorských dětí do náhradní rodinné péče a jejich přílišné zastoupení v ústavní péči. Zákon o dětech, mládeži a rodinách z r. 1989 (New Zealand, 1989) reflektuje tyto kulturní rozdíly a zaměřuje se na posílení pozice rodiny, rozšířené rodiny a komunity při hledání řešení složitých situací. Rodinné konference se tak na Novém Zélandu po zavedení nového zákona staly primární metodou při řešení rodinných problémů.

Přístup vychází z principu ponechání odpovědnosti za složitou situaci na rodině a zapojení rodinných příslušníků, včetně samotných dětí, do rozhodování. Staví na zplnomocňování a aktivizování širší než nukleární rodiny tak, aby si uměla v první fázi rozhodování pomoci sama. Cílem je zvrátit běžné mocenské struktury rozhodování o životních podmínkách dítěte za využití vnitřních zdrojů, které existují v okolí každé rodiny. Rodinné konference jsou založeny na základním právu jedince na nezávislost a s ní spojenou zodpovědnost za rozhodování (Morris, Connolly, 2012). Úlohou profesionálů, jako jsou sociální pracovníci a lékaři, by tak nemělo být rozhodování, ale poskytování informací, zdrojů a svých odborných znalostí s cílem usnadnit rodině vytvářet vlastní rozhodnutí. (New Zealand, 1989). Klíčovou rolí odborníků je tak pomoc a podpora rodiny (Departement, 1989: 3).

Jedny z prvních rodinných konferencí v ČR byly uspořádány organizací Amalthea v roce 2012, k dalšímu rozšíření metody pak přispělo zařazení rodinných konferencí do projektu MPSV s názvem *Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny* v roce 2014 (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015a: 12). Rodinné konference jsou jedním z doporučovaných nástrojů při práci s rodinou (Metodické, 2009), běžnějším nástrojem pro řešení komplikovaných situací jsou ale v českém prostředí případové konference, uzákoněné jako primární metoda pro řešení složitých situací dětí a jejich rodin od r. 2012 (Zákon 359/1999). Skutečnost, že RK v České republice nejsou zakotveny v zákoně má přirozeně dopad také na míru využití tohoto nástroje v praxi.

Rodinné konference jsou tedy v českém prostředí zatím spíše neprobádaným tématem, přestože tento nástroj odpovídá lépe než u nás doposud běžněji využívané metody, na výzvy spojené s potřebou důslednějšího naplňování práv dítěte a rodiny, definovaných Úmluvou OSN o právech dítěte (Sdělení 104/1991). V důsledku novelizace zákona z roku 2012 došlo ke změnám, které směřují k individuálnímu přístupu práce s rodinou a reagují na požadavek nutnosti spolupráce profesionálních pracovníků s rodinou, jejich naslouchání potřebám rodiny a zapojování samotných dětí do rozhodovacích procesů, které se jich týkají (Zákon č. 359/1999). Rodinné konference jdou v tomto směru ještě dále, když zdůrazňují potřebu předávání a vracení zodpovědnosti za rozhodování široké rodině a posilování práv dítěte i rodinných příslušníků.

Tato diplomová práce se zabývá rodinnými konferencemi jako zplnomocňujícím způsobem práce s rodinou, a zkoumá, jak tento původně novozélandský nástroj, který se rychle šířil po celém světě a dnes je již ustáleným způsobem práce s rodinou v mnoha evropských zemích, hodnotí jeho aktéři. Práce dále předkládá reflexi rodinné konference jejími aktéry, tedy pohled nejen zúčastněných odborníků, ale i rodiny. Přínos vnímám v první řadě ve zprostředkování názoru rodinných účastníků, jejichž postoj, ač jsou ústředními aktéry těchto setkání, dosud nebyl v českém prostředí podrobně zkoumán. Analýza jejich výpovědí odkrývá nová témata a upozorňuje na některé ne zcela zjevné dynamiky procesu, jako je možná nevyrovnanost hlasů jednotlivých členů rodiny v rámci rodinné debaty, nezvratná mocenská nerovnováha mezi profesionály a rodinou nebo potenciál rodinných konferencí jako platformy pro vyjasnění konfliktů nejen rodinných příslušníků mezi sebou, ale také ve vztahu mezi rodinou a sociálním pracovníkem.

Analýza plánů z rodinných konferencí pak ukazuje drtivou převahu v zastoupení rodinných účastníků na těchto setkáních oproti profesionálům a dokládá jedinečnost a originalitu výsledných řešení. Rodinné konference jsou dále srovnány s jinými metodami řešení složitých rodinných problémů, především pak s případovými konferencemi, a to i samotnými účastníky rodinné konference. Studie tak přináší podrobný pohled na celý proces rodinné konference a jeho jednotlivé části, všímá si faktorů, jež mohou ovlivnit hodnocení účastníků, a předkládá je jako doporučení pro pořadatele nebo i budoucí zadavatele těchto setkání. Práce dále předkládá výhody, ale i možné limity těchto setkání a upozorňuje tak na prostor pro zkvalitňování tohoto přístupu. Výsledky práce mohou zároveň sloužit jako předvýzkum pro další, již konkrétněji zaměřené bádání.

Seznam použité literatury a zdrojů

Literatura

1. Adams, Paul, Susan M. Chandler. 2004. „Building partnership to protect children. A Blended Model of Family Group Conferencing“. *Family Court Review* 40 (1): 503-517.
2. Adams, Robert. 2003. *Social Work and Empowerment*. New York: Palgrave Macmillan.
3. Allan, Heather, Nicole Harlaar, Dana Hollinshead, Ida Drury, Lisa Merkel-Holguin. 2017. „The impact of worker and agency characteristics on FGC referrals in child welfare“. *Children and Youth Services Review* 81: 229–23.
4. Barbour, Ann. 1991. „Family Group Conferences: context and consequence“. *Social Work Review* 3 (4): 16–21.
5. Borodkina, Olga, Maritta Törrönen, Valentina Samoylova. 2013. „Empowerment as a current trend of social work in Russia“. In Maritta Törrönen, Olga Borodkina, Valentina Samoylova, Eveliina Heino (eds.). *Empowering Social Work: Research and Practice*. Kotka: University of Helsinki, s. 22-35.
6. Braun, Virginia, Victoria Clarke. 2012. „Thematic analysis“. In Cooper Harris (ed.) *APA Handbook of Research Methods in Psychology: Vol. 2. Research Designs*. American Psychological Association, s. 57-71.
7. Bryant, Antony, Kathy Charmaz. 2007. Grounded theory in historical perspective: An epistemological account. In Bryant, Antony, Kathy Charmaz (eds.) *The Sage handbook of grounded theory*. London: Sage, s. 31–57.
8. Clarke, Adele E. 2005. *Situational Analysis: Grounded Theory After the Postmodern Turn*. Sage Pubns, California: Sage Publications.
9. Clarke, Adele E. 2015. „Part One. Introducing Situational Analysis“. In Clarke, Adele E, Carrie Friese, Rachel Washburn (eds.) *Situational Analysis in Practice: Mapping Research with Grounded Theory*. California: Left Coast Press. s 11–75.
10. Clarke, Adele E. 2015. „Part Two. From Grounded Theory to Situational Analysis. What’s new? Why? How?“. In Clarke, Adele E, Carrie Friese, Rachel Washburn (eds.) *Situational Analysis in Practice: Mapping Research with Grounded Theory*. California: Left Coast Press. s.77-155.
11. Connolly, Marie. 1994. „An Act of Empowerment: The Children, Young Persons and their Families Act (1989)“. *British Journal of Social Work* (24): 87-100.
12. Connolly, Marie., McKenzie, Margaret. 1999. *Family group conferencing in child protection*. New York: Walter de Gruyter.
13. Connolly, Marie. 2006a. „Fifteen Years of Family Group Conferencing: Coordinators Talk About Their Experiences in Aotearoa New Zealand“. *British Journal of Social Work* (36): 523–540.
14. Connolly, Marie. 2006b. „Up Front and Personal: Confronting Dynamics in the Family Group Conference“. *Family Process* 45 (3): 345–357.

15. Connolly, Marie, Judith Masson. 2014. „Private and public voices: Does family group conferencing privilege the voice of children and families in child welfare?“. *Journal of Social Welfare & Family Law* 36 (4): 403–414.
16. De Jong, Gideon, Gert Schout, Tineke Abma. 2015. „Examining the Effects of Family Group Conferencing with Randomised Controlled Trials: The Golden Standard?“. *British Journal of Social Work* (45): 1623–1629.
17. De Jong, Gideon, Gert Schout. 2018. „Evaluating Family Group Conferencing: Towards a meaningful research methodology“. *Child Abuse & Neglect* 85: 164-171.
18. Department of Social Welfare. 1989. *Practice Paper – Family Decision Making. Staff briefing paper*. Wellington: Department of Social Welfare.
19. Dijkstra, Sharon. 2019. *Balancing the scale of responsibility: The effectiveness of family group conferencing in child welfare*. Nепublikovaná disertační práce. Amsterdam: FMG UvA.
20. Disman, Miroslav. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum.
21. Doolan, Mike. 2004. „The family group conference: A mainstream approach in child welfare decision-making“. Conference on Family Group Decision Making. 6.-9. června 2004. Harrisburg.
22. Evropská síť poskytovatelů rodinných konferencí. 2019. *Výzva členům Výboru pro práva dítěte OSN*. Zwolle: Evropská síť poskytovatelů rodinných konferencí.
23. Frost, Nick, Fiona Abram, Hannah Burgess. 2014. „Family group conferences: context, process and ways forward“. *Child and Family Social Work* (19): 480–490.
24. Glaser, Barney G., Anselm L. Strauss. 1967. *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine Publishing Company.
25. Gojová, Alice, Hana Sobková. 2007. „Využití úkolově orientovaného přístupu v současných podmínkách české sociální práce“. *Sociální Práce* (1): 90.
26. Hajdúchová, Andrea. 2010. „Ako rodinné skupinové konferencie pomáhajú rodinám riešiť problémy“. *Mosty k rodině. Práce s původní rodinou* (1): 21-22.
27. Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
28. Holland, Sally, Jonathan Scourfield, Sean O’Neil, Andrew Pithouse. 2005. „Democratising the Family and the State? The Case of Family Group Conferences in Child Welfare“. *Journal of Social Policy* 34 (1): 59–77.
29. Holland, Sally, Sean O’Neill. 2006. „We had to be there to make sure it was what we wanted. Enabling children’s participation in family decision-making through the family group conference“. *Childhood*: 91-111.
30. Hrdinová, Andrea a kol. 2010. *Na jedné lodi aneb jak uspořádat případovou konferenci v oblasti péče o ohrožené děti*. Praha: Rozum a cit o.s.

31. Charmaz, Kathy. 2006. *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. London: Sage Publications.
32. Charmaz, Kathy. 2015. „Foreword by Kathy Charmaz“. In Clarke, Adele E, Carrie Friese, Rachel Washburn (eds.) *Situational Analysis in Practice: Mapping Research with Grounded Theory*. California: Left Coast Press. s. 7-8.
33. Jenkins, Molly. 2010. „For the Common Good: Rob van Pagée on Family Group Conferencing in the Netherlands“. *FGDM Issues in Brief*. Washington: American Humane.
34. Jirásek, Aleš, Jana Ženíšková, Gabriela Pavlíková. 2015. *Evaluační analýza pilotního projektu rodinných konferencí*. Praha: MPSV ČR.
35. Jurtíková, Michaela. 2013. „Rodinné skupinové konference“. *Sociální Práce* (1): 83-91.
36. Kratochvílová, Jana. 2016. *Rodinné konference jako nástroj podporující funkci rodiny*. Nepsaná disertační práce. Praha: FFUK.
37. Lalayants, Marina. 2015. „Partnership between child protective services and parent representatives“. *Child and Family Social Work* (22): 40-50.
38. Lubin, Jesse. 2009. „Are we really looking out for the best interests of the child? Applying the New Zealand model of Family Group Conferences to cases of child neglect in the United States“. *Family Court Review* 47 (1): 129-147.
39. Lupton, Carol. 1998. „User empowerment or family self-reliance? The family group conference model“. *British Journal of Social Work*, 28 (1), 107–128.
40. Lupton, Carol, Paul Nixon. 1999. *Empowering Practice? A Critical Appraisal of the Family Group Conference Approach*. Bristol: Policy Press.
41. Martinovská, Šárka. 2015. *RODINNÉ KONFERENCE v kontextu ČR*. Nepsaná disertační práce. Praha: PVŠPS.
42. Marksová, Michaela. 2015. „Úvodní slovo ministryně“. *Sociální práce Příloha* (2): 2-3.
43. Matoušek, Oldřich, Hana Pazlarová. 2016. *Státní Orgány Sociálněprávní Ochrany Děti: Dobrá Praxe z Pohledu Rodin a Pracovníků*. Praha: Karolinum.
44. Marsh, Peter, Gill Crow. 1998. *Family Group Conferences in Child Welfare*. Oxford: Blackwell.
45. Mirsky, Laura. 2003. „Family Group Conferencing Worldwide: Part One in a Series. Bethlehem“. *International Institute for Restorative Practices*:1-8.
46. Mitchell, Mary. 2019. „Reimagining child welfare outcomes: Learning from Family Group Conferencing“. *Child & Family Social Work*. 2019: 1–10.
47. Morris, Kate, Marie Connolly. 2012. „Family Decision Making in Child Welfare: Challenges in Developing a Knowledge Base for Practice“. *Child Abuse Review* (21): 41–52.

48. Musil, Libor. 2004. *Ráda bych vám pomohla, ale...* Brno: Marek Zeman.
49. Navrátil, Pavel. 2007. „Posouzení životní situace: úvod do problematiky“. *Sociální Práce* (1): 74.
50. Olson, Kelly B. 2009. „Family group conferencing and child protection mediation: Essential tools for prioritizing family engagement in child welfare cases“. *Family Court Review* 47 (1): 53–68.
51. Pavlíková, Gabriela, Kateřina Martínková, Jana Ženíšková. 2015a. *Naše rodina, naše problémy, naše řešení... aneb když se sejde rodinná rada*. Pardubice: Amalthea.
52. Pavlíková, Gabriela, Kateřina Martínková, Jana Ženíšková. 2015b. *Metodika Rodinných konferencí*. Praha: MPSV ČR.
53. Pavlíková, Gabriela, Kateřina Martínková, Jana Ženíšková. 2015c. *Metodika Rodinných konferencí-příloha č. 2*. Praha: MPSV ČR.
54. Parsons, Ruth J. 1991. „Empowerment Purpose and Practice Principle in Social Work“. *Social Work With Groups* 14 (2): 7-21.
55. Perlman, Helen H. 1957. *Social Casework: A Problem-Solving Process*. Chicago: University of Chicago Press.
56. Punová, Monika. 2015. „Práce s mládeží v době nejisté“. *Sociální pedagogika* 3 (1): 70-84.
57. Reid, William J., Ann W. Shyne, 1969. *Brief and Extended Casework*. New York: Columbia University Press.
58. Rogers, Michaela, Kate Parkinson. 2018. „Exploring approaches to child welfare in contexts of domestic violence and abuse: Family group conferences“. *Child & Family Social Work* 23: 105–112.
59. Řiháček, Tomáš, Roman Hytych. 2013. „Metoda zakotvené teorie“. In Řiháček, Tomáš, Roman Hytych, Ivo Čermák (eds). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, s. 44-74.
60. Saleebey, Dennis. 2000. „Power in The People: Strengths and Hope“. *Advances in Social Work* 1 (2): 127-136.
61. Sundell, Knut, Bo Vinnerljung, Murray Ryburn. 2001. „Social workers' attitudes towards family group conferences in Sweden and the UK“. *Child and Family Social Work* (6): 327-336.
62. Švaříček, Roman, Klára Šedřová a kol. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
63. Urbanová, Martina, Katarína Rusinková, Jan Holas. 2017. „Mediace a rodinné skupinové konference – řešení konfliktů komunikací“. *Media4u Magazine* [online] 2 (4). [cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <http://www.media4u.cz/mm022017.pdf>
64. Van der Horst, Hannie, Lineke Joanknecht, Robert van Pagée. 2010. *Příručka pro koordinátory rodinné skupinové konference*. Zwolle: Eigen Kracht.

65. Van Pagée, Robert, 2012. „Family Group conference renews the relationship between citizens and the government.“ In Clarijs, Rene, Thijs Malmberg (eds.). *The quiet revolution: Aggrandising people power by Family Group Conferences*. Uitgeverij: SWP, s. 82-101.
66. Vávrová, Soňa, Radana Kroutilová Nováková. 2015. „Transformace systému péče o ohrožené děti očima ředitelů dětských domovů“, *Sociální pedagogika* 3 (2): 25-37.

Webové materiály

67. Evropský sociální fond. 2015. *Veřejný detail projektu Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny* [veřejný portál online]. Praha: MPSV [cit. 9. 12. 2019]. Dostupné z: <<https://esf2014.esfcr.cz/PublicPortal/Views/Projekty/Public/ProjektDetailPublicPage.aspx?action=get&datovySkladId=4CFCDEE6-CD8C-449E-B237-D98251C1E235>>
68. Institut projektového řízení a. s. 2017. *Analýza inovativních postupů a služeb pro rodiny a děti v České Republice* [online]. Praha: Institut projektového řízení a. s. [cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <<http://www.socialnibydleni.mpsv.cz/images/soubory/Analiza-inovativnich-postupu-a-sluzeb-pro-rodiny-a-deti-v-Ceske-republice2017.pdf>>
69. Mičicová, Barbora. 2017. *Implementace Úmluvy o právech dítěte v České republice* [online]. Praha: Kancelář Poslanecké sněmovny [cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/ppi.sqw?d=1>>
70. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2009. *Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009-2011* [online]. Praha: MPSV [cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <<https://www.databaze-strategie.cz/cz/mpsv/strategie/narodni-akcni-plan-k-transformaci-a-sjednoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti-na-obdobi-2009-az-2011>>
71. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2012. *Národní strategie o.p.d. Právo na dětství* [online]. Praha: MPSV [cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <<https://www.databaze-strategie.cz/cz/mpsv/strategie/narodni-strategie-ochrany-prav-deti-2012?typ=download>>
72. Pavlíková, Gabriela. 2015. *Jak mohou sociální pracovníci podpořit rozvoj rodinných konferencí?* [online]. Praha: Sociální novinky [cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <<http://socialninovinky.cz/novinky-v-socialni-oblasti/503-jak-mohou-socialni-pracovnici-podporit-rozvoj-rodinnych-konferenci>>
73. Urbanová, Martina, Katarína Rusinková, Jan Holas. 2017. „Mediace a rodinné skupinové konference – řešení konfliktů komunikací“. *Media4u Magazine* [online] 2 (4). [cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <<http://www.media4u.cz/mm022017.pdf>>
74. www.fgcnetwork.eu, European Network on Family Group Conference [cit. 2. 12. 2019].

Zákony

75. Metodické doporučení MPSV č. 3/2009, k vytvoření individuálního plánu péče o dítě.

76. Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte.
77. Sdělení č. 209/1992 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.
78. Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.
79. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.
80. Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.
81. New Zealand no. 72/ 1974, Children and Young Persons Act.
82. New Zealand no. 24/1989, Children, Young Persons and their Families Act

Rozhovory

83. Rozhovor 9. Administrátorka RK, *spolupracující organizace*. Vedla Magdaléna Řepová 20.2. 2019.
84. Rozhovor 11. Administrátorka RK; Koordinátorka RK, *mimopražská organizace*. Vedla Magdaléna Řepová 17.12. 2019.